



OVCE OD GIPSA

JURICA PAVIČIĆ



SADRŽAJ

PRVI DIO	2
1. prolog: Kao na reklami za vinjak	3
2. prolog: Crna kronika	11
3. prolog: U trnovu dvorcu	17
4. Oči iza vrata	26
DRUGI DIO	35
5. Stol i postelja	36
6. Vijesti iz borika	42
7. Oluk koji škripi pod težinom vode	50
8. Vremena kada kasne vlakovi	66
9. Razgovori uz kavu	79
TREĆI DIO	93
10. Ovce od gipsa	94
11. Pitanje sati	107
ČETVRTI DIO	127

12. Jediní stanar na adresi	128
13. Mjedenó zvono	141
14. Pokretná radnja za jednostavne usluge	151
15. Smrad vlažné celuloze	159
O autoru	174
Impresum	175

U ona vremena na neprijatelja smo mogli pokazati prstom i čitati o njemu u novinama. A danas, znam samo da sam naučio tumačiti cijeli život kao zavjeru. To je mač kojeg sam se latio, i kad se danas osvrnem, shvaćam da ću od njega i poginuti. Bojim se tih ljudi, ali i ja im pripadam. Ako mi i zabiju nož u leđa, bit će to barem sud ljudi koji su mi ravni.

John le Carre, Plemeniti đak

PRVI DIO

1. prolog:

KAO NA REKLAMI ZA VINJAK

lipanj 1992, istočna Hercegovina

Oslonjen o laktove i koljena, Krešo je polako puzao kamenjem.

Dolina je bila gotovo sasvim tamna. Nije bilo mjeseca koji bi rasvijetlio razbacane kraške brežuljke i polja. Jedino svjetlo koje se moglo vidjeti u mračnoj noći bio je požar na Velikom Liscu što je i dalje ustrajno gorio. Pogođen plotunom višecijevnog bacača, Veliki Lisac je planuo prije četiri dana. Nakon što su izgorjeli viša makija i rijetka stabla, preostala je vlažna trava koja je, podušena proljetnom vlagom i ni od koga gašena, mogla gorjeti tako tjednima. I najvjerojatnije hoće: gorjela je tako već peti dan bez goriva i stanke poput onoga gorućeg grma kojeg se Krešo sjećao iz Biblije. Ražarena tratina bacala je s visoka na dolinu Stolova treperavo svjetlo kao da je čitav pejzaž premješten uz neki kamin s reklama za vinjak.

To svjetlo, toplo i žućkasto, jedino je rasvijetljavalo nepronično tamnu noć. Pod tim je polusvjetlom Krešo oprezno pipao ispred sebe, omjeravao kamenje po kojem je gazio i oprezno zastajkivao svakih nekoliko koraka, još jednom preispitujući gdje je. Pod njim je bilo minsko polje, šest nizova malih antimagnetskih plastičnih pašteta, dva vijenca odskočnih mina i nekoliko poteznih, niže, u vrtačama.

Bilo je to minsko polje što ga je sam postavio prije četiri tjedna kad su Crnogorci prvi put otjerani sa čuka iznad Stolova. Plan mina postojao je u njegovoj glavi i na jednom sasvim neurednom papiru koji je držao u njedrima i koji mu nije bio od velike pomoći dok je rukama nježno razmicao gromače.

Okrenuo se hoteći vidjeti kako ide drugima. Iza njega je smrknut kao i obično hodao Slave Barić gledajući netremice u Krešine tabane. Hodali su minskim poljem i najjednostavniji

način da čovjek ostane živ bio je da gazi u centimetar točno tamo gdje je zagazio i onaj ispred — čak i ako taj nije znao gdje hoda, a Kreši se činilo da zna. Osim Barića vidio je još tri prikaze. Nije ih mogao razlikovati, ali je znao tko su. Iza Slave nezgrapno je i zadihano hodao Gojo, golem i opterećen protutenkovskim bacačem. Iza njega hodao je sitni Vinko Širinić, a na koncu povorke Luka, Slavin brat. Krešo zastane kako bi pričekali Luku koji je na repu kolone brisao tragove prolaženja. Vraćao je gromače na mjesto, busenjem zaklanjao živi kamen i druge pouzdane oslonce, a potom pažljivo gazio u stope prethodećih.

Krajobraz je bio posvuda prokleta isti. Iste jajolike čuke s malo graba i hrasta pri vrhu, prošarane suhozidima, kamenjem i dračama. Kreši uopće nije bilo jasno gdje se nalazi. Sva stabla i gomile koji su mu se činili tako očitim orijentirima izgledali su sad tako užasno isto. Premoren nespavanjem u nekoliko je navrata vidio ispred sebe podignute ili raskriljene ruke da bi potom shvatio kako je riječ o stablima. I po danu mu se ovaj kraj činio kao ružna Božja šala u kojoj je osuda živjeti. Činio mu se bezvodnim, bezdušnim, izopačenim, napravljenim kao za porugu svijetu, ljudima ili čak Bogu, kao neki zlobni dar bez svrhe. Pod to strašno tlo on je položio mine. A ono je sada, usred lipanjske noći, pustilo duge i crne sjene da mu pomrsi posao.

Krešo je računao da vjerojatno još nije ni ponoć. Spretno se podupre i nagazi na jednu živu kamenu ploču koja se činila čvrstim osloncem. I tada se dogodilo.

Tekući kristal bio je opružen u četiri štapića: 11.11. pisalo je na digitalnom satu, i Marko Gazde nije bio previše sretan zbog tog saznanja. Mislio je da je više: do kraja dežurstva ostao mu je gotovo puni sat. Još će pedesetak minuta sjediti uz motorolu i poljski telefon u odnekud ukradenom naslonjaču, u jednoj od očuvanijih kuća stolovskih sela. Za pedesetak minuta probudit će službujućeg, ponuditi ga podgrijanim čajem i posjesti ga u naslonjač, a sam će se uvući u vreću za spavanje u bivšoj dječjoj sobi. Noć je bila tako mirna da bi čovjek načas zaboravio da je rat. Vani rata nije bilo, samo crna hercegovačka noć. Rat je bio u sobi. Gazde ga je mogao vidjeti gdje god da je bacio pogled. Vidio ga je na svom stolu, gdje su uz križaljku i svezak vestern romana ležali poljski telefon, sa žicama razvučenima po kršu, motorola i u plastiku umetnut popis šifri. Vidio ga je i po cijeloj sobi: povješane maskirne vjetrovke, gajbe ručnih bombi pod krevetom, kalašnjikovi prislonjeni uza zid i nepomična usnula tijela vojnika u vrećama za spavanje. Pa ipak — ovo je bila kuća, a vani je bilo ništa. Ovdje je imao zapaljenu vatru, desetlitreni lonac čaja i mirnu noć u sobi koja je nekad bila nečija konoba ili možda ponajprije sušnica za pršute: u prilog drugoj tezi govorili su

pocrnjeli zidovi od hrapava betona.

Marko je za dvadesetak minuta kanio probuditi malog Sešelja čiji je red bio da ostatak noći diže slušalicu. Neće mu imati mnogošta prenijeti. Noć je bila uzorno mirna. Artiljerija je prestala razmjenjivati vatru negdje pred mrak i probudit će se iza doručka. Sa čuka se nitko nije javljao i nije ni trebao: negdje oko četiri ujutro Šešelj će probuditi smjenu koja će se uputiti na čuke. Na tri vrška koja je držao njihov vod stići će za dva, dva i pol sata. Nisu se javljali ni Barić i Krešo, i bolje da nisu. Isključili su zbog vlastite sigurnosti uređaje veze negdje oko sedam navečer kad su prošli prve hrvatske linije. Oko osam ili osam i pol bili su ispred njihovih rovova; ako su ih prošli neopazice, kako je bilo planirano, oko devet su bili na Crvenome brijegu gdje je ukopan njihov tenk; ispalili su u njega sve što imaju izbliza i uništili ga dok u njemu nema nikog — i nek im je sada Bog na pomoći: za to kako će natrag kroz njihove linije nije moglo biti plana. Natrag mogu biti možda oko jedan, ako se provuku.

Gazde se upravo rastezao na stolici kad je iz daljine začuo slab i tup prasak. Bio je dalek i zvučao je kao pucanje gume u gradu u daljoj ulici. Ustane i izađe pred kuću u želji da osluhne bolje: vani je, međutim, vladala tišina.

Razmišljao je bi li odmah budio Sešelja, ali nije želio da ga podređeni i mlađi vojnik zatekne u bezrazložnoj usplahirenosti. Odlučio je priskočiti telefonu i zazvati položaje da dozna nisu li oni što čuli. Upravo je kanio zavrtjeti ručicu telefona, kad je on zazvonio. „Jedinica Brku“, vikao je s jedinice izviđač, mršavi Musliman koji je u njegovu vodu odnedavna i čije zapetljano ime nije zapamtio. Gazdi je ovo malo štreberstvo bilo smiješno: Brk jest njegovo šifrirano ime, ali se žičani poljski telefon ne može prisluškivati.

— Čuo si i ti?

— Da, malo niže od nas, na padini. Može biti da je lisica nagazila na minu.

— Pazi dobro, baci oko jesu li tvoji budni. Javljaj se.

Prije nego što je spustio slušalicu Marko je začuo nov prasak, možda ne bliži, ali puno jači. Glas s one strane u hipu se promijenio.

— Bliže je, bliže. I puno jače. Čovječe, koje sranje! Ovo je sto metara od nas. Daj uzbunu.

Marko hitro probudi Sešelja i nekolicinu najbližih. Nisu ni navukli čizme, čuo je bežičnom vezom ono što nije nikako želio čuti.

Krešo će još mnogo puta do kraja života vrtjeti film te noći. Premda je znao da se u diverzijama sranja događaju, nije ni jednog časa pomislio da će tu noć pamtit i čitav život i da će ona u neku ruku biti najvažnije i najpresudnije što će mu se u životu dogoditi. Nikakvi loši predosjećaji, osma čula, predznaci: u akciju se te večeri uputio blago razdragan, kao da mu je adrenalin oživio krvotok onako kako to radi vino. Da je i mislio da će biti sranja, jamačno bi ga pesimizam pustio brzo, jer je ta noć, koja je završila loše, bila počela tako glatko. Otkad su isključili vezu pa sve dok nisu došli do Crvenog brijega, Krešo, Gojo, Širinić i Barići prošli su kao u priči. Bilo je suho, dan je duljio i do kuća gdje je bio crnogorski položaj stigli su u tri četvrt sata. Kroz linije su prošli kao po korzu: između dva široko postavljena zaklona, brzo i čisto. Noću su se provlačili kroz davno spaljeno bošnjačko selo i popeli se na brdo. Jedini je problem bio što tamo više nije bilo tenka. T-84, koji je cijelo jutro mijenjao mjesto i sipao granate, vraćao se s večeri u veliki ukop, uvijek na isto mjesto. Večeras su ga otišli probušiti, a njega nije bilo.

Sranje je tu počelo i dalje se gomilalo valjajući se kao lavina u crtiću. U povratku je Širinić upao gležnjem u rupu i istegnuo potkoljenicu. Jedva se vukao uzbrdo. Do časa kad je sve otišlo loše unepovrat, već su bili iznervirani do neba. Bariću se već na podnožju činilo da Krešo pliva, da ne može naći prosjeku koju je ostavio. Ovaj mu je to nakon šezdesetak metara i priznao. „Usred sranja smo. Nemam pojma di smo. Morat ćemo dalje kao kroz minsko polje. Ovo je pizdarija i to velika“, rekao mu je okrenuvši se. Slavino je lice odavalo da bi ga najradije ubio.

A tada je počeo užas. Krešo je, možda sto metara ispod hrpta, zagazio na jedan živi kamen. Noga mu je kliznula naprijed i petom je zgnječio paštetu, malu antimagnetsku minu koju je sam postavio mjesec dana prije, jamačno zadovoljan svojom lukavošću. Nitko osim Kreše nije mogao znati koliko to boli. Zaurloao je dok je osjećao krv koja je prskala naokolo, po kamenju i po njegovu licu. Bio je svjestan boli, pribran: vidio je kako ga ostali podižu i prikupljaju. Nije to bila agonija: možda je urlao, paničario ili bio poluzaslijepljen krvlju i zemljom, ali je dobro znao što se dogodilo. Peta na paštetu — znači, ostatak će živ ako ne iskrvari, ali je noga otišla bar od potkoljenice nadalje kao kod one škvadre koju je znao vidjeti u gradu u trenirkama kako čekaju pred uredima za socijalnu skrb. Osjećao je kako ga šlampavo previjaju i dižu na šatorsko krilo.

Ono što nije vidio bilo je da je Širinić, šepav i najsitniji, krenuo naprijed prvi. Luka i Gojo su ga na šatorskom krilu nosili za njim, a Slave je uzeo sve oružje. Krv je liptala i sad više nije

bilo vremena za pipanje po kamenju. Širinić je ponavljao „u pičku materinu, u pičku materinu“ kao navijen. Činilo se da pojma nema kuda hoda. Luka ga je zgrabio za zatiljak i gurnuo u smjer. Ovaj je još ponavljao „u pičku materinu“ dok su hodali poprijeko, do hrpta gdje su znali da je položaj Jedan. Vukli su se pravocrtno i što brže, bez osvrtnja i orijentira, kao da je na vrhu čuke kraj svih problema. A prije vrha puklo je još jednom.

Širinić je srljao naprijed vukući nogu. Nakon tridesetak metara nogom je povukao još jednu Krešinu sjajnu lukavštinu, poteznu minu vezanu za nisku granu graba. Tanka nit, povučena nogom, aktivirala je metalnu minu veličine konzerve graška. Ova je, gonjena potiskom, odskočila i s visine prsiju eksplodirala rasipajući zrakom tisuće i tisuće bezobličnih željeznih piljaka. Već u idućem trenu Širinićevo malo tijelo primilo ih je na stotine, po glavi, prsima, rukama i utrobi. Tridesetak metara udaljen i niže postavljen, Luka, koji je sprijeda nosio krilo, bio je dovoljno visoko da mu jedan veći geler raznese čelo. Srušio se s platnom, a preko njega je pao Krešo koji je blijedio od beskrvice i čija je noga visjela samljevena poput prnja, a izgledala kao kuhano meso koje se raspalo po vlaknima. Gojo ga pusti.

Barića je u tom času zanimao samo njegov brat. Prevrnuo je Krešu čija je bivša noga gnjecavo plivala u čizmi i zgrabio bratovo tijelo koje se činilo čisto i intaktno poput svetačkih trupala što ne trunu već mirišu iz raka. Velika crvena točka na čelu se širila. Slave je jecao: Luka je bio mrtav na mjestu.

Gojo se pokušao sabrati i uzeo motorolu.

Od onog časa kad je Marko Gazde čuo Gojin glas i vijesti iz etera pa do završetka cjelonoćnog sranja prošla su otprilike četiri sata. Kad je čuo kako stvari stoje, Gazde je prestao buditi vojsku: više usplahirenih guštera nije mu u ovom času trebalo. No, svi su bili budni u par minuta. Navlačenje čizama, zveket željeza i lupanje vrata probudilo bi svakog. Uzeo je šest ljudi i s njima se dao u posao koji je mogao spasiti — ako već ne dva života, onda bar treći: Kreše, koji je gubio krv negdje na padini Jedinice.

Marko je volio zapovijedati. U brodogradilištu je bio cjevarski poslovođa i volio je pokroviteljski šefovati djeci što su dolazila da bi postali meštari. Kad se škver 1991. naoružao i razmjenjivao paljbu usred grada sa susjednom ratnom lukom, nametnuo se tjelesnom veličinom i pribranom samouvjerenošću: ponašao se kao da ne postoji neka velika razlika između razvođenja cijevi kroz brod hladnjaču i opsjeđanja vojne baze. Kad je počeo rat

Marko nije o ratovanju znao ni najosnovnije stvari. Imao je međutim ono što mnogi drugi nisu: unosio je među podređene strahovit mir i uklanjao paniku kao pincetom. O tome sada nije moglo biti ni govora: Marko je znao kako stoje stvari i silno se bojao na što će ova noć izići.

Do čuke je pješice po mraku brzim hodom trebalo najmanje sat i pol. Dok ga dovuku ususret sanitetskom džipu, Krešo će sigurno iskrvariti. Mogao bi poslati dečke s čuke da ga izvuku: oni bi do njega stigli u petnaestak minuta. Ali, nije osjećao moralno pravo poslati drito u minsko polje čak ni ona dva-tri iskusnija koja je te noći imao na Jedinici. Morao je Goji povjerovati na riječ da je Krešo dobro vezan i da ne curi: ali, znao je da ne može biti tako. Nitko ne može lako dobro zaviti nogu samljevenu minom: bar ne nitko od njih tamo i usred noći. Čini se da je mogao samo još jedno. Zijo, tako se zvao onaj Bosanac, Zijo.

— Možeš li?

— Mogu.

— Koga uzimaš?

— Nikoga. Tamo su drugi za nosit. I'ću sam.

— Ne juri, idi mirno. Neće on umrit u minut.

— Ne brini se ti ništa.

Gazde se osjeti načas kao dijete. Nije navikao da ga ovako uljuljkuju i lažu mu da je sve u redu. On je to obično radio drugima.

— Kaćete vi ovamo?

— Idemo odmah. Ja sam tamo za sat, sat i po. Možda i manje: Šešelj će dočekat gliser, pa za nama. Vjerojatno će me skupit po putu.

Gazde osjeti da bez pravog razloga vjeruje Bosancu. Bilo je gore možda i ljudi iskusnijih od njega, ekipe iz '91. Ali nitko od njih nikad nije bio u minskom polju. Marko je u tom času pomislio kako se gore, na travi, ionako računaju samo živci: a Zijo je djelovao staloženo.

Negdje na pola puta Gazdu i njegovih nekoliko ljudi dostigao je gliser. Po knjizi šifri „gliser“

je bio naziv za bolnička kola, i Gazde nije bio jedini kojemu će ta imenica zadugo još biti vezana uz najružnije asocijacije. Osjetio se gotovo polaskanim kad je vidio da su poslali gotovo novo vozilo, poklon malteških vitezova iz nekog njemačkog grada s puno ü i ö. Uz vozača unutra su bili dva bolničara i Šešelj, koji je čučao u stražnjem dijelu. Marko opazi da su bolničari mladi i zaplašeni. Jedan, plav i s lenonicama, virio je u noć kroz okno vozila. Drugi, crn, čupav i nizak, sjedio je u dnu auta i netremice gledao u ventil za kisik. Nisu mnogo govorili. Crni je samo — dvaput — zapitao: „Gadno je taj gore, a?“ Bojali su se krvi, smrvljena mesa i gadljivih rana, pomisli Marko. Ali — znao je — bojali su se i za sebe. Bilo ih je strah fronte, prve linije, mina, diverzija: život na liniji pješaku postane običan, pozadincu on je uvijek zona sumraka, mjesto neželjene pustolovine.

Do Jedinice im je trebalo nešto više od sata. Kad su stigli, laknulo mu je. Krešo je bio tamo. Ležao je doduše polumrtav, suho je pištao u polusvijesti i iznuren bolovima, ali nije više krvario.

Bližila se zora. Svjetlo s Lisca i dalje je obasjavalo dolinu, vrhove, plavi obzor, i tamo iza veliki Velež. Svjetlo gorućeg brda miješalo se pomalo s prvim crvenilom zore, osvjetljavajući brdo ispresijecano rovovima kao božićnu šalicu. Duga noć je išla kraju. Spustili su, polako i oprezno, ranjenika do ceste. Bolničari su se u džipu uhvatili posla. Onog časa kad su doveli bolesnika, plavi i crni kao da su se pribrali. Marko im je morao priznati da su spretni: podvezali su Kreši nogu, uvili je u valjda sto kila pasica i pukli mu anestetik. Treskajući se na makadamu prema Hutovu, Krešo je polako izgubio svijest, ispustio bol kroz prste i više nije znao ništa.

Putujući prema Hutovu i Splitu gdje će natrag dobiti život, a izgubiti nogu, Krešo nije znao ništa od onog što ostavlja.

Na putu do sela Gazde je malo mislio: morila ga je strašna, mrtva nesanica i usporavala mu noge i mozak. Osim užasne želje za snom osjećao je samo još uvijek nejasnu prazninu gubitka: Širinića nije dobro poznavao i nije mu bio najdraži, ali Luku je znao dugo, još iz škvera, i njegova smrt polako ga je počinjala peći. No, pekla ga je i vlastita pozlijeđena čast: izgubio je pod svojim zapovijedanjem dva, možda tri čovjeka bez sukoba, bez bitke, samo i jedino pogreškom svojeg čovjeka. Stidio se i nije volio taj novi osjećaj.

Ono što Krešo, uspavan lijekovima negdje na makadamu do Hutova, nije mogao znati, jest da

će padina Jedinice uzeti još žrtava. Gazde je naložio novoj smjeni da ujutro s prvim svjetlom ode po tijela. Od toga nije bilo ništa: tek što je svanulo, ranije nego inače, počele su tutnjati cijevi s brda prema Stocu i Veležu: kosina na kojoj su ležali Širinić i Luka prštala je od minobacačkih eksplozija. Trećeg dana ujutro dva Šibenčanina ušla su u polje da dovuku tijela: jedan se nije vratio, pogođen u vrat metkom 7,9 standardnog snajpera. Oni prijeko jamačno su shvatili što se dogodilo te noći i poslali su snajperiste koji su cijelog dana pucali na svakog tko bi i privirio na padinu brda. Po čitav dan fricali bi snajperski meci koji bi se primirili kad bi se ljudi na Jedinici uvukli u rovove. Tijela — sada tri — izvučena su tek treće noći, po mraku, noći uoči jutra kad je vod ukrcao u tri niska austrijska *Pinzgauer* kamiona i odveden kući, u Split. Sa smjenom se čekalo da bi 99. bojna mogla doći kući sa svojim truplima. Ništa od toga Krešo, sad već bez noge u bolnici, nije mogao znati.

Nije mogao znati ni ono najvažnije. One iste noći kad je Gazde doveo svoje ljude i preživjele natrag u stolovsko selo gdje su spavali, Slave Barić je pobjesnio. Nakon što je neko vrijeme jecao poput ozlijeđene životinje i jednostavno šutio, planuo je u hipu najdubljom mržnjom. Urlao je, prijeteći nakazi koja mu je ubila brata i odvela ih u minsko polje. „Kurva, ufurana kurva!“ urlao je Barić i bacao čizme i čuturu o zid. Ostali su ga držali dok se derao, urlao na kurvu napušenu i prijetio da će mu jebat mater i ubit Boga. Marko ga je primirivao i govorio kako Krešo nije kriv, iako je znao da nije sasvim tako. On je svoju ekipu odveo u minsko polje. Tri su mrtva, a on nije i s tim će Krešo morati živjeti baš kao i sa svojom nogom do koljena.

Krešo nije znao da ga od te večeri jedna osoba mrzi. Ne kao oni prijeko: ne načelno, općenito, kao neprijatelja, ne kao vojnika, ne kao nešto skupno, nego kao njega. Od te će noći živjeti i s tom rijetkom povlasticom.

2. prolog:

CRNA KRONIKA

rujan 1992.

— Kava može, naravno?

Galjer se suzdržao da se ironično ne nasmije. Bio je ionako siguran da će razgovor započeti upravo tim riječima. Pomislio je kako bi Tomljenović na navlas isti način vjerojatno ponudio kavu i gusti sok i osuđeniku na smrt prije nego što bi mu priopćio novost da će izvršenje biti istoga časa. Da ga je jutros pozvao u uredničku kancelariju kako bi mu rekao da je na lutriji dobio bogatstvo, jamačno bi isto tako pozvao kantu telefonom i ponudio mu espresso i sok. Tomljenović je spadao u ljude koji su pristojnost odijevali ujutro s košuljom.

Galjer je znao da ovamo — u sobu glavnog urednika — nije pozvan ni na smaknuće ni da mu poklone zgoditak na lutriji. A zašto gaje zapravo Tomljenović zvao, to Miroslav Galjer nije znao, premda je o tome imao nekih nejasnih ideja.

Prošla je nepuna godina od velikog redakcijskog loma tijekom kojega je jedan od postradalih bio i Galjer. Još prije nekoliko mjeseci slučaj *Novog doba* bio je međunarodni novinski šlagvort. Sukob potencijalnih kupaca s dobrim vezama u vladi i predsjedničkom kabinetu pretvorio se za kratko vrijeme u divljački rat u kojemu je kao i obično stradalo pješaštvo — novinari i sitno osoblje. One sklonije poraženoj struji novi su postupno makli iz *Novog doba* tako što bi ih poslali na čekanje ili premjestili na uvredljiva ili bar tako plaćena mjesta. Galjer nije bio radikal i za nagradu ili kaznu dobio je redaktorski stol u sobi koju su podsmješljivo zvali grobljem novinara.

Stvari su se iz nekih razloga, nedokučivo povezanih s visokom politikom, počele mijenjati posljednjih mjeseci. Iz Zagreba su dolazile fantastične glasine da predsjednik osobno hoće skinuti vlasnika, da su se frakcijski odnosi promijenili i da se lobiji opet histerično hrvu za

medijsku moć. Galjer je bio dovoljno iskusan da zna kako tračevi ne prethode stvarnim zbivanjima, već obratno. Vidio je ljude koji su bili na tanjem ili debljem ledu kako se jedan po jedan vraćaju u posao i znao je da mora i on isplivati: ekstremisti se brzo troše, a Miroslav je Galjer o sebi ponosno mislio kao o vjerniku umjerenjaštva. Stvar je postala još jasnijom kad su Tomljenovića imenovali za glavnog urednika.

Tomljenović je bio šezdesetogodišnjak sijede kose s pažljivo biranim okvirima naočala. Najveći je dio karijere proveo kao redaktor i urednik ekonomskog priloga. Kratko vrijeme bio je dopisnik iz Francuske, odakle se vratio s malo svjetskog šlifa i puno frankofilskog entuzijazma. Klonio se frakcija i u sukobima je slovio za neutralca koji se štitio profesionalizmom i bio sa svakim dovoljno dobar. Kao ekonomski novinar zbližio se s gomilom bivših i sadašnjih ministara i koji put je znao povući pravu nit. Nije, međutim, bio častohlepan: veze je potezao da se iskobelja, a ne da bi zgrnuo moć. Veze su to znale poštivati, a Tomljenović je bio dovoljno bistar da vidi kako meteorski usponi u državnim novinama obično završavaju doživotnom sinekurom na mjestu gdje je čovjeku jedini posao piljiti kroz prozor. Bio je čudan novinar, više je volio kazalište nego nogomet i družio se više s liječnicima i arhitektima nego s redakcijskim gemištima. Njegova prividna neambicioznost u *Novom dobu* je postala misterijem onog trena kad se dnevnik uskovitlao poput bazena s piranama. Često je bio metom trača, ali nikad zlobno. U redakcijskom kafeu o njemu su govorili kao o „igraču za kup UEFA“: nikad prvi, uvijek bar treći ili četvrti. Da li zbog toga ili zbog nečeg drugog, ali Miroslavu se činilo da se Tomljenović u golemoj uredničkoj sobi osjeća neugodno. Nikakvo čudo: golema, ispunjena sindikalnim diplomama, sportskim peharima i socrealističkom bižuterijom, doimala se poput čitaonice u domu ratnih invalida.

Kad je šankerica donijela kave, Tomljenović konspirativno pričekao da zatvori vrata pri izlasku i počne zatim okolišno tumačiti redakcijsku želju da okupi sve kvalitetne profesionalne snage neovisno o političkom profilu i pogledima na razvoj kuće, i tomu slično. Galjer je poštovao urednikovu ljubav za diplomatsku opširnost premda je znao da iza ovog ceremonijalnog uvoda stoji kratka pozivnica za come back. Zanimalo ga je samo koliko sjajan. Nakon što je otrpio predug uvod Miroslav je saznao i to.

— Vi ste čovjek koji je svoje terene odgوليو — započeo je mirno i opširno Tomljenović svoj balet silogizama — dovoljno ste pisali s ulice. Četrdesetogodišnjak ste, iskusni ste u redaktorskim poslovima, znate ustroj novina kao svoj džep, ne vučete neke neugodne repove iz komunizma. Čini mi se da ste vi pravi tip čovjeka za novi, snažniji uređivački kolegij.

Kanim vam dati rubriku.

Miroslav je nastojao kontrolirati zadovoljstvo. Nije bio častohlepan: okolina ga je smatrala beznadno neambicioznim, a on se pomalo ponosio time kao žena ljupkom anomalijom na licu. Posljednje su mu godine bile teške i bio je odviše izmučen da bi imao još snage gristi za unapređenje. No, iskustvo redigiranja vijesti od dvadeset redaka o lokalnim požarima i osnucima glazbenih društava bilo je dovoljno neveselo da je poželio promjenu. Jedva je čekao čuti do kraja.

Na to je, međutim, morao pričekati. U pola urednikove rečenice vrata se otvore bez kucanja. Iza Galjerovih leđa netko je ušao u sobu, samouvjereno i poput furije. Galjer se nije okrenuo, ali je znao da je za ovakvu barbarsku provalu odgovoran Vulas, suhi i crnokosi šef deska, gangsterskog lica i tankih brkova. S Vulasom se znao još sa studija ekonomije i ni tada se nisu pretjerano voljeli. No tada je suhi bio miran i pitom i nije lupao vratima tuđih ureda, pomisli Galjer i leću se. Kada je secirao svoju nesklonost Vulasu, seoskom djetetu gruboga naglaska, uvijek je sam sebe prekoravao zbog toga što je u toj nesklonosti bilo malo urbanog rasizma. Ali, nerijetko je s nasladom mogao sebi priznati da je Vulas bio grozan, ona vrsta ljudi kojoj su nove prilike i rat dale neslućena krila.

Ovo je bila jedna od tih prilika kad je Galjer volio to što ne voli mršavog. Vulas je s vrata mogao vidjeti Galjerov zatiljak, tako prepoznatljiv zbog rijetke plave kosice. Ponašao se, međutim, kao da u sobi nema nikog, i činio je to gordo.

— Tomljenović!

— Izvoli, Ivo.

Tomljenovića, pomisli Galjer, ni najbliži nisu zvali drukčije nego njegovim dugim prezimenom. A i prezime su u vokativu uvijek izgovarali kao u nominativu: nikad „Tomljenoviću“. Možda je dio tog respekta urednik zaslužio i bezgraničnom uljudnošću: Galjer je jasno vidio da bi Tomljenoviću bilo draže da nisu prekinuti u razgovoru, ali da će neželjeni slučaj otpjeti stoički i pristojno.

— Dosta je živo jutros na fronti. Imamo razmjenu topničke vatre po čitavoj regiji. Bilo je na radiju, dopisnici se javljaju jedan za drugim, panika je.

— Gdje?

— Dubrovnik, uglavnom. Cavtat, Vitaljina, probudilo se bojište čak i u Zagori. Tuklo se po

Šibeniku i Mostaru, naši su vratili vatru. Kažu iz dopisništva da nije bilo žešće zadnja tri mjeseca.

— Jesu li naši izašli?

— Jesu. Nema pomaka linije, tako da imamo samo priopćenja i štete po gradu.

— Pripremite fotografiju za naslovnu stranicu i kontaktirajte UN.

— Već jesmo. Presica je u jedan.

— Ive, Galjer mi je ovdje.

Vulas ga pogleda kao da ga dosad nije uopće vidio.

— Upravo mu sad govorim kako računam na njega kao na urednika crne kronike.

Galjer se nije sjetio osvrnuti da vidi je li Vulas iznenađen ili ne, jer je i sam bio malo zbunjen novošću. Crna kronika: znači, to je to.

Zgrabili su ga podvojeni osjećaji. S jedne strane, nije se osjećao preveć polaskanim: nitko crnu kroniku nije smatrao krunom uspješne žurnalističke karijere. S druge, ta mu je rubrika uvijek bila pomalo simpatična. U vremenima kilometarskih komentara, odvratnih stranačkih priopćenja i cenzuriranih ratnih izvještaja crna kronika je imala nečeg viteškog, nešto od onog starinskog, romantičnog novinarstva iz američkih filmova: vijest, borba za istinu, granitna vladavina činjenica i sljubljenost s običnim životom. No, ona je bila i čekaonica nezadovoljnih, loše plaćenih ljudi koji bi rado bili specijalisti za sektor prosvjete ili zdravstva ili komentatori ognjenog pera. Nikome se nije ustajalo po noći, dežuralo tjednima poslije podne, izlazilo na očevide gdje su se vadila zgnječena trupla ispod tramvaja, prebiral po pepelu spaljenih srpskih vikendica ili bilježilo u diktafon ispovijedi heroinskih ovisnika. Mladi su ljudi lako ulazili u Kroniku 92 i iz nje bježali što hitrije. On je, dakle, morao biti klopka za nove leptiriće.

Trgnuo se iz misli: od mene se, shvatio je, očekuje da nešto odgovorim.

— U načelu pristajem. Uz dva pitanja: s kim ću raditi i za koliki novac?

Tomljenović je načinio izvježbanu stanku profesionalnog pregovarača. Galjer je iskusno pročitao gestu i odgovor na pitanje mogli su izrecitirati zbornom: Tomljenović mu je jednako razložno i opširno odgovorio kako je izbor i pao na njega zbog toga što može biti mentor

mlađim kolegama i da se od njega očekuje da oblikuje rubriku za iduće desetljeće. „Pizdo“ pomisli Miroslav.

— Koga imam od starih?

— Lidiju Popić. Ona je prvorazredna: agilna, mlada, a iskusna, neudana, stoposto predana poslu. Ostali su mladi, ali dobar materijal.

— Htio bih se čuti s Lidijom prije nego što startam.

— Danas ti nje nema. Otišla je vidjeti brata u toplice kod Zagreba. Stradao je u ratu i sad je na rehabilitaciji — javi se Vulas.

— Bilo je s njim dosta nevolja — proširi informaciju Tomljenović, koji je tako volio iznijeti sve što zna — izgleda da se zakačio za čašu, spominjalo se prije i drugo. Ona je i prije najviše pazila na njega, a sad ga jedino ona ima na lancu. U zadnje vrijeme je često išla gore. Nismo joj pravili probleme, jer je stvar bila zbilja nezgodna. Tip je čini se pukao psihički.

Galjer je bio svjestan da je Tomljenović odgovorio na pola njegova pitanja. No, u tom času poseban mu je užitak bio sitno napakostiti uljezu. „Sada bismo mogli“, započeo je i okrenuo se prema Vulasu, „ako ostanemo sami, raspraviti o financijskim uvjetima.“ Vidio je kako se Vulasovo lice krivi od gnjeva.

Desetak minuta nakon što je Vulas napustio ured glavnog urednika uočljivo iznerviran, za njim je zamišljen izašao i Miroslav Galjer. Netom što je šutnuo van uljeza koji ga je toliko nervirao, Galjer je od urednika dobio u ruke omotnicu s ugovorom. Dok ga je čitao, kurir je dva ili tri puta ulazio s novim materijalom s aktiviranog bojišta. Nakon što ga je pročitao, Miroslav je bez riječi potpisao papir, premda je jedva skrio razočaranje. Ponuđeni novac bio je tek nešto veći od onog koji je imao u redakturi, i manji od onog koji je mislio da imaju drugi urednici.

Galjer se polako spustio na donji kat i počeo pripremati stol za selidbu. Škare, kemijske olovke, svežanj naslovnica i stari *Olympijin* pisaci stroj posložio je u kartonsku kutiju za staklenke krastavaca koju je uzeo u kantini. Na desku je bila gužva nešto žešća od uobičajene: redaktori su crnim flomasterima kratili i prekrajali izvješća, stenodaktilografkinje su primale izvješća sa slušalicama na ušima, a papiri su frkali iz faksa. Miroslavu se nije žurilo: polako je u kutiju smjestio praznu kanticu *Heinekena* u kojoj je

držao olovke, telefonski imenik, stolni kalendar i rezervne vrpce pisača. Selidba ga je uzbuđivala. Počinjao je novo poglavlje i u njega je ulazio pomiješanih osjećaja. Volio je pomisao na to da će ono što će od sada raditi biti pravo novinarstvo. Tomljenović je bio često mekan, i odviše mekan prema pritiscima, ali je, kad bi se stvar podvukla crtom, ipak bio odan tvrtki, novinama i profesiji. Spadao je u ljude koji će vući perfektne uređivačke poteze dok mu se odozgo ne naredi da nešto tiska ili ne tiska. Tada je bio poslušan, ali bi sutradan, do sljedeće direktive, ponovno radio novine u kakve je bar malo vjerovao. Galjer je znao da je to ono što njemu treba: on neće pratiti Sabor ni secirati Vladine uredbe. Ubojice, švercani šećer i pljačke mjenjačnica ne poznaju ideologiju, samo što katkad poznaju ideologe. Bavit će se apolitičnom kaljužom ljudskog beščašća i znao je da će mu Tomljenović rijetko visjeti za vratom. Katkad će biti i toga: neki će ministarski sin ilegalno uvesti daske za glačanje, ili će vlasnik novina biti ulovljen s i rukom u vreći, ili će zastupnik tužiti novinara sudu. Tomljenović će se spustiti s gornjega kata i prijekorno mu klimati glavom na hodniku. Znat će tada da je ovaj doživio telefonsko ribanje iz Zagreba ili lokalne uprave. No, tiskano će već biti u listu i neće biti popravka.

Pa ipak, Galjer nije bio nepomućeno veseo. Prihvatio se posla u loša vremena: već sutra ili prekosutra njegov će život možda biti sasvim drukčiji, previše drukčiji da bi on danas planirao budućnost. Vjeri nije bilo dobro, to je znao. Nije znao koliko je loše, ali je vidio kako je gubi. S kime će i kako proživjeti naredne godine, mislio je, ne zna ni sam. A sljedećih dvadeset, trideset godina u *Novom dobu*? Njih, znao je, nije ničim riješio. Ulaznica za novu igru mogla je brzo isteći: čovjek kojega su jednom šutnuli i on je na to pristao, može biti šutnut još jednom. Znao je da nije jedan od onih u kolu, da bez njega mogu i već jesu mogli. Popunio je rupu do prve prilike, napraviti će usputnu kratkoročnu korist, baš kao što će i može bitna šteta biti kratkoročna. Uza sav novi, povoljniji vjetar Galjer je kao nikad dotad bio svjestan koliko je bilo kome od moći u *Novom dobu* on beskrajno, neizrecivo nevažan.

3. prolog:

U TRNOVU DVORCU

rujan, negdje na Zagorskoj magistrali

Sve ono uokrug kao da nije imalo veze. Bijelo krečene crkvice, ugodna gazdinstva, zeleni krajobraz i bregovi kao s ambalaže za mlijeko promicali su pokraj prozorskih stakala ukupani kišom i kao retuširani za slabi turistički spot. Sve to, međutim, s Lidijom nije imalo veze: ona je piljila u loše oprani donji rub stakla autobusa i osjećala se kao da joj trebaju izvaditi zub.

Netom što je sjela u autobus koji ju je Zagorskom magistralom imao dovesti u Krapinske toplice, Lidija je postala u trenu — savršeno svjesna kako bi željela da vožnja traje satima. U hipu joj je do glave došlo da se grozi onog trenutka kad će izaći na toplički kolodvor i možda vidjeti Krešu. Osjećala je da se ljupki pokisli pejisaž netaknut ratom ruga s njom i pomalo je probavlja u svoju kišnu i bizarnu unutrašnjost u kojoj će joj nauditi. Strašno se, baš strašno bojala novog susreta s bratom i klinikom.

U istom času Lidija je postala isto tako svjesna kako Kreši nije javila da dolazi da je ne bi dočekao na kolodvoru, da bi zadržala malo autonomije u tih desetak minuta koliko će se, najsporije što može, vrzmati po nevelikome mjestu. Produžit će korak, izgubiti koju minutu lutajući divovskom zgradom nekadašnjeg lječilišta za bolesti srca, i odgoditi strašan događaj. Bojala se vidjeti ga: ili prije, bojala se vidjeti ga ondje.

Sve je još bilo kako-tako dobro dok je Krešo bio u Splitu u bolnici. Doimao ih se kao dijete, kao bačen vremeplovom unatrag, vrijedan sažaljenja, ali ga i željan. Bio je pitom, optimističan: na njemu se nisu osjećale posljedice traume, ni pretrpljene boli, ni osjećaj krivnje. Nije se osjećao ni gubitak noge: Krešo se iz dana u dan sve spretnije vrzmao bolnicom podupirući se o štake i bolničke rukohvate.

Šest ili sedam tjedana nakon što je izgubio nogu na Stolovima, Krešo je poslan u Krapinske toplice na ortopedsko liječenje: vježbe, navikavanje na proteze i profesionalno osposobljavanje za mirnodopski život. Premda bi između nje i majke svaki put planula svađa kad bi to rekla, Lidija je znala da je topličko liječenje bilo ključni, užasno krivi korak. Krešo nije bio jak, ali ga je strahota ojačala. Toplice su u njemu razgorile beznađe kao žigica bačena u cisternu goriva. Uronili su ga u tuđu gorčinu, cinizam i bijes. Lidiji se svaki put — a bila je već pet puta tamo — činilo kao da na Krešu, malo-pomalo, poput LSD-a, djeluje neki nervni plin i pretvara ga u gorkog, invalidnog zombija. Već za drugog ili trećeg posjeta počela je u zraku osjećati nešto bolesno, kužno i strašno. Željela je Krešu izvući iz tog krajobraza koji joj se sada činio zakrivljenim, opakim i izduženim kao u lošem horroru. Činilo joj se da samo ona vidi ono što drugi ne vide i da, baš kao u filmu strave, nju prokazuju ludom jer vidi da je ovaj zrak otrovan.

Obično mu se ne bi najavljivala, jer je ionako znala da je u lječilištu svaki dan jednak. Nakon noćnog autobusa iz Splita sjela bi ujutro na lokalac na zagrebačkom Glavnom kolodvoru i bila u toplicama oko jedan, nekako u vrijeme kad bi bolesnici završili vježbanje i jeli posni objed, najčešće perad i povrće kuhano na pari. Gotovo bi ga uvijek našla uz ovalni šank hotelskog bifea. Redovito je nosio groznu trobojnu trenirku koju su mu kupili dok je bio u bolnici, pažljivo podvezanu tako da ne visi sablasno s kljaste noge. Ne bi bio sam: uz šank bi zatekla još nekoliko šticećenika oporavilišta, većinom također invalida. Krešo ju je prvi put pokušao upoznati s njima. Brzo je — međutim — osjetio njezino neprijateljstvo prema njima, i nije znao kako se prema njemu odrediti.

A Lidiji se doista nisu sviđali. Bili su čudan, groteskan spoj. Sjedne strane, nastojali su izgledati muževno, fajterski, muški, kratko ošišani, mišićavi i puni žesti. S druge, bili su odjeveni u kričave trenirke poput pičkica, toliko im je trebala pomoć, toliko su bili ranjivi i bespomoćni bez ruku, nogu, podlaktica i tabana. Lidija je bila racionalna žena: uvjeravala je sebe da treba poštivati stradalnike, one koje slavi TV dnevnik, one koji su se žrtvovali dok su se drugi bogatili ili pobjegli iz zemlje. No, vidjela je na očigled da joj brat postaje njima sličan, a to ju je ispunjavalo užasom. Pio je puno više nego u Splitu. Sasuli bi u sebe i po desetak vinjaka tijekom popodneva postajući sve bučnijima i ciničnijima. Zatvorili bi se u neki njihov nedosežni svijet vojne spike, unakrsnih poznanstava, ratnih anegdota i veteranskog hvalisanja, i sve što je bilo izvan tog svijeta za njih je bilo vrijedno samo poruge, ili prezira, ili mržnje: političari, bjegunci, profiteri, gradski živalj, bolničari, kuharice, lokalni puk, napokon svi zdravi, i svi civili. Izdirali bi se na šankericu kad bi im htjela naplatiti, na kuhinjske radnice kad bi im dale malo riže. Tužakali su liječnike da su saboteri, nezrelo

olajavali političare i javne osobe. Lidija je bila rod jednog od njihovih i mogla je imati pristupa u krug: no, ona je sama ustuknula, zaplašena količinom mraka. Dostajala su jedan ili dva takva birtijska razgovora da zamrzi toplice i nove Krešine prijatelje. Nakon tri mjeseca, pobjala se da će zamrziti Krešu. On se pak naizgled nije promijenio, osim što je postajao šutljiviji, pesimističniji.

Toplice su joj sa svakim dolaskom postajale strašnije. Neke je od Krešinih drugova upoznala. Jedan plavi, Slavonac čiji se naglasak njoj činio sličan srpskome, bio je osobito gorak, sarkastičan i mučan. Kad je čuo da je Lidija novinar, nije joj davao više mira: govorio je o izdaji, kurvama poliličarima, novinarima lašcima, friziranoj stvarnosti, kao da je ona osobno vojni cenzor ili ministar informiranja ili onaj koji je naredio predaju njegova grada. Jednom je izrekla neslaganje s izbacivanjem ljudi iz vojnih stanova, na što su je htjeli gotovo pojesti. Plavi joj je rekao da nije dovoljno osjetila rat i da je zato tako meka prema Srbima.

Bio je tu i jedan Trogiranin, mršav, brkat i podljevenih očiju, koji nije prestajao s polusuvislom, nezaustavljivom bujicom riječi što je znala Lidiji biti osobito mučna i bolna. Njegovi bi se solilokviji sastojali od duljih dionica koje bi sve odreda završavale time da bi nekog trebalo ubiti. Uz šank je on govorio o tome kako će pobiti Srbe koji s njegovim kincem idu u razred, kako će pobiti političare, vladu i oporbu, kako će pobiti humanitarne udruge, neljubazne sestre, opskrbljivače bolnice hranom i posteljinom. Poubijat će autore telefonskog imenika jer je ime njegova rodnog sela krivo napisano, vlasnika birtije, konobaricu, konduktera u busu koji mu je tražio kartu. Lidija bi slušala te beskonačne i bolesne solilokvije i osjećala kako joj se želudac vraća i lijepi uz grlo. Vidjela je, međutim, da birtijaško bratstvo klima na sve to s odobravanjem, uključujući možda i Krešu koji je postrance zagonetno šutio, tako da nije bila na čistu je li sasvim kao oni ili je tek na najboljem putu da to postane.

Već nakon drugog posjeta nastojala ga je što brže izvući van iz hotela. Pravdala bi to time da mu je potrebno kretanje i trening sa štakama. Toplice su imale ljupke austrijske perivoje što su se produžavali u bivši velikaški park i završavali nevelikim dvokrilnim dvorcem jednostavnih rokoko ukrasa. Tjerala bi ga da šeta središnjom stazom između drvoreda. Hodali bi, odzdravljali zagorskoj dječici naučenoj da pozdrave svaku stariju osobu poznavali je ili ne, i uglavnom šutjeli. Nije inače mnogo govorio. Sam i izdvojen bio je drukčiji od Lidiji stravične ekipe iz lječilišta, ali je spram njih pokazivao lojalnost. Nakostriješio bi se zlovoljno na svaku Lidijinu primjedbu, ma kako uvijenu, protiv njih ili u vezi s njima. Lidija je postupno ali jasno shvaćala: ona je civil; ona ima noge; ona nije skrivila ničiju smrt; ona je dio onog

svijeta koji je Kreši i njegovim prijateljima sada neprijatelj. I ona je, dakle, neprijatelj, makar po stupnju blag.

Sve je to Lidija osjećala kad je oko jedan autobus stigao na toplički kolodvor. Činilo joj se da je poput gerilca poslana u opaku i tuđu zemlju punu strašnih i nepredvidivih ljudi. Sjetila se onog starog filma u kojemu svemirci ulaze u tijela junakovih susjeda i ukućana kojima bi najednom počele čudno svjetlucati oči i koji bi se preobražavali u čudovišta ne mijenjajući lik. Krešo joj se još uvijek nije činio takvim. Bojala se međutim da se ona njemu čini takvom.

Slegnula je uz bok čvrstu novinarsku torbu i uputila se s kolodvora u gradić. Mjesto bi u drugim okolnostima bilo ljupko: stisnuto među bregovima, bilo je naruženo jedino golemim lječilišnim kompleksom od kojeg je živjelo. Petnaestak tisuća kardiovaskularnih bolesnika iz bivše Jugoslavije prolazilo bi godišnje kroz oporavilište gimnasticirajući, vježbajući u teretani i bazenu i trčeći pod kontrolom terapeuta po okolnim visovima. Danas su srcaši bili ovdje manjina: zamijenili su ih mlađi i teži bolesnici, vojni invalidi.

Lidija je ušla u perivoj kad je ugledala Krešu na klupici. Opazio ju je, ustao i krenuo k njoj bez krzmanja, ali nenasmijan. Zagrlili su se i nastavili šetnju.

Zamijetila je da razgovara s njom življe, s više interesa.

— Izlazim, sad je definitivno.

— Kad?

— Za jedno deset dana.

— A proteza?

— I'ću doma bez nje. Kad stigne, morat ću opet učiti hodati s njom.

— Šta te onda šalju bez nje?

— Ti bi radije da sam ovdje?

Počelo je, pomisli. Odlučila je da neće gutati.

— S ovima s kojima si, ne. Još mjesec dana i bio bi stoposto alkos i samozivi gnjavator.

Osvrnula se da vidi njegovu reakciju. Bio je jako dobre volje, zaključila: nije bilo ljutita

odgovora.

— Ništa ti o tome ne znaš.

— Šta ćeš kad dođeš dolje?

— Sredit papire za invalidsku i tražit posao.

— Kakav posao? Ne možeš računat na praonicu. Niti su te oni čekali s mjestom niti možeš prat aute bez noge.

— Ne bih ni htio tamo. Navikao sam se u gardi na bolju lovu, kurac ću mu radit za devetsto kuna. Imam jednu šemu s kompjuterima.

— Kompjuterima?

— Pričao sam ti za onaj tečaj ovdje?

— Rekao si da je to neozbiljno, pizdarija.

— Zakuhalo se. Nije to bogzna što, korištenje programa na radnom mjestu, knjiženja, unos podataka, ispis dokumenata, računovodstvo. Ali ubrao sam osnovu.

— 'Oće li ti Udruga pomoć?

— Ne treba, zaposlit ću se sam.

— Nešto već imaš?

— Je, mala firma. Besplatni mali oglasnik, distribucija po kioscima, samoposlugama i videotekama, plus kolportaža. Ukucavao bih oglase. Povezali su me stari frendovi iz Splita.

Pomalo su završavali treći krug perivojem od bolnice do dvorca. Po neizgovorenom običaju, nakon njega bi odlazili objedovati. Lidiya je znala da je on morao već ručati prije toga: no kad ga je prvi put zvala u gostionicu, pristao je. Nije ga pitala ruča li dvaput ili preskače posni bolnički obrok: ako u bolnici ne jede, neće joj to reći, a ako jede, to bolje.

Oni koji se žele nauživati zagorske kuhinje, nisu bili na pravome mjestu ovdje, u prijestolnici zdrava, nemasna i nepaprena života. Jedini ozbiljniji restoran nalazio se uz perivoj. Imao je

siroti izgled socijalističkih restorana sedamdesetih: veliku ostakljenu fasadu, dotrajalu reklamu Coca-Cole, mnoštvo stolova pokrivenih stolnjacima neuvjerljive čistoće i s mutnim soljenkama. Imali su samo jeftino pivo, jednu vrstu voćnog čaja i ne odviše čisti espraso-aparat. Jelovnik je bio preuzetno uvezan u umjetnu kožu, a sadržavao je standardnu hranu postjugoslavenskih restauracija: mesni roštilj, jednostavne salate, goveđu juhu, pržene krumpire i palačinke.

Konobarica u ortopedskim papučama stigla je brzo: bili su sami na bar pedeset stolova restorana. Gledala ih je preko notesa znatiželjno dok je bilježila narudžbu. Krešo je naručio naravni odrezak i salatu od rajčica. Ona pljeskavicu i sir.

— Dobro je za tebe da ćeš imat posao.

Rekla je to više da kaže nešto, nije joj se sviđalo što je razgovor zapeo.

— Šta hoćeš reć?

— Kako to misliš?

— Šta si mislila s tim da je to dobro za mene?

— Ono šta sam rekla.

Vidjela je kako se Krešo najednom narogušio, ali ne onako naivno, djetinjasto, kao obično.

— Znam šta si mislila.

— Ne seri, Krešo. Šta sad umišljaš?

— Dobro je to za mene da ne budem skroz u autu, to si mislila. Bez noge sam, nisam za ništa, imam penzijetinu kao tri materine, pa je bolje da nešto radim nego da se motam pod nogama i grintam. To si mislila: neće mu bit dosadno, zabavit će se, kad ga ionako čeka još pedeset godina živit kao gljiva. Jasno je meni to „dobro za mene“. Potpuno mi je jasno zašto je dobro, ne moraš me podsjetit svaki put da sam u kurcu.

Lidija se ovaj put razljutila. Karte će, odlučila je, konačno pasti na stol.

— Hoćeš da ti kažem zbilja šta sam mislila?

— Bogu hvala konačno!

— Stvarno hoćeš?

— Već tri jebena mjeseca! Dosta mi je da me ljuljate kao da imam tri mjeseca.

— Evo šta mislim: ti si, jebi ga, heroj, svetac, junak domovinskog rata. Ti si dao sve za domovinu.

— Ne seri. Neću to slušat.

— Šuti! Ti si narodni heroj i dizat će ti se u busu i nećeš morat čekat jebeni red u banci. Svi te poštuju, klanjaju se, koga ti posereš, moralno je mrtav.

— Neću to slušat! — Krešo je sad umalo urlao.

— Oćeš, jer moraš čut kraj. Poštovat će te i klanjat ti se. Koliko još? Pet godina, deset. Mi koji se sjećamo rata možda i dulje. Vidjet ćemo te na ulici i svaki put klincima reć: „Vidiš, ovaj je izgubio nogu u gardi“. Za nas ćeš još bit heroj deset-petnaest godina. A šta će bit poslije? Doći će novi klinci, koji sad imaju jednu ili pet godina, ili ih nisu još ni napravili. Šta će njima značit „domovinski rat“. Ništa, pizdarija. Zadnja lekcija u knjizi iz povijesti. Briga njih za zadnji rat kao šta je tebe bilo za partizane i AVNOJ. Znaš kako će te oni gledat?

On je šutio, ona ponovi.

— Znaš kako će te gledat? Gledat će te kao ti one stare subnorovce koji bi išli na sastanak u Mjesnu zajednicu s aktovkama od skaja. Ti ćeš za njih bit povlašteni parazit, tip koji radi nekih ratnih zasluga sjedi doma, ne radi ništa, svima drži miting o svojoj hrabrosti i priča dosadne anegdote, a prima četiri milje penzije, što njihovi starci u cementari ili rezalištu ne mogu ni zamislit. Pitaš me šta ja mislim? Pitaj se šta će oni mislit: najrađe će te stavit u top!

Lidija se tresla od ljutnje. Zašuti: konobarica je donijela jelo i Lidija joj nije htjela priuštiti nasladu prisluškivanja. Krešo nije bio uzrujan.

— Jedna je tu stvar kriva. Neću nikom pričat dosadne ratne anegdote. Neću čak ni zanimljive.

Lidija se nasmiješi. — Je, a šta radiš s onima svojim na šanku cijelo popodne? Po čitav dan brižete neku svoju priču, ova i ona čuka, tko je mrtav tko živ, Pakrac, Čepikuće... Ne kužiš da su oni slika i prilika propasti koju ti vidim?

— Oni nisu krivi šta su stradali.

— Nisu. Nisi ni ti. Ali nemoj mi pred oči ako počneš u tome uživat. Rekla sam ti da je dobro šta ćeš opet radit ne zato šta je sad za tebe sve gotovo u životu i šta trebaš hinit normalu. Naprotiv: za tebe je rat gotov, za druge nije. Ti sad možeš bit normalan. Ne trebaju ti te vijetnamske furke. Ne mislim te slat na posao kao dite u vrtić: hoću da nosiš doma plaću, imaš normalnu ekipu i prestaneš pit i glumit De Nira iz Taksista. Ne mislim ja da si ti propao. Ti to misliš.

Konobarica je, razočarana diskretnom šutnjom gostiju, donijela i meso. Krešo nabode vilicom rajčicu. Jeo je brzo i nije bio loše volje. Činilo se da mu ovaj razgovor godi. Lidija je počela shvaćati, negdje na pola ljutitog monologa, da je on htio zdravi fajt: htio je otvoriti ovu temu, pričati o svojoj budućnosti, krivnji, baciti karte na stol. Lidiji ga je najednom bilo žao. Možda bi ga uhvatila za ruku, ali to je prvi učinio on.

— Ne boj se, Lide. Jednu stvar moš bit sigurna: ja nisam ono šta misliš. Ja sam čist. Neću ispalit. Neće ti kod mene bit vijetnamskog sindroma, niti ću se ubit kašikarom u kafiću.

— Ne bojim se ja toga.

— Nego čega?

Lidija je željela reći da se boji njegove grižnje savjesti. Ali nije. To bi otvorilo novu, dugu, mučnu priču koju je sada željela izbjeći. Okrenut će ploču. — Znaš čega? Hoće li ti taj ured za oglase bit na katu pa da se ne možeš popet bez noge.

Krešo se nasmiješi, vedro i blago, prinoseći prženi krumpir ustima. Danas je bilo dobro: mogla je s njim o svemu govoriti, stvari je primao mirno i postojano. Lidiji je laknulo. Neke su stvari rečene, a oboje su znali da je rat, ili bar ovaj rat, završen.

Dan su proveli u nepomućenoj idili, kao u usporenim kadrovima kakva preslađenog *happy enda*. Lidija je bila sretna, ali ne bez sjene. Čitavo se vrijeme, u sestrinskoj milini, osjećala kao pod vulkanom. Šetali su parkom i pojeli sladoled na verandi. Razgovarali su, ali Lidija je zaobilazila nezgodne teme, nezgodne ljude i pogotovo nezgodna mjesta poput hotelskog šanka. Lavirala je vješto i za nagradu dobila umilan obiteljski dan. Samo je ona znala koliko je taj dan bio zavrijeđen njezinim znojem. Koliko je u njega Krešo uložio svog truda i strpljenja, ona nije imala pojma. Baš kao što nije imala pojma kako će sve ispasti kad on dođe dolje na jug. Znala je: ni on to nije znao, a mama ponajmanje. Njih troje će to skupa

otkrivati, a Lidija je — već te večeri, penjući se u autobus za Zagreb — znala da to otkrivanje neće uvijek biti ugodno, lako i lijepo.

4.

OČI IZA VRATA

Samo da nije pio, toliko pio.

Istom kad je izašao iz starog bratova *opela* na svježi burni zrak Joško Barić je shvatio koliko mu se vrti od piva i votke. Glava mu je bridjela na listopadskoj hladnoći, a noge trmule onako kako obično trnu ujutro, dan nakon prekomjerna pića.

Prije nego što je izašao iz auta na izgaženi zemljani parking, samo mu se spavalo. Glava mu se ljuljala na stražnjem sjedalu dok je stari veliki *opel* futurističke linije šezdesetih plovio friško opranim splitskim ulicama. Klonuo bi i budio se stisnut među dvojicom na stražnjem sjedalu, tako da je put iz centra naovamo pamtio u fragmentima kao isječen filmskim zatamnjenjima. Gledao je — tako snen — lica svojih suputnika. Pili su, ali nisu to bila lica pijanaca koji kane zaokružiti večer raskalašenom noćnom vožnjom. Šutjeli su, nerazdragani, tihi i nepristupačni, netremice gledajući naprijed kao jedan u istu točku. Sva četvorica: Joškov stariji brat Slave za upravljačem, Šešelj, Gojo i Jakus.

Joško se osjećao loše, povraćalo mu se i spavalo. Gledao je oči svakog posebno, a napose bratove oči u retrovizoru. Bile su krvave i zlovoljne i Joško je shvaćao da mu je bolje ništa ne govoriti i ništa ne tražiti. Osvrnuo se i desno: Gojo je sjedio puštajući da mu se Joško nasloni svom težinom na rame, preko kalašnjikova koji mu se nabijao u kosti. Gojo je imao uvijek isti pogled: gledao je kao čovjek što kibicira kartašku igru kojoj ne zna pravila. Šešelj se cerio zločesto-glupavo kao uvijek, držeći pušku među nogama kao da je dragocjeni kalež. Jakusove oči nije vidio: ovaj je zagonetno piljio u mrak kroz bočno staklo. Nakon što mu se nanovo zavrtjelo u glavi, Joško sklopi oči. Sve to skupa nije mu se sviđalo.

Opel je plovio mokrim asfaltom, a petorica ljudi u njemu vrtjeli su svaki svoj pripiti film, bez potrebe da ga dijele s drugima. Gojo je sjedio skutren u uglu. Nije bio čovjek bogate mašte i nije razmišljao mnogo o onom što se događa. Lice mu se, ipak, moglo čitati kao knjiga: gledao je ispred sebe kao pritjerana zvijer, pomno usredotočen na nevolju koja dolazi. Slave je vozio oštro i brzo, pun žive ljutnje. Gnjev i bol pucali su ga svakog časa više: jedva je čekao da stignu. Jakus je cvao — uživao je u onome što će se dogoditi i u plućima mu se kupio ushit koji bi inače bio vjerojatno smatran nečasnim. Na ovome mjestu i sada, to nije bilo važno.

Na jugoistočnoj su petlji usporili, oprezni zbog ophodnje prometne policije koja je vikendom pijancima za volanom u hipu uzimala dozvole. Izašli su s glavne ceste malo nakon petlje, prošli pokraj groblja i skrenuli ulijevo iza skladišta građevnog materijala. Asfalt je bio sve lošiji tako da se *opel* krivio i bunio cviležom. Nakon dvije ili tri minute, negdje sasvim iza skladišta, Slave Barić zaustavio je auto na čistini, prebacio motor u ler i ugasio farove. Auto je mirno i pravilno radio dok ga Slave nije ugasio i strpao ključeve u džep. „Tu smo. Dalje ćemo pješice“, rekao je.

Joško se izvukao sa stražnjeg sjedala i osovio na noge. Hladni zrak malo ga je rastrijeznio, toliko da shvati koliko je popio. Osvrnuo se oko sebe.

Joško nije bio dijete iz dobrih kvartova, ali ovo je i za njega bilo loše. Nalazili su se na blatnoj ledini koja je služila kao parkiralište. Oko njih se pružalo divlje naselje, tako tipičan krajobraz istočnoga Splita, koji ljudi iz zapadnog dijela grada vide jednom ili dvaput godišnje, kada odlaze na istok k jeftinom vulkanizeru ili bloketaru. Kilometrima uokrug raspršene bez reda redale su se divlje izgrađene i većinom nedovršene obiteljske kuće. Bile su tako slične: neožbukane, u sivoj boji blokete, s armaturama koje su virile s gornje ploče za slučaj da vlasnik odluči dozidati kat. Neke su okućnice bile uređene, neke nisu, ali su pristupni putevi svi odreda bili u blatu i mulju, obrubljeni kanalima što su odvodili kloaku u more. Da je bio dan, Joško bi s mjesta gdje je klateći se stajao mogao vidjeti nerazmrsiv labirint telefonskih i strujnih žica preko kojih su one kuće što su imale legalni telefon i struju prepuštale dio te blagodati divljim nastambama uz primjerenu naknadu. Vidio bi vodovodne i kanalizacijske cijevi kako apsurdno strše u zrak ili presijecaju ceste, pojate s divovskim satelitskim antenama ili četverokatne palače građene bez papira, bez struje i vode, negdje gdje je valjda netko davno zacrtao trasu ceste. Joško nije vidio ni crkvu ni zgradu gradskog kotara. Pretpostavljao je da ni jedno ni drugo ne može vidjeti jer je crkva zacijelo u nekom atomskom skloništu, a kotarski ured u kontejneru poput onih u kojima se prodaju burek i pivo. Čitavim je krajobrazom vladala beskrajna bijeda javnog i društvenog i ružna, usiljena raskoš privatnog. Nije znao točno gdje je, ali je poznavao ovakve kvartove i sve mu je bilo jasno.

Šutke su pošli za Jakusom koji je znao put. Nije se moglo vidjeti ni čuti nikog: nije čudo, mislio je Joško, tri je ujutru, a nije ovo ni kvart ni vrijeme da se do kasno u noć razgovara na zidiću. Uhvatio je korak s drugima, držeći se Goje, koji mu se činio najmanje pijanim. Jedva su pratili Jakusa, koji se hitro i spretno kretao po blatu, preskačući lokve i krupni otpad. On je ovaj kraj poznavao dobro.

Dugim koracima prolazili su kroz naselje i Joško se sve više trijeznio i sve je više kupio u prsima zebnju. Nije mu bilo drago što su ovdje, ni to da su ovdje s oružjem, ni to što kane napraviti. Ali nije imao izbora. Cijela je ta stvar počela u birtiji naopako, Slave i Jakus jedan su u drugom dogrijavali bijes i mržnju i jednostavno je prokipjelo. Joško nije bio pametan: nije znao kako je to počelo ni kako bi sad sve to prekinuo. Samo je poput pripite biljke tražio u bilo kome od noćnih pratilaca znak krzmanja ili nevoljkosti. Uhvatio bi se za nj i nagovorio ih da idu tugovati kući. Ali, ništa. Nitko se nije osvrtao, šutke su hodali, u tami, ali ne trudeći se previše da budu tihi.

„Ovo je ta kuća“, reče Jakus i stane. Nalazili su se pred rogobatnom trokatnicom koja se od ostatka susjedstva razlikovala po tome što je bila nešto veća, nešto dovršenija i onoliko neukusnija da bi je u ovom kvartu držali osobito lijepom. Imala je dovršen krov s kupama i satelitskom antenom i bavarsku žbuku na fasadi. Bila je prevelika za svoju parcelu, pa je stanar intimu štitio visokom pseudobaroknom ogradom koja se produžavala u vratnice za vozila na čijim se krajevima nalazio par izljevenih cementnih lavova. Vlasnik je očito volio svoj auto onoliko koliko je to u ovim krajevima normalno: ulaz u garažu bio je naočitiji i ljepši od ulaza u kuću, a pred garažom je ležao ne previše star *mercedes 190*. U stan se penjalo uskim ograđenim stubištem, očito onim pod koje je Jakus kanio podložiti dinamit.

Joško je stoput vidio posljedice, sada će prvi put vidjeti i sam čin. Sutra ujutro kuća trgovca Tišme bit će načeta eksplozivom, naherena na jednu stranu, razvaljena zida i popucalih stakala. Uz malo sreće neće biti mrtvih jer nikog neće biti u kući ili će svi spavati u drugom krilu zgrade. On i njegovi prijatelji izgubit će se u tami noći. Policija će doći ujutro na očevid bez odviše volje da uhvati dinamitaše. Susjedi neće reći ni riječi jer mrze bogatog Srbina trgovca. Da je Tišma malo siromašniji, preselio bi se na zloradost okoline k svojim u Krajinu ili u Beograd. Ovako će vjerojatno popraviti kuću i nastaviti dalje do prve prilike, kad u zrak bude letio dućan, ili auto.

Joško Barić nije ga žalio upravo onoliko koliko ni brat Slave koji ih je u ovo poveo. Dok su u noći hodali kvartom koji nije poznao, Joško je možda osjetio bljutavost, besmislenost ili tupo mrtvilo. Ali ne grižnju savjesti. I on je držao razumljivim po sebi da će večeras načiniti koristan posao i izvršiti legitimnu osvetu. Jer, jedan Srbin manje bio je problem manje za Hrvatsku: tako je mislio on, njegovi prijatelji koji su noću preskakali lokve u prigradskoj četvrti, a i većina ljudi koji su te noći spavali u zatamnjenim kućama naokolo, uljuljani tamnom mirnom noći.

Uostalom, ono što se dogodilo dvije noći prije zasluživalo je osvetu. A Tišma je zavrijedio da

bude ciljem odmazde. Joško nije ni sumnjao da Jakus govori neistinu. A Jakus im je o tom Tišmi rekao takve stvari da ga Joško nije imao razloga žaliti. Čitav kvart, rekao je, zna da je lupež i gulikoža koji se obogatio varajući mušterije. Zna se i da je čisti četnik, koji je do zadnjega trgovao s Krajinom. Jakus je tvrdio da ih Tišma još pomaže lovom i robom. Tvrdio je i to da je Tišma viđan na barikadama kod Baljaka. Dio toga nije, znali su, imao baš smisla. Ali ostalo je bilo dostatno da ga ne žale suviše. Jošku se nije bilo ondje: ali ne zato što ga je grizla savjest.

Jakus je bio mali i lagan čovjek. Spretno je preskočio ogradu i s unutrašnje strane otkračunao vratnice. Ušli su u dvorište. Ispod stubišta Slave je iz plastične vrećice izvadio pažljivo umotane čikete eksploziva. Potom je iz džepa izvukao sporogoreći štapin u platnenoj vrećici. Jošku se učinilo kako eksploziva ima vraški mnogo. Pogledao je Goju, golemog i nezgrapnog, kraj sebe. Prvi put mu se učini da se netko od njih pet skanjuje: Gojo je nervozno gledao u ruke koje su brzo odmatale eksploziv i činilo se kao da će viknuti „stani“.

Ali nije. A ni Joško ništa nije rekao. Odlučio je još tamo, u birtiji, da će učiniti sve što se bude radilo. Puno mu je votke bilo te večeri u krvi. Ali — znao je — i da je sasvim trijezan, učinio bi isto.

Bilo je mnogo razloga za to što je Joško pošao s drugima iako mu se sve to skupa nije sviđalo. Glavni je bio Slave. I Jošku, i njihovom sada mrtvom bratu on je bio više otac nego brat — strog, velik i prijek, i nije mogao zamisliti da mu proturječi ili izaziva njegovu ljutnju. Drugi je razlog bio dvor i ekipa. Ako Joško i nije bio svjestan straha pred bratovom ljutnjom, strah da ekipa o njemu ne misli kao o mekušcu, bio je u njegovoj glavi čist, bistar i jasan.

Stvar bi bila drukčija da Luka nije bio mrtav. Od onog časa kad je Luka zaglavio na jugu, Joško je znao da su i on i Slave postali — morali postati — svećenici tvrdoće. Ako netko nije smio biti mek, popustljiv, pičkica — to su bili oni. Od dana kad je geler ubio Luku, oni su bili zakleti na nesmiljenu, mušku, sabranu mržnju. Nisu imali pravo na relativiziranje, sjenčenje, polustav, popustljivost i mekoću. Morali su biti čvrsti i jasni, predani svom gnjevu. Od njih je to traženo i oni su to davali. Njihova tvrdoća bila je potkrepa gnjevu ostalih. Ostalima je mržnja mogla biti vrlina, njima je bila obveza. Oni su bili njezini protomajstori.

Takve je misli, samo puno neodređenije i nejasnije, Joško vrtio glavom kao neki tjeskobni film dok je prignut čučao u tuđem kvartu i tuđem dvorištu. Odlučio je: neće ići protiv stanja stvari zbog nekakvog srpskog mesara, pekara, ili koji je već kurac bio. Onaj o kojemu je sve to vrijeme ponajmanje mislio bio je Gazde. Za starije, njegovu ekipu, ovaj je vatromet bio za

Gazdu, njegov oproštaj i iskupljenje.

Joško pak na Gazdu cijelu noć nije ni pomislio, misleći čas na slabost koja je pulsirala između želuca i glave, a čas na nelagodni, blagi strah koji ga je odvrćao od nadolazećeg podviga.

Na Gazdu je zato mislio Slave. Mislio je na nj svaku stotinku sekunde od časa kad je umro do sada, a posebno je na njega mislio noćas, otkad su ga zajedno zapili u *Porscheu*. Mislio je — pun gnjeva koji ga je pekao i pekao — na Gazdu i dok je razmotavao štapin i pripravljač eksploziv. Vratit će im, vratiti bar malo za najboljeg prijatelja.

Okrenuo se prema Jakusu i kanio tražiti šibice. Jakusovo lice rasvijetlilo se do pola. Netko je gore, na katu, otvorio vrata.

Kad se Slave okrenuo, ugledao je na vrhu stubišta krupna, brkata i ćelava čovjeka u potkošulji koji je držao u njegovu smjeru uperen pištolj. Tako dakle — pomisli — izgleda Tišma.

Čovjek na vrhu stubišta čvrsto je stezao pištolj i gledao dolje. Ono što u polutami Slave i prijatelji nisu mogli vidjeti, bio je njegov zaplašen izgled. Tišma je na kućna vrata izišao kao naoružani gospodar koji kažnjava. U hipu je poželio — čim je izišao — da nikad nije provirio van. Vidio je pod svojim stubištem pet odraslih muškaraca — neke u uniformi, neke u civilu, jednog u trapericama i maskirnoj vojničkoj vjetrovci. Vidio je i puške na Jakusovim i Šešeljevim leđima i poželio je da te noći nije bio kući, da se pravio da ništa ne čuje, da se pritajio ili pobjegao kroz stražnji izlaz. Sve bi, znao je, bilo drukčije i bolje da je učinio tako. Ali nije: bio je pred njima, s cijevi na cijev. Tišmu je oblio strah.

„Koji je ovo kurac?!“ začuo je Gojo iza sebe. To je bio Šešelj. Krajem oka vidio je kako je otkočenu pušku spustio na prsa. Znao je i kome je postavljeno pitanje: Jakus im je rekao kako u kući vjerojatno neće biti nikoga.

„Baci oružje!“ zaderao se kućedomaćin odozgo. U jednom trenutku Gojo je mislio da će im dati odstupnicu, pustiti ih u bijeg. „Baci oružje i legni na pod!“ viknuo je gazda i to je bilo zadnje što je rekao. Gojo je to, nekako, unaprijed znao: gledao je pomno Šešelja koji se ukočio od straha. Ali, rafal je prasnuo s druge strane, rasvijetlivši dvorište. Jakus je hitro prebacio pušku s ramena i poslao šest ili sedam melaka prema gore. Tišma nije stigao uzvratiti: teško se tijelo strovalilo pred kućna vrata.

Noć je i nadalje bila mirna kao da se ništa nije dogodilo, nikakav prasak, vika, svjetlo. Ni

jedno kućno okno nije se rasvijetlilo. Ili su se svi bojali, mislio je Joško, ili su svi znali o čemu je riječ.

„U kurac“, opsuje polutiho Šešelj i polutrkom krene prema ulazu u dvorište. Brzo ga je zaustavio stisak ruke na nadlaktici.

„Koja ti je pička materina?“ zadere se ispod glasa Jakus i uhvati ga čvrsto. „Di ćeš?“ Sešelj je otvarao usta kao riba. „Nećeš ić’ nigdi. Idemo ga unit u kuću, i to tiho.“

Slave utrči kroz otvorena kućna vrata. U hodniku, između kišobrana i obješenih kaputa, potraži prekidač za svjetlo. Kako ga nije vidio, rukom zgrabi žarulju u hodniku i odviše je toliko da se hodnik i prostor ispred vrata zatamne. Ostali su se popeli na vrh stubišta i podigli teško tijelo. Na bijeloj potkošulji rascvale su se tri tamne mrlje: Jakus ga je presjekao po trupu prvim rafalom.

Ni prije ispaljenog rafala, ni poslije toga Gojo nije stizao puno misliti. Sada je držao velikog Srbina za noge i skupa s Joškom i Sešeljem pokušavao ga unijeti kroz nevelika kućna vrata. Gužvali su se u hodniku. Šešelj udari nogom u bakrenu kantu za kišobrane i opet opsuje. „Pali nešto, u kurac. Ne vidim ništa.“ Jakus brzo zatvori vanjska vrata, a Slave, koji je bio ispred, uđe u prvu bočnu sobu i napipa svjetlo. Hodnik se rasvijetli s boka. Rasvijetljena soba bila je kuhinja: prostrana, s talijanskim namještajem i setom noževa. „Baci ga tu“, reče Jakus, prvi put malo mirnije. Stane i promisli pa nastavi: „Razbucajte malo po kući da izgleda kao provala. Ali tiho.“ Nitko se međutim nije ni pomaknuo. Goji se učinilo da bi sada divljati po kući bilo kao pjevati na groblju. Stezala ga je nelagoda. Vidio je kako Joška nešto vuče prema izlaznim vratima, kao da bi htio da što prije odu. U času kad je Joško predložio da puste izneredivanje kuće i bježe što prije, sav Slavin gnjev strovalio se na brata. Zgrabio ga je za prsa, ispsovao i naložio mu da ne sere i samo sluša. Gojo se, po strani, privio u struku i počeo trzati: strašno mu se povraćalo, ali je iz ždrijela izlazila samo žuč.

Ophrvan mučninom, Gojo je zamijetio da se Slavina pažnja usmjerila u drugom pravcu. Nije odmah shvatio što se događa. Nije pogledao u smjeru Slavina pogleda sve dok nije vidio da u istom smjeru gledaju i drugi, kao da su im pogledi pričvršćeni pribadačom. Joško je blijedio kao da mu puštaju krv, Šešelj se kesio kako se obično kesio kad je bilo sranje. „O, u kurac!“ prošaptao je Jakus gledajući u istu točku na dnu predsoblja. Konačno je i Gojo skrenuo tamo pogled i ono što je vidio bilo je kao udarac čekićem u prsa. Sad je znao da su frigani.

Jedna od vrata u dnu hodnika bila su poluotvorena otprilike za širinu glave. Iza odškrinutih

vrata u polutami se jasno vidio mali ljudski lik. Oči su se Goji već bile privikle na tamu i vidio je jasno: kroz procjep vrata gledala ih je mršava i tamna djevojčica od kakvih dvanaestak godina.

Slave se nakon trenutka krzmanja baci prema vratima. Djevojčica nije stigla ni ustuknuti, a golemi ju je čovjek držao za vrat i vlasi i gurnuo na sredinu hodnika. Trzala se, ali, činilo se, tek da izmakne bolnom stisku, ne da pobjegne.

„Tko si?! Zini?!“ urlao je Slave, a djevojčica je samo ispuštala polujako životinjsko tuljenje. „Ne urlaj, nego govori“, derao se Slave i prisionio joj cijev uz zube. Sada se čulo samo izbezumljeno, na smrt uplašeno njištanje. Gojo se, korak dalje, osvrnuo. Pitao se u tom času je li curica vidjela ubijenog, i je li vidjela kad je padao.

Slave ju je još čvrsto držao, ali je prestao urlati na nju. Okrenuo se Jakusu i pitao ga tko je mala. „Tišmina kćer“, odgovori ovaj. Slave je poludio.

— Jesi li ti zdrav? Kćer, pička ti materina! Trebala je bit prazna kuća, onda se pojavio on, a sad i kćer! Ti nisi normalan!

— Ne seri, Slave! Trebala je bit u Njemačkoj kod tete. To je stari jučer pričao u mesnici.

— Boli me kurac što je on pričao! Je li ti jasno koja je ovo pizdarija? To tebi očito nije jasno.

— Ne deri se na mene!

Slave u hipu pusti malu i zgrabi Jakusa tako da je izgledalo da će ga raskomadati. „Neću se derat!? Neću se derat!?“ urlao je sad odveć neoprezno, i Joško i Gojo priskoče da ih razdvoje. Mala se nije ni makla.

Slave se naslonio na zid čelom i nekoliko trenutaka počivao. Kad se okrenuo, bio je miran. „Šta sad? Ajde, kad si pametan — sad reci šta ćemo.“ Joško je osjećao da mu u bratu kipi: znao je, kad je ironičan, to je gore nego kad urla i tuče.

— Znaš šta.

Slave je gledao u Jakusa kao da ga prvi put vidi.

— Znaš — ponovi Jakus i tržne glavom prema maloju.

— O’š ti to napraviti, pizdo? O’š je ti ubiti?

Joško je u tom času znao da nitko nije svrnuo pogled na malu. Uhvatio ju je za rame očekujući reakciju ili bijeg: ali, reakcije nije bilo.

Jakusu se nije to radilo: ubijalo dijete. Ali njegovom greškom dospjeli su gdje su sad. On im je rekao da će kuća biti prazna. Znao je da mater od male ne živi već desetak godina s njima i nije znao ni gdje je. Čuo je da je otac poslao malu u Njemačku teti, a u kvartu se govorilo da ju je zapravo poslao u Knin. Za njega nije bio siguran hoće li biti doma: često je navečer bio vani i trošio novac na ženske, ali ipak ne svaku večer. No, za njega nije bilo ni važno: njega su mogli poklopiti i s kućom. A malu ne. Jakus je bio i te kako svjestan da ovo sve mijenja i da je zeznuo stvar. Zeznuo je najviše sebe, jer on je pucao, a mala je svjedok. A nije mu se ubijalo curu od trinaest godina. Nije znao što reći.

Slave je shvatio kolebanje. „Pizdo“, ponovi. „Nećeš? Neću ni ja. A netko mora.“

Dok je gušanje na hodniku trajalo, Goji je na pameti bila cijelo vrijeme samo jedna stvar. Imao je potrebu zakriti tijelom Tišmin trup da ga mala ne vidi. Nije znao zašto, ali u tom času činilo mu se užasno, strahotno važno da cura ne vidi oca u potkošulji izrešetana mecima 7,62 na kuhinjskom podu. To mu se činilo čak važnijim i od toga hoće li mala ostati živa: ne bi mogao podnijeti na sebi i drugima njezin pogled ako bi znao da ona zna, da ih gleda kao ubojice svog oca. Zaklanjao je vrata kuhinje kao dijete koje zaklanja svoju prasariju iako je, da je o tom razmišljao, mogao znati da je to glupo: hici su se prejasno čuli.

Joško se oštro prignuo u struku i počeo povraćati u hodniku. Gotovo ništa hrane: alkohol i žuč. Slave i Jakus s mržnjom su se gledali. Šešelj nije skidao cerek s lica, cerek koji se u tom času Goji činio strašno neprimjerenim i zlim. „Ajmo, ljudi. Murja će bit ovdje za minut“, rekao je Šešelj i repetirao kalašnjikov, „jebeš četnikušu. Sredit ćemo to sad i gotovo.“ Gojo više nije mogao podnijeti. Ovo je moralo stati.

U tom trenutku mala je bila kao mrtva. Dvije minute potom njezin život bio je pošteđen do daljnjeg, i nošena Slavinom šapom oko struka trčala je kroz blato prema autu sa svojim otmičarima. Gojo nije znao ni tada ni kasnije što je rekao i zašto su ga poslušati. To nije bio nikakav plameni odvjetnički govor iz američkoga filma. Nije, zapravo, gotovo ništa ni kazao. Rekao je, tiho i strašljivo, da se malu ne može tek tako ubiti. Više od onog što je rekao djelovalo je, čini se, to što je netko izrazio makar kakvo neslaganje. Ostali su to, izgledalo je, dočekali kao da su sretni da se takvo što, hvala Bogu, dogodilo. Šešelj se, dakako, i dalje cerio, ali nije rekao ništa. Joško se prelomio i stao uz to da se malu ne ubije odmah. Jakus je šutio: ona je bila svjedok umorstva koje je on počinio. Slave je na koncu presjekao: „Vodimo

je sa sobom. Poslije ćemo vidit što ćemo s njom. Tko je može sakrit u sebe?“ Nitko nije odgovorio, ali Slave nije ni čekao odgovor. Okrenuo se Šešelju: „Idemo k tebi. U babe. Slavit ćemo je dolje u radionicu.“ Šešelj je šutio. Nije se cerio i to je bio znak da mu se to nije svidjelo. Ali Slavu to nije nianimalo. Uhvatio je malu ispod pazuha i jurnuo dolje preskačući stube. U nekoliko koraka bili su u mraku. Vani se još uvijek nije ništa čulo: ni svjetala, ni glasova, ni ljudi. Jakus je izašao posljednji. Prije nego što je zatvorio vrata prevrnuo je ormarić za cipele i razbacao jastuke po podu dnevne sobe. Pretrčavajući dvorište, sagnuo se po komad crijepa i bacio ga u prozor *mercedesa*. „Provala“, prošaptao je i iščupao iz ležišta auto-kasetofon. Trkom se pridružio ostalima, a automobilski alarm zatulio je kroz noć.

Tulio je čitavo vrijeme, dok su, sada njih šestero, kraj skladišta vozili prema gradu i dok su se prigradska svjetla od tog tuljenja postupno palila.

DRUGI DIO

5.

STOL I POSTELJA

Voda za kavu proključala je naglo i burno, kao da se inati. Galjer, neumiven i odjeven u flanelsku pidžamu, nekoliko se časaka osvrtao po kuhinji tražeći krpu. Pronašao ju je, ali dok je zaštićen njome dohvatio ručku lončića, voda je već proključala van. Dan je doista krasno počeo.

Dok je sipao treću žličicu kave u proključalu vodu, iz spavaće je sobe začuo budilicu. Za koji čas otići će u sobu, razbuditi Vjeru i pomoći joj da se odjene. Ali za koji čas: trebao mu je tren mira i opuštenosti prije nego zagriže u to. Umio se i vratio u dnevnu sobu.

Otvori prozor jer mu je falilo zraka. Sinoćnje bure više nije bilo: u zraku se osjećala težina mlade južine. Bilo je petnaest do sedam i Tolstojeva ulica već je bila živa. Pri dnu ulice radnici su istovarivali sadnice za trgovinu sjemenja i poljoprivrednog pribora. Točno pod Galjerovim prozorom bio je kafić u kojemu su se skupljali motociklisti. Sad je bio zatvoren, a samo obilje smeća, papirnatih čaša, rizli i staklenih krhotina svjedočilo je o sinoćnjem ruženju. E, da: i Galjerov umor. Žamor i turiranje makinja nije mu puštalo san na oči do dva ili tri. Nekoliko je puta dobro udahnuo i zatvorio prozor da se Vjera ne prehladi. Sad je već morao baciti oko što je s njom.

Sjedila je na krevetu i s naporom navlačila najlonke. Sada, kad ju je vidio u obilju jutarnjeg svjetla i zgužvanu od postelje, jasno je mogao vidjeti koliko je oronula od posljednje operacije. Vjera je uvijek bila bucmašta žena, sjajna i obla od vlastite sjajne kuhinje. Sad joj se na obrazima i nadlakticama vidjela ispijenost i umorno bijelo meso. Zglavci, podlaktice i listovi bili su joj bijeli i mršavi do kosti. I pogled je otkrivao teškog bolesnika: nije to bila samo koma od ranog ustajanja, u njenim očima kao da je živost bila na minimumu, kao kod radija koji svjetluca, ali je ton stišan jer netko telefonira. „Koliko je sati?“ pitala je polušapatom. „Deset do sedam. Morali bismo bit u bolnici oko sedam i kvarat.“ Ona je bezglasno kimnula.

Tursku kavu popili su brzo. I odjenula se brzo: Vjeru nikad nije bilo odveć briga što će staviti na sebe, a otkad je bolesna, na sebi je najradije imala široke trenirke, džempere i suknje. Pomogao joj je spustiti se niz stubište: doimala se vrlo slabom i odahnula je s olakšanjem kad su sjeli u auto.

Galjer je vozio devet godina star auto koji mu je svojedobno prodao sitni diler, znanac iz kvarta. Bio je to dotrajali *fiat ritmo* oljuštene vanjštine i ne mnogo bolje unutrašnjosti. Nije mu ni jutros išlo sjajno. Miroslav je dva puta okrenuo ključ i pustio da anlaser dugo vergla. Motor nije upalio. Galjer obori malo čok i pokuša ponovno. Nakon četiri ili pet sekundi motor je neuvjerljivo zabrujao. Napukli kotao ispuštao je ružan dim u vlažan zrak. Miroslav je zjevnuo, pogledao u retrovizor i krenuo niz jednosmjernu ulicu. Dugo se, dugo vuklo ovo s Vjerom. Čovjek se valjda na svoju tešku bolest ili tešku bolest sebi bliskog navikava u koncentričnim krugovima, korak po korak: simptomi, sumnje, prve pretrage, bolnica, daljnje pretrage. Onaj goli i čisti užas koji je prije pet ili šest godina osjećao kad bi mu netko spomenuo rak, sada se razvodnio, rasplinuo, pounutrio razgovorima s liječnicima, vrzljanjem po čekaonicama i beskonačnim terapijama. Rak više nije bio grom koji ubija smjesta, već magla koja ti se uvlači u kosti. Ali opet ubija. Vidio je da Vjera nije dobro i sa zebnjom je vozio tog južnog jutra k bolnici. Bojao se da danas, jutros, to možda ne bude to, da ne čuje ružnu novost koja će mu njezinu bolest nanovo predstaviti onako kako ju je vidio prije: kao osudu bez priziva.

Skrenuo je s glavne ceste. Odjel onkologije nalazio se usred nečeg što bi trebalo biti borik uz more, izvan samoga bolničkog kruga. Kao i mnoge dobre ideje i ova se u Splitu izvrgnula u ruglo. Po južini i kiši koja je napadala noćas bolnički se lug pretvorio u blato preorano automobilskim gumama. Netko ingeniozan sagradio je onkološki odjel bez parkirališta pa su vozila ležala razbacana po šumi, a svako je u žitki mulj utisnulo svoj par tragova koji su se sušili i korili na suhom jutru. Galjer je prošao pokraj mrtvačnice jedva se mimoišavši s pogrebnim vozilom na uskoj cesti. Ispred onkologije bio je prometni čep, vozači su trubili i gestikulirali rukama izvučenima kroz leptir-staklo. Jedna svijetloplava peglica izvukla se iz šumice taman njima pred nosom. Galjer brzo skrene: riješio je problem parkinga.

Kad su ušli, uputio je Vjeru k sestri da sredi papire i potražio govornicu. Druga koju je našao — ona u predvorju — bila je ispravna. Okrenuo je broj redakcije i pričekao: tajnica redakcije podigla je slušalicu nakon kojih pola minute. Pogledao je na sat. Bilo je 7.41.

Kanio je samo ostaviti poruku da ga neće biti na uređivačkom kolegiju i da će stići kasnije. No, tajnica ga je odmah prespojila s redakcijom. „Lidija je gore“, rekla je. Miroslav se začudio što radi gore tako rano.

Saznao je ubrzo. Lidija mu je, glasom koji mu se činio premorenim, kazala da je od pet na nogama. Noćas se dogodilo grabežno umorstvo na Sirobuji, rekla je. Trgovac, četrdesetogodišnji Srbin, prostrijeljen je vojnim kalibrom u vlastitoj kuhinji. Čini se, Lidija je

dodala, da je riječ o provali. Ali stvar je čudna: auto je obijen, ali ne ukraden, kuća razbucana, ali je mnogo dragocjenosti u njoj.

— Bili su u žurbi.

— Je. Očito. Ili nije provala.

— Šta ćeš sad?

— Bila sam jutros tamo. Još nisu puštali bliže. Idem sad uzet službeno priopćenje, a poslije ću se promuvat po kvartu.

— Ajde, potrpi ovo malo. Ne možeš na mene baš računati ovih dana.

— Znam. Ne brini. Danas, znači, nećeš dolazit?

— Hoću. Ali nemam pojma kad, nismo ni počeli.

— Kako je Vjera?

Miroslav je uzdahnuo umjesto odgovora, i sve joj je bilo jasno.

On spusti slušalicu i uputi se k čekaonici, spreman progutati što ga čeka. Ona je još nekoliko časaka držala slušalicu u ruci, a potom zgrabila torbu i krenula k izlazu.

* * *

Otprilike sat prije nego što je Miroslav s Vjerom sjeo u pohabani *fiat* pet odraslih muškaraca i jedna djevojčica bešumno su i oprezno ušli u dvorište nevelike obiteljske kuće na Kmanu. Dio ih je bio u uniformi, dio u civilu, jedan — Gojo — u jeansu i maskirnoj vjetrovci. Najsitniji među njima — Jakus — držao je za zapešće visoku i suhu djevojčicu teško odredive osnovnoškolske dobi. Među petoricom bila je velika razlika u životnoj dobi. Ono što bi najviše začudilo nekog tko bi se — a takvog nije bilo — našao u te sate pred zoru u pokrajnjoj novogradskoj ulici, bilo bi to da su ispred sebe, kao nekog šefa, izgurali onog koji se činio najmlađim: klinca od kakvih dvadeset ili devetnaest, šminkerske frizure koja nije odgovarala grubom licu, s naušnicom i nekim posprdnim smijehom koji nije izazivao

blagonaklonost. Bio je to Šešelj, koji je upravo kucao na vrata.

„Baba!“ zavikao je nekoliko puta prigušeno, svaki put udarajući otvorenim dlanom u drvena vrata i osvrćući se vidi li ih tko. Nakon petog ili šestog „baba“ iznutra dopre svjetlo, koraci, pa zvuk otključavanja i skidanja kračuna. Stara žena s onu stranu vrata provirila je, vidjela tko je, i potom otvorila.

Šešeljeva baba po ocu nije bila odveć stara: imala je kakvih sedamdesetak godina. Oba sina su joj radila u Njemačkoj, u Bochumu: Šešeljev otac, tesar, koji je gore bio s njegovom majkom i mlađom sestricom, te Šešeljev stric, samac. Baka je odgojila Šešelja i živjela s njim sama u kući koju su braća zajedno podigla sedamdesetih. Vanjština kuće odavala je ukus tih godina: žbuka sa zrcima sitnog šljunka, fasada blijedo ružičaste boje i stakleno-metalna veranda.

Stara Šešeljeva nije bila glupa žena. Kad je otvorila vrata i vidjela unuka bez ključeva od kuće, vjerojatno pripita, u pratnji skupine vidno nemirnih muškaraca i ustravljene curice, lako se domislila da je u neprilici. No, bilo je gore nego što je mislila. Šešelj joj je ispod glasa ispriповjedio što se dogodilo i nakanu da malu sakrije kod njih, u garažu. Nije rekla ni riječi: samo su joj se oči nespokojno raširile. Bila je ovdje namjesnik sinova i bit će to kako treba.

Garaža se nije koristila dok su sinovi bili u Njemačkoj, jer je Šešelj svog neregistriranog fiću najčešće držao u dvorištu. Bila je pretrpana kramom: madracima, starim alatom, smotcima mreže protiv komaraca, praznim bačvama i letvama. Vani se već daniло kad su malu uveli unutra. Mogla je u polumraku razaznati prostor od kakvih petnaestak kvadrata poluispunjen koještarijama među kojima su se volumenom isticali mješalica za beton i polurastavljen ziko moped kao spomenik bivših Šešeljevih hobija. Šešelj i Joško su je uveli: Joško joj je rekao da šuti i da će sve biti u redu. Zatvorili su vrata i zaključali ih. Mala je ostala u mraku nekoliko časaka. Potom je opet začula bravu: Joško se vratio, nekoliko trenutaka napipavao sklopku od svjetla, upalio žarulju u garaži i potom nanovo zatvorio prostoriju. Dok su se vratili u kuću, već je bio dan, a kuhinja je mirisala po oštroj turskoj kavi.

Gojo je sjedio uz stol prigibljen i s dlanovima na čelu, ostali uspravno i tupog pogleda. Baba je bila bistra žena i nije samo prozrela nevolju već i definirala krivca: frcala je očima na Slavu Barića. Promrsila je da od zrelijeg čovjeka očekuje više pameti nego od djece. On joj se pod njezinim krovom nije usudio protusloviti, začas primiren time što su malu sklonili od očiju.

— Što sad?

Gojo je presjekao tišinu: učinilo mu se u trenu kako ga gledaju kao da je rekao nešto jako neprimjereno. Od Slave se očekivao odgovor — on ga nije imao. Imala ga je zato Šešeljeva baba.

Osim što je bila pametnija, baba Šešelj sličila je na unuka. Bila je okretna, poduzetna i konkretna, i onoliko nečasna koliko se u loša vremena smatra vrlinom. Bila je poput kakve hajdučke starice: živjela je u predetičkom stanju, spremna poput beštije na sve da obrani svoj kućni prag i korist i kožu bližnjih. Osim u prvom trenu, nije u njenom mozgu više postojalo zdvajanje, gnušanje, moralni prijekor: um joj je radio kao vekerica i iznašao mogući izlaz. Zvat će Matića.

Noćni gosti većinom se nisu iznenadili. Znali su Šešelja uglavnom dobro, pa su slušali od njega o Matiću, prvom rođaku njegova oca i babinu nećaku. Matić je bio uspješan liječnik, relativno imućan čovjek i član nekakvog važnog tijela neke male stranke bliske vladi. To su znali svi, makar iz novina. Ono što su znali preko Šešelja ili preko gradskog tam-tama bilo je preciznije. Matić ima love, vjerojatno je kovertaš. Čista nacionalistička prošlost učinila ga je uglednikom: biran je u kojekakve savjete i komisije, član je nadzornog odbora bolnice. Novac je uložio dobro, u poslovne prostore. Profinio je ukus: slovio je za ozbiljnog skupljača starog oružja, a među prvima je počeo igrati squash, koji je nedugo potom potisnuo tenis iz društvenog života elite. Matić je bio čovjek koji je doista s obje noge napustio ono odakle je krenuo. Nije bio građanin od ponedjeljka do petka: svoj image je u potpunosti živio, jeo je, odijevao se i govorio drukčije nego ljudi s Kmana. Zato su ga gledali sa strahopoštovanjem, ali ne kao snoba. Istodobno, držali su ga časnim na svoj način. Nije se čulo da je imao ljubavnih afera ili većih novčanih muljaža: mito se za liječnika smatrao normalnim. I bio je voljan pomoći rodbini i zemljacima — u ovom času to je bilo najvažnije.

— Matića?

— On će nas znat savjetovat. Znat će i neke ljude na policiji.

— Je li pametno da više ljudi zna za ovo? — Jakus je, ipak, razmišljao kao počinitelj umorstva.

— Ne seri — reče Šešelj — ako zna Matić, to je kao da znam ja.

— Tko jamči?

— Ja jamčim — nadme se Šešelj.

Kao i prethodne noći u hodniku, Gojo je bio taj koji je presjekao svađu. — Pusti — odvrati Jakusu — ja jamčim. Znam tipa.

— Otkud?

— Sa ženom mi je išao u razred. Klupa iza. Za koji dan im je godišnjica mature. Neće nas on odcinkarit.

— Ali nam neće ni pomoć — javi se Slave kao s onog svijeta — šta ti Jakuse zajebeš, ne može ni ministar spasit.

Bilo je već puno jutro. Ulica je živnula unatoč ružnoj kiši. U kuhinji, uz šalice s talogom kave ostali su se trijeznili, i dok im je alkohol hlapio, polako im je do glave dolazilo što se, zapravo, dogodilo.

Umoran od ruženja, gadne noći i jutarnjeg vijećanja Joško Barić se, dok je unutra još trajala svađa, iskrao van, na svjež ali južni zrak. Mislio je načas sjesti na ulazne stepenice, ali mu se to činilo glupim. Uputio se ka garaži. Ključ je bio u bravi. Otvorio je. Unutra, sklupčana na željeznim federima i mrežama protiv komaraca ležala je djevojčica i gledala pogledom čije značenje nije razumio. Otkad su je prvi put vidjeli, nije rekla ni riječi.

Joško zalupi vrata. Pomisli kako bi se trebao vratiti u kuću i uspne se k ulazu, a onda ipak, kao da se skanjuje, sjedne na stepenice pred ulaznim vratima.

6.

VIJESTI IZ BORIKA

Galjer je u redakciju stigao oko jedanaest. Osjećao se tako da bi najradije bio otišao kući, legao u zamračenu sobu i prekrpio se dekom preko glave. U bolnici je bilo neizvjesno i ružno koliko je i mislio da će biti. Umjesto okrepe, ovdje ga je čekao radni dan.

U bolnici su bili zagonetni i smrknuti. Nalazi markera od prošlog tjedna stigli su jučer i nisu bili povoljni: činilo se da Vjera ima nanovo tumor. Jutrošnji rendgen nije pokazao ništa izvjesno. Tijekom jutra, Vjeru su punktirali i nalaz citologa trebao je biti gotov ubrzo. Liječnik je bio mršav i ozbiljan primarijus koji se zvao Pasinović i kojeg se Galjer sjećao iz osnovne škole kao učenika starijih razreda u vrijeme kad je sam bio osnovnoškolski pačić. Pasinović se nije istrčavao u procjenama, oprezno važući prognoze, ali su Vjeru hospitalizirali. Poslali su je na prijemnu portu, napravili su potrebnu papirologiju, presvukla se u ogrtač i pohranila odjeću u boks, a potom su je sestre u kolicima odgurale na odjel u boriku. Tamo Miroslav nije smio do popodne kad će joj vjerojatno odnijeti naranče i četkicu za zube i sa zebnjom sjediti uz krevet: uostalom, ništa se izvjesno do tada neće ni znati.

Galjer je sjeo za svoj stol i poželio da može bar pola sata ostati tako, sjedeći, kao kip. Ali nije mogao: prelistao je poštu i pročitao poruke napisane na papiriću. „Tražio te Tomljenović“, rekao mu je Bruno, mladi honorarac s lenonicama. „Rekao je da vidiš što je to s cigaretnom aferom.“

— Što je to cigaretna afera? — Lidija je upravo u taj čas ušla na vrata, rumena od hladnoće i zadihana od uspinjanja stubište.

— Ma, klasika. Šleperi *Camela* prošli granicu neocarinjani kao tranzit za Bosnu, i završili po splitskim i makarskim trgovinama. Ja ću to uzet — Bruno razjasni. — Ej, usput: zvao te i neki Koki.

— Reci mu da me nema ako opet zove — odvrati Galjer. Koki je bio posljednja osoba koja mu je jutros trebala. Bilo je upravo nevjerojatno da misli kako će ga on vaditi iz svake neprilike, a samo zato jer mu je davno prodao polovni auto, i to loš.

Galjer je vidio kako ga Lidija upitno gleda. Nije mu se pričalo o tome kako je bilo u bolnici, osobito ne pred nekim trećim. Na neodređen upit odgovorio je još neodređenije i promijenio

temu.

— Što ima s tim umorstvom? — zapitao je nakon nekoliko trenutaka, listajući jutarnje izdanje i agencijske vijesti.

— Sad dolazim s mjesta zločina. Susjedi uglavnom šute, nisu ga previše voljeli. Čini se da su čuli pucanje i viku. Teorija o pljački teško da drži vodu. U kući je policija našla brdo novca koji nitko pošteno nije ni potražio. To mi je rekao jedan mali iz ophodnje.

— Što kaže policija službeno?

— Ništa, naravno. Nepoznati počinitelji, u interesu istrage, i to. Poslat će agencijama i dnevnim listovima službeni dopis tijekom jutra.

— I jesu — prekine Bruno — evo ga ovdje.

Lidija je raskopala torbu, izvadila notes i diktafon. Galjer ju je gledao kako uzima olovku i otvara list za bilješke prije nego što će pročitati priopćenje. Rijetka pedanterija, pomisli: rođena je za pravnicu, ne za novinara.

Čitala je s pomnjom i potom digla pogled. — Ovdje nešto nije u redu.

— Što?

— A što je s malom?

— Kojom malom?

— Kćeri. Ubijeni je imao kćer.

— Znači, nađeno je dvoje mrtvih?

— Ne, u tome i jest stvar. Male nema. Svi su mi susjedi spominjali tu malu. Taj Tišma je živio s malom kćerkom koju nitko živ nije vidio od dana uoči ubojstva.

— A mater?

— U Švicarskoj je, ili tako nešto. Ne žive skupa već desetak godina. Susjedi su mi rekli da je malu sud dao njemu jer je ona bila alkoholičarka, a on je imovinski dobro stajao. Da stvar bude gora, ona ne može uć u Hrvatsku. Ubijeni je bio Kninjanin, a ona Srпкиnja iz Bosne, iz Grahova, nema nikakve hrvatske papire.

— Jebo te, sve znaju — upadne Bruno — to je sirobujski Internet.

— Sve znaju osim gdje je mala. A policija o njoj ne piše ni riječi. Umrstvo da, ali ni spomena o otmici, nestanku, ni riječi o ukućanima. Izgleda da je riječ o krasnom primjeru površnosti.

— Ili šutnje zbog interesa istrage — odvratila Miroslav podižući slušalicu telefona koji je zvonio. No odmah zašuti. „Halo“ s druge strane bilo je dovoljno: prepoznao je Kokijev glas. Bez riječi preda slušalicu Brunu i rukama mu pokaže kako nije tu. Bruno to i reče sugovorniku, glasom punim službene ljubaznosti i sitne zloće.

— Možeš li popodne do policije viditi što je s tom malom? To je za nas jaka stvar, ta otmica.

— Ako je moguće, rade ne bih popodne. Brat mi konačno dolazi iz toplica busom u tri. Sutra ću.

— O.K. Mi danas prešućujemo malu: ne smijemo se zatrčavati.

Galjer je pogledao na sat. Bilo je 12.25. Jedva je čekao jedan i pol: u bolnici su mu rekli da će tada znati nešto više jer će liječnik pročitati rendgenski snimak i nalaz krvi. Uzeo je hrpu tekstova i počeo ih redigirati, mehanički, odsutno i bez mnogo razmišljanja. Pribrao se pri dnu prve stranice. Bio je to Brunov tekst o cigaretama. Momak je bio simpatičan i pismen, ali ni ovaj put nije ništa shvatio. Galjer je isprve shvatio što stoji iza priče o cigaretama. Vlasnika je očito netko zeznuo i on mu želi pokvariti posao novinskom aferom. Zato Tomljenović toliko važnosti daje jednom švercerskom skandalu. Bruno to očito nije shvatio, ali Miroslav odluči da mu to neće reći: zašto bi mladom čovjeku svijet ogadio više nego što treba.

U jedan i deset više nije mogao izdržati. Izvukao je iz lisnice papirić s brojem i nazvao odjel. Sestra ga je prebacila i časa nakon toga čuo je glas mršavog liječnika. Nalazi su bili pročitani.

Čitav taj dan i ne samo taj dan Galjer je vagao svaku riječ, svaki izraz ili sklop tog razgovora. Liječnik je bio pristojan, uvijen, i nije se žurio kao što se liječnici obično žure. Nije zapravo Galjeru kazao ništa. Okolišao je, rekao da treba tek vidjeti, da će vrijeme i priroda učiniti svoje, da nalazi nisu potpuno određeni. U prvom trenu njegovo okolišanje i neodređenost Galjeru su se činili beznačajno i očito rječitima. U tom prvom mahu bio je siguran da ga liječnik nastoji poštedjeti jako, jako loših vijesti. Kasnije, tijekom poslijepodneva i idućih dana, prevrtao je i premotavao tu svoju prosudbu kao kovanicu u ruci, pokušavajući vratiti intonaciju i vibraciju liječnikovih rečenica i rasuditi nanovo je li doista takvo zlo. U prvom

trenu sumnje nije bilo: Galjer je zaklopio slušalicu kao da ga je pregazio valjak. Nije više mogao sjediti uz stol i rukopise. Ustao je i krenuo niz hodnik dok ga je Lidija pratila pogledom. Razgovarat će sa Zelinićem.

Zelinića je pronašao u redu pred aparatom za kavu. Kao i obično, bio je odjeven predobro za ofucanog redakcijskog rutinera: košulja s tankim prugicama, crvene naramenice i odijelo od tamnijeg tvida prije bi pristajali kakvom brokeru nego starom reporteru presvučenom cinizmom i znalцем svake ljudske kloake. Zelinić je kao i Tomljenović bio iznimka — gospodin u novinarstvu. Ali gospodin koji je to mrzio biti: psovao je, pio s gemištima po lokalima oko redakcije, bio bučan, neumjestan i podrugljiv. Kod kuće je pak bio čovjek metafizike: jedrio je i slušao baroknu glazbu. U poslu je bio pirana u kadi. Desetljećima je pratio zdravstvo u *Novom dobu* i ono što je postigao bilo je da vjerojatno ni svoje dijete ne bi mogao poslati na operaciju krajnika. Bio je prgav, žestoko se okomljavao na liječničke greške, a četiri semestra medicine učinila su da može parirati liječnicima koji su obično novinarima ulijevali na uho svoju verziju. Liječnici su mu pripisivali zlobu nesvršenog studenta, a urednici su zazirali od skandala koje je proizvodio, premda Zelinića nitko nije dobio na sudu. Zelinić je bio posljednji čovjek od kojega bi itko mogao tražiti da poteže medicinske veze: no, i čovjek koji je Miroslavu mogao izložiti kako stvari stoje.

Zelinić je kao i obično bio neumjestan. Dok je čitao Vjerin nalaz, obgrlio je Galjera kao birtijskog pobratima. Lice mu se, međutim, učas smrklo i zadobilo izraz iskrene neugode kakav Miroslav kod njega nije poznao. „Uđi“, rekao je pred staklenom pregradom svoje sobe. Ušli su.

— Čuj, ovo nije dobro, to kužiš i sam. Ja ne znam što Pasinović misli, ali ja bih ovo tukao oštro. Ona je sad u boriku?

— Jest.

— To ne valja. Rat je, bolnica je puna ranjenika, tehnika im je deficitarna i u rasulu. Oni tamo ne mogu s onim što imaju izaći na kraj s ovom stvari. Kobaltna bomba im rikava, fali im kreveta, pustit će je doma prerano. Ako mene pitaš, tamo je gotova.

— Onda, što? Da tražim vezu za Zagreb?

— Ne nužno. Po meni je rješenje da je prebaciš u Novu bolnicu na Supavlu. Tamo imaju odličnu malu onkologiju. Izvrsno su opremljeni. Šef odjela im je onaj Matić. Preko političkih veza našao je donatore iz Kalifornije i nabavio fantastičnu opremu, zbilja rade jako dobro.

Samo, problem je što imaju jako malo kreveta i iz borika uzimaju samo po vezi ili neke specifične slučajeve. Ja mislim da Vjeri život ovisi o tome da je uzmu tamo na liječenje: da umre, u boriku ne bi ni opazili do ujutro.

— Može li se razgovarat s nekim tamo?

— Matić, Matić i Matić. On tamo drži sve konce. Po meni, on to može napraviti, ali teško netko drugi.

— Je li kovertaš?

Zelinić se sarkastično nasmiješi: — Priča se.

Galjer uzdahnu duboko, iz dna prsiju. Stvarno se, istinski i uvijek nanovo čudio kako je to moguće da baš sve naokolo tako smrdi po truleži, smrdi da se osjeća do neba?

Ali nije pitao naglas. Znao je Zelinića: uvijek je uživao kad bi i drugi došli na njegovo.

* * *

Čak i oni koji su u njega stalno navraćali, morali bi priznati da je *Porsche* loš kafić. Bio je — ako ništa drugo — na lošem mjestu: u industrijskoj zoni, kraj izlazne petlje prema Solinu. Interijer je bio tako tipična smjesa nakindurenosti i ne prevelikog troška. Sve što je moglo biti ornamentirano cvjetnim tapecirungom, bilo je. Drvena oprema bila je bar u četiri manirističke boje, od ružičaste do električno zelene. Mesing i žućkasti kamen suvišno bi bilo i spominjati. Nad šankom su visjele rojste umjetnog cvijeća, a zidovi su bili ukrašeni panteonom dalmatinskog mačizma. Bilo je tu nekoliko uokvirenih slika *Porscheovih* automobila (koji su velikodušno dali birtiji ime i logotip). Tu su bile i uokvirene fotografije formule 1, ali i dvije slike rotweilera bivšeg vlasnika, kalendar s *Hajdukovim* prvotimcima, navijački šal s potpisima igrača iz osamdesetih i uokvireni autogram Miše Kovača.

Ljudi koji su dolazili u *Porsche* nisu bili kvartovska ekipa. Nisu dolazili ni zato što je tu bilo dobro. Ionako su pili samo *Ožujsko pivo*, votku ili pelinkovac, i po tome se birtije nisu razlikovale. Osim primjerenih cijena, u *Porsche* je stalne goste nanio uglavnom slučaj ili znanci. Ljubo, vlasnik, bio je plećat i kuštrav četrdesetogodišnjak, otočanin. Isprva se u

kafiću skupljala njegova generacija, uglavnom stariji nogometni navijači i škverani. U njega je tako počeo dolaziti Gazde. Doveo je još drugih iz škvera, a kad je počeo rat i kad se škver naoružao, birtija je postala kafić vojske — stjecište rezervista pred kojim bi stajao bus prije nego što bi se išlo na teren i u kojemu bi se zapijao sretan povratak.

Večer prije i poslije terena 99. bojna bi bila dobrim dijelom tamo. Ali ne u sredini tjedna odmora i ne u jedanaest ujutro. U taj sat u *Porscheu* bi sjedio tek pokoji gemišter koji je prerano došao na podnevnu kavu.

Ovog je jutra, međutim, jedan odjeljak bio pun. Ljubo, koji je nizak i plećat jedva virio iza aparata za pistaccio na šanku, poznavao je većinu onih koji su šuškali u krajnjem odjeljku. Dobar ih je dio i sinoć bio ovdje i toga se Ljubo nije s veseljem sjetio jer su napravili i malo krša. Gojo je bio sinoć — iako miran, kao obično. Također i Jakus, i Joško Barić. Brat mu je bio sinoć ovdje i gadno se napio, tako da je Ljubo zaključio kako ga nema jer očito nije u formi za jutarnju kavu.

Nisu mnogo govorili, i očito su bili zlovoljni. Jakus se najviše nervirao i prevrtao pepeljeru u ruci. Vrata su se otvorila, i u kafić je ušao Šešelj. Izgledalo je kao da su ga čekali: živo su reagirali kad je ušao. Šešelj je sjeo u kaputu i pitao gdje je Slave. „Neće doć“, odgovorio je Joško, a Šešelj nije davao do znanja da očekuje daljnja objašnjenja.

Znao je da se Slavi ne sviđa kako su se stvari razvile, no išlo mu je na živce što se duri i bavi diobom krivnje. Dijelom je i on, mislio je Šešelj, sve to zakuhao.

Šešelj je ukratko ispričovjedio, pazeći da razgovara ispod glasa, svoj telefonski razgovor s Matićem od prije nekih sat vremena. Ni sam nije znao je li ono što je dogovorio s Matićem dobra ili loša vijest. Dobra — zato što im je pristao pomoći i što se stvar, kako on misli, može zakopati. Loša, jer — Šešelj nije znao kako stoji stvar s ostalima — ali je on tek razgovarajući s Matićem razabrao u kakvu su složenu zapravo sranju.

Šešelj je rođaka prvi put zvao ujutro, prije nego što se ovaj zaputio u kliniku. Ispričao mu je što se dogodilo i ovaj je to primio mirno. Nije dvojio hoće li mu pomoći. Volio je i Šešelja i njegove i gajio prema njima neku vrstu pokroviteljske naklonosti. Dobar dio Šešeljevih frendova, pa i onih u zajedničkoj nevolji, poznavao je i jednako pokroviteljski simpatizirao kao stariji mangup mlađe. Upoznao ih je davno, za jednog kvartovskog vjenčanja kad je radije sjeo za rođakov stol nego pio mineralnu sa starcima koji su ga neštedimice molili zdravstvene usluge. Pir se pretvorio u dobar momački tulum i liječnik je Šešeljevu ekipu

otada upamtio, pozdravljao u gradu i izdaleka simpatizirao. Nije bilo, rekao je Šešelju, sporno želi li što napraviti, nego hoće li moći. Matić je ipak vjerovao da će moći: poznavao je neke ljude na policiji, gdje je, kao i svagdje, bilo puno onih koji su mu dugovali usluge. Šešelj je po svemu mogao biti zadovoljan tonom i sadržajem razgovora. Ali nije, jer se grizao zbog vlastite neiskrenosti: Šešelj se liječniku bojao reći za malu.

Doktor mu se brzo javio, oko devet i pol. Našao se na kavi sa svojim skrivenim suradnikom i ispričao Šešelju sažeto razgovor. Veza, koju nije htio otkriti, rekla je da može učiniti da policija mulja i odugovlači: ekipi tamo, koliko je shvatio, to neće teško pasti s obzirom na to tko je bio ubijeni. Samo — uvjet je da mediji ne nagaze stvar. Bude li tisak od toga napravio aferu s puno buke, kao onda kad je ubijena obitelj onog mesara na Sljemenu ili onog umirovljenog časnika u Gospiću, onda će vjerojatno Zagreb požurivati. Tada će policija morati dovršiti stvar ili će im poslati povjerenika iz Zagreba. Drugi uvjet, rekao je čovjek iz MUP-a, jest da ne bude više leševa.

Policajac je prvi Matiću rekao da je u igri i kćerka. Matić je pitao Šešelja zna li što o tome, a kad mu je ovaj priznao da je mala u garaži njegove strine, Matić je prasnuo takvom provalom gnjeva da se Šešelj odučio od toga da mu ikad više laže ili mulja. Liječnik mu je, dakako, rekao neka paze na malu i da su gotovi utekne li ili bude li ubijena. „To je već kompliciranije“, rekao je „i moram vidjeti što mogu.“

Što se tiska tiče, dodao je Matić, on misli da može nešto učiniti preko poznatih tamo. Vjerovao je da može izmoliti Tomljenovića za pomoć: urednik *Novog doba* kartao je remi s pola njegove klinike.

Dok je prijateljima izlagao razgovor s Matićem i stanje stvari, Šešeljevo je lice ponovno iskazivalo onu zlokobnu zrelost koju često imaju premladi ratni veterani. Na fronti, u škripcu, stekao je autoritativnost, nešto zrelosti u pogledu i držanju. Tamo, na bojištu, nije bio superheroj, ali je bio odrješit, spretan i pouzdan i onom koji bi ga poznavao samo s bojišta doimao bi se silno zrelim: u ratu je bio kao napravljen za nj. No, ta zrelost se raspadala kao krinka kad bi Šešelja odvukli u civilne teme, civilni prostor, civilni život. Tada bi razotkrio svoju pravu prirodu blago razmaženog gastarbajterskog sina, koji život poznaje kao prigradska Marija Antoaneta. Šešelj je bio dijete.

A sada, dok je ekipi u *Porscheu* izlagao jutrošnje razgovore, imao je tu zrelu usredotočenost veterana. Takvog ga se nisu navikli viđati u birtiji.

Reakcija trojice sukrivaca bila je nalik na njegovu. Nisu bili načistu je li sada stvari stoje bolje nego što su im se činile ujutro uz kavu Šešeljeve babe. Grop loših stvari u koji su se upleli pomalo im je u glavi postajao jasnijim i strašnijim. S druge strane, Šešelj im je dao nešto što do sada nisu imali: makar kakvo-takvo rame za plakanje. Imali su se za što uhvatiti, ili su to bar zakratko vjerovali.

O tome je svaki napose razmišljao dok su išli svaki svojoj kući kroz industrijsku zonu. Gojo i Jakus posljednji su se razišli. Hodali su šutke uz dugi zid ranžirnog kolodvora minutu ili dvije. Onda su zastali na raskršću kaneći se pozdraviti i razići. „Onda“, reče napokon Gojo, „sad bar znamo da nam je netko od pomoći.“ Jakus je dugo gledao u pod. „Sada bar znamo“, rekao je konačno, „da bar jedan policajac zna da smo mi ubojice.“

Nakon što su se razišli Gojo je dugo hodao ugibajući se da se zaštiti od vjetra koji mu je bacao prah u oči. Šetnja mu nije bila ugodna. Požurio je ugledavši autobus na postaji. Kad se približio, vidio je da je bus prazan, a sva su mu četiri žmigavca bila upaljena. Vrata su bila otvorena, motor ugašen, a vozača nije bilo. Gojo poželi ući, sjesti u dno autobusa, i tu biti dugo, sve dok vjetar ne stane. Ali nije učinio tako: uputio se kući gdje su ga čekale strašne stvari, strašne poput onoga sinoć.

OLUK KOJI ŠKRIPI POD TEŽINOM VODE

U tri i petnaest kovčezi su bili na stražnjem sjedalu. Krešo je sjedio na suvozačevu mjestu prebacivši štaku iznad mjenjača. Peglica je upalila i uputili su se s kolodvora kući. Novi život za obitelj Popić počinjao je od toga časa.

Krešo je iz toplica stigao četvrt sata prije, potpuno novim autobusom kričave boje. Ugazio je na tlo i udahnuo burni, hladni i krepki splitski zrak: more se bijelilo od pjene, a sjeverac je nanosio stare novine, sitni prah i slane kapljice. Smjestili su se u neugrijani Lidijin 126 i zaputili doma. Nisu mnogo govorili.

Sjedili su u kuhinji, Krešo im je pričao o tome što kani učiniti u vezi s poslom, Lidija o svom novom šefu. Krešo je prečitavao novine. Naišao je na tekst potpisan sestrinim imenom: bila je to vijest, noćas umetnuta u jutarnje izdanje, o umorstvu poduzetnika u istočnom Splitu. Lidija mu je pričala o tome, onda su govorili o znancima, pa o televiziji, pa su otišli objedovati. Dok su sjedali za stol, majka je upalila radio.

Karmela udova Popić bila je načeta žena. Muža je izgubila u eksploziji stroja na brodu za rasute terete *Dunav* negdje u Biskaju prije petnaestak godina, kad su Lidija i Krešo bili još djeca. Otad su počeli zdravstveni problemi. Psorijazu kože i facijalni grč liječnici su objašnjavali tjeskobom zbog gubitka, a Karmela nije htjela psihijatrima. Užasno se mučila dok je podigla djecu: od vlastite majke nije imala previše pomoći većinom zbog njezine indolencije i nezainteresiranosti, a od pokojnikove obitelji nije ju tražila jer se preminuli makinjist Božo s ocem strašno svadio još kao maturant i zapravo se nikad nije s njim pomirio. Onda je došla majčina, pa očeva smrt 1987. Potom siromaštvo: doba „privredne stabilizacije“ osamdesetih, gomilanje zaliha deterdženta na terasi i nestašica čokolade. Tvornica u kojoj je radila do kraja osamdesetih je padala sve niže i niže, a svaka nova garnitura u direktorskom salonu odlazila bi u pogon i tamo ljudima u plavom trlišu obećavala restrikciju činovnika u uredima. Karmela je bila knjigovođa i preživjela je tri serije otpuštanja. Onda je došla devedeseta. Tvornica je ubrzo dospjela u portfelj jedne zagrebačke banke koja ju je prodala argentinskom imigrantu. U dvije godine broj radnika pao je na dvije petine, a Karmela je postala umirovljenik s pedeset i šest godina. Bar joj nisu morali izmišljati dijagnozu: grč lica bio je sve jači, a rat je na načetu Karmelu Popić djelovao poput

malja.

Postala je, poput desetaka tisuća drugih, ovisnik o ratnim izvješćima. Postojala je mjera sućuti koju je čovjek morao imati ako nije bio samoživa životinja: morao se suživjeti s opsadom Vukovara, paležom Kijeva ili s bombardiranim Dubrovnikom. Postojali su oni koji su živjeli kao da to sve skupa ne postoji: možda im i nije bilo loše to što mogu tako, ali čovjek ih nije mogao voljeti zbog toga. Postojali su, na koncu, i oni čije je suživljavanje s ratom bilo bolest, kronična i neopisana medicinski. Karmela je bila takva. Dan je počinjala s jutarnjim vijestima u kojima bi spiker ozbiljnim baritonom ispričivijedao noćasnje zadnje vijesti. Tijekom jutra bi kuhala i čistila prašinu paleći državni radio na svaki puni sat da čuje ima li makar kakva novost. Obično ih ne bi bilo: tek jutrošnje vijesti, reljefnije ili potpunije za neki nevažni detalj. Dan se, međutim, nastavljao: u tri poslije podne prva kronika dana, potom prve televizijske vijesti, Dnevnik na lokalnoj TV, glavni televizijski nacionalni dnevnik, glavna radijska kronika dana, i sve tako do ponoćnih vijesti. Iz sata u sat uklapala se slika još jednog nevaljalog ratnog dana: sedamdeset granata na Zadar, propala razmjena zarobljenika, manje borbe u Slavoniji, još jedan pali grad u Bosni, nova etnička čišćenja, stotine Muslimana koji su stizali svakodnevno u hotele uz obalu. Sve se to moglo saznati jednim potezom, tako da se otvore sutrašnje novine ili pogleda večernji dnevnik. Ali Karmela nije mogla podnijeti pomisao da će vijesti poletjeti u eter bez nje: kao da joj se to činilo uvredom onima koji pate, ili obješću zbog koje će joj sutra neka nevaljala i tuđa vojska zakucati na vrata kao što to čini tisućama drugih. Jedni su možda mislili da su za Karmelu vijesti heroin. Drugi da je riječ o vrijednom supatništvu. Ona nije mislila ni jedno od toga. Ona bi, bar jednom ili dvaput tjedno, briznula u sitni plač zbog nečeg što je čula, hraneći svoju tihi i desetljetnu depresiju. Krešo je to gledao i krivio se od ljutnje.

Stvar je dakako krenula nagore kad je Krešo mobiliziran u studenome '91. Karmelin grč lica odužio se k bradi, a vijesti je sad slušala osobito osluškujući neće li se spominjati planine za koje nije ni znala osim kao za zemljopisne pojmove: Promina, Moseć, Velika glava...

Krešo je već tada mrzio majčino ovisništvo. Mrzio ga je i sada. Stotinu puta je poželio da taj teror muževnih voditeljskih baritona prestane, da ne čuje na neko vrijeme za prekid vatre, sporazum, agresiju ili implementaciju. Vrativši se iz toplica, vidio je da je stvar išla dalje: očito ni objed, nekad sveti dio dana Karmele Popić, nije mogao proći bez kronike strahota. Dok je mati donosila juhu, zamolio je Lidiju da ugasi radio. Lidija to učini.

Karmela je objed pripremila skromno, ali pomno. Nije bio raskošan, ali je htjela da bude bogat, krepak i zdrav, i da miriše na ljeto, tako da miris šalše i ljetnog povrća odagna jesenju

južinu. Jeli su jaku dalmatinsku govedu juhu s komadima kuhane mrkve, kuhanu govedinu sa šalšom od ljetnih rajčica, kuhani krumpir s peršinom, frigane balancane kiseljene s češnjakom i rožatu. Krešo je jeo slasno, ali nije bio razgovorljiv. Lidija je znala da stvar ne treba gurati, šutjela je ili pričala ono što bi i inače. Majka nije odlazila u toplice i nije kao Lidija znala na što je to tamo sličilo. Željela je, to je Lidija znala, ponovno stari život, vraćen deset godina unatrag: Krešu oko kojeg se može brinuti, milog i bespomoćnog, sretnu obitelj i potpunu slogu. Lidija joj se nikad nije usudila reći da toga ne može više biti. Krešu je to tjeralo u nadljudsku srdžbu. Pekla ga je pomisao da je bez noge od sada punoljetno dijete. U toplicama je prvi put shvatio da se od njega očekuje da traži pomoć i da bude mio i zahvalan, i od toga je mogao pući.

Dok su srkali kavu i dok je Lidija nožem za kolače sjekla rožatu, sat je zvonio, a Karmela je kao istrenirana zvijer pritisknula prekidač radio kasetofona. Ozbiljni spiker čitao je o novom krugu pregovora.

Karmela je načas izašla iz sobe po žličice za šećer. Lidija i Krešo ostali su sami. Lidija ga je pažljivo motrila čitavo popodne i sad ga je još jednom pogledala. Bio je nekako odsutan, kao prekriven nekom privatnom koprenom koju ne da skinuti.

Ustao je i ugasio radio: „Ne mogu slušati ovo sranje.“ Majka je ušla, zašećerila kavu i upalila radio kao da se ništa nije dogodilo.

Krešo je ustao kao ispaljen iz cijevi. Tresnuo je rukom po čelu kasetofona i ugasio ga. Izišao je ljutit iz kuhinje, a majka je ostala tiho sjedeći. Lidija ju je gledala: dijelom ju je žalila, ali ju je uz to bar malo mrzila: opet je bila slaba, nevješta i malo sposobna kao i u čitavom životu.

Pošla je za Krešom. Našla ga je na balkonu kako puši. Naslonila se na ogradu uz brata, bez riječi. Nekoliko trenutaka činilo se da se ništa neće dogoditi. Ona je naprosto šutjela, a on ju je ispitivački gledao, kao da na njezinom licu traži prijekor ili osudu. Nije ga mogao naći: Lidiji je mozak bio posve prazan.

Krešo baci opušak s balkona, okrene se i uđe.

* * *

To se moglo shvatiti ovako: u teškim trenucima bila mu je potrebna podrška nekog bliskog. Ali, moglo se razumjeti i ovako: dok mu žena u bolnici leži bolesna od raka, on je s ljubavnicom, u njenom stanu i u njenom zagrljaju. Galjer je znao da je istina i jedno i drugo. On je s te dvije istine živio već nekoliko godina, svaku je od njih odvagao stotinu puta i u njegovoj su glavi one živjele kao susjedi koji su se čak pomalo i sprijateljili. Već pet godina — a toliko je trajalo ovo s Elvirom — te su se istine izmjenjivale kao stražari na smjeni sve dok i osjećaj krivnje i osjećaj ljubavnog žara nisu potonuli u mirnu, dvostranu rutinu.

Galjer je znao katkad razmišljati što bi bilo da Vjera nije oboljela. Bi li je napustio zbog Elvire? Želio je vjerovati da bi, i da je ovo s Elvirom moglo biti više od izvanbračne veze da nije bilo okolnosti na koje nitko smrtan nije mogao utjecati. Vjera bi to teško podnijela, znao je, a nije imao povjerenja ni u vlastitu odvažnost da tako prekine sedmogodišnji brak.

Bog ili vrag razriješio je njegove dvojbe ružnim darom: Vjerinom bolešću. Elvira ga ni prije toga nije gurala u razvod, a pogotovo ne nakon što je dijagnoza pala. Oboje su prešutno znali da će Galjer biti uz Vjeru dok ona bude živa, ili, što je s vremenom bilo sve manje vjerojatno, dok ne bude potpuno zdrava i sigurna. Oboje su i nadalje željeli jedno drugo, i veza se nastavljala. Tako su i ove večeri bili skupa dok je Vjera zurila o neoprani bolnički strop i dok se smrkavala prerana jesenska večer.

Nisu ništa određeno radili. Nisu vodili ljubav: on je bio odveć loše volje, a nju je čekala duga i dosadna obljetnica mature zbog koje je Galjer i došao ranije, poslijepodne. Nisu mnogo govorili. On joj je ispričao u glavnim crtama što je bilo u bolnici. Nije pitala detalje: činilo joj se da to možda zvuči strvinarski. Nisu ni jeli. Elvira je jedva znala ispržiti jaja, svi njezini kulinarski pokušaji završavali su tragično i smiješno i Galjer je zarana, razmažen bračnom kuhinjom i već blago debeljuškast, počeo izbjegavati obroke s njom.

Galjer je — u trenucima iskrenosti — bio potpuno svjestan što ga je privelo Elviri: to je bio seks. Ne zamamnost: Elvira je bila koščata žena velikog nosa, dojmljiva, ali ne lijepa. To je bio upravo seks. Teško da je u braku s Vjerom mogao tražiti išta povrh — osim puti. Sa ženom se slagao, volio slične stvari, imao isti mirni temperament koji je pripisivao panonskom podrijetlu. Uživali su u sličnome: izletima uz rijeku, kuhanju, tržnici i subotnjim kavama u gradu. Miroslav je katkad mislio kako je takvu bliskost čudi nečim morao platiti. A platila ga je put. U svemu okretna i maštovita, u seksu je Vjera bila drvo. Kao da je sve to skupa nije zanimalo. Rijetki proplamsaji njezina zanosa brzo bi se gasili nakon prve muške nespretnosti, ometanja ili nepogodnosti. Njegove porive više je trpjela nego poticala, a seks je u njezinom životu igrao ulogu sličnu nekoj svakodnevnoj i nezanimljivoj kućanskoj radnji.

Elvira kao da ga je provela kroz novi kontinent. Bila je spretna, strasna, brza i nezasitna, Mozart čulnosti. Galjer je to u njoj nepogrešivo osjetio kad ju je prvi put upoznao u trgovini koju je tada držala. Dalje se sve odvijalo onom prešutnom mehanikom kojom se te stvari dogode, a ono što je razotkrio u Elviri, nadilazilo je sva Galjerova očekivanja, sve što je mogao i zamisliti da čovjek može osjetiti kožom.

Nije ga bilo stid priznati sebi da je u toj vezi zbog puti, jer to nije bilo malo. Dvoje ljudi, kako je držao, zajedno drži neki jezik koji samo oni razumiju ili ponajbolje razumiju. Nikako nije mogao shvatiti zašto bi bilo razumljivo da dvoje ljudi u zanosu drži ljubav prema planinama ili romantičarskoj poeziji, a ne bi bilo razumljivo — nego čak zazorno — da ih drži sljubljenost tijela. Elvira i on na tom su jeziku govorili sonete i rimovane strofe i njemu je katkad bilo gotovo žao što zbog stida nije u stanju nikom prenijeti tu složenost, divotu i gustoću iskustva. Vjere mu je bilo žao manje zato što je vara — vjerovao je da ona to i ne zna — a više zato što ona nikad neće ući u taj podzemni, topli i rafinirani špiljski svijet.

Sada, međutim, pred sobom nije imao tu Elviru. Bilo je tiho i tužno poslijepodne i pred njim je bila hirovita, komplicirana i katkad potpuno nedarovita Elvira koja ga je međutim spremno dijelila i on joj je za to bio zahvalan i koja je bila netko s kim može utući dugo, teško poslijepodne nakon povratka iz bolnice. Samo s njom je to mogao.

O Vjeri joj je pričao kratko. Danas poslijepodne je ponovno bio na odjelu u boriku. Liječnici su se već razilazili, sestrama je poklonio čokoladu s lješnjacima i paketić kave, a Vjeri je odnio naranče i štos novina od kojih polovicu u životu nije otvorio. Nije ju našao dobro: govorila je sporo i bezvoljno, tako da su dva sata uglavnom šutjeli, stežući jedno drugome ruku. Rekao joj je kako će je pokušati prebaciti u novu kliniku. Nije mu se činilo da je na to reagirala sa živošću: ili nije mislila da je tako ozbiljno, ili joj je već bilo svejedno. Nije znao što je gore.

Tako je ispričao Elviri, a ona ga nije ništa pitala — to joj se činilo nepriličnim. Potom joj je pričao o razgovoru sa Zelinićem. Na spomen Matićeva imena reagirala je živo.

„Imaš sreće“, rekla je. „I Vjera“.

— Zašto?

— Matića znam dobro. I ne samo to: vidjet ću ga večeras. Bio je u mom naturalnom razredu.

— Nisi mi nikad o njemu pričala.

— Nije mi bio važan. Nije ni sad. Onda je bio potpuno bezličan, a sad spada u one ljude zbog kojih mi je muka od obljetnice. Već mogu mislit: *BMW* ili *mercedes*, kuća u dobrom kvartu i tenis. U svemu tom je bar nešto dobro: imam razloga ići na tu proslavu. Za popizdit mi se ne ide inače.

Negdje tijekom poslijepodneva Elvira je doista postala svjesna da joj se na obljetnicu ne ide i dok je Miroslavu o tome govorila, taj ju je osjećaj zahvaćao kao oluja gađenja. Bilo ju je strah otići tamo i vidjeti te ljude iz istih razloga zbog kojih je to mučno i većini drugih: što će u njima kao u zrcalu vidjeti svoje godine i starost, što će se s njima morati nadmetati u djeci, prestižu, uspjehu i novcu, i što će u toj utakmici nekadašnjih drugova biti pobjednika i poraženih. Ona se nije mogla nadati pobjedi: neudana, bez djece i s poluuspiješnim biznisom za sobom, vjerojatno će za većinu biti oličenje propaliteta. Ona se nije takvom osjećala, ali znala je da će je tako gledati i tjerati je da o sebi tako misli. U svem tom jadu Elviri je bilo drago da te večeri ima bar misiju. Otići će tamo, sjesti do Matića, koketirati s njim i zamoliti ga da nađe krevet za Vjeru. Osjećala se tako glupo i tako plemenito da joj je to zasićivalo taštinu: poput nesebična viteza spašavat će život žene koja ima ono što bi njoj bila jedina sreća.

Galjer je sporo čačkao žlicom talog od kave. Htio je govoriti o nečem drugom.

— Povrh svega, još mi je i sranje na poslu.

— Vidim. Ubojstvo Tišme — oko toga će se sigurno još govoriti. Još ću te jednom iznenaditi večeras: znam i njega.

— Sereš.

— Istina je. Zaboravljaš da nisam oduvijek živjela ovdje. Četiri i pol godine kao podstanar u istočnom Splitu — to je dovoljno da znaš cijelu malu privredu tamo. A posebno Tišmu — o njemu se i onda puno pričalo. A kupovala sam kod njega bar jednom tjedno.

— Što se o njemu pričalo?

— Uglavnom loše. Ni onda ga nisu voljeli, a mogu mislit kako je bilo kad se zakuhalo politički i kad se na sve Srbe počelo gledati poprijeko.

— Koji je to posao zapravo on vodio?

— Onda je imao samo mesnicu, dobru ali skupu. Poslije se to razgranalo, otvorio je lanac

trgovina, uvezio začine i sokove, čak je poslije ušao u biznis s računalnom opremom.

— Misliš li da je mogao fakat pomagati Srbe u Kninu?

— To nikad čovjek ne može znat. Za njega bi to govorili i da nije istina. Osim toga, sam si svjestan: ljudi koje si smatrao totalnom propašću pokazali su se u ove dvije godine poštenima i snošljivima, a koliko je finih Europljana završilo kao šljam, i prijeko i ovdje.

— Je li on za tebe bio „fini Europljanin“ ili „totalna propast“? — odvrati Miroslav, pomalo zajedljivo.

— Ništa dobra, svakako. Ljudi ga i bez politike nisu voljeli. Varanje na vagi, nasilno istjerivanje dugova, osornost, razmetljivo bogatstvo, nabijanja cijena. Sve to znaš: klasika.

— A kći?

— Što s njom?

— To sam mislio tebe pitati.

— Pa valjda si ti novinar.

— U tome i jest štos, da je nitko ne spominje. Imao je kćer?

— Kako ne. Malu Milu, mogla bi sad imati negdje dvanaestak godina. Što je s njom?

— Nije pronađena, to je sigurno. Policija je jako tajnovita.

— Jadna mala.

Miroslav je shvatio. Elvira je držala da je mala mrtva. Činilo mu se da u tome ima razbora: na koncu, taj svijet je ona poznavala bolje od njega.

— Moraš ići.

Pogledao je. Pokazala mu je na sat.

— Moraš ići. Sedam i pol je. Moram se spremići. Idi kući, nazovi malo kasnije sestre na odjel da vidiš je li sve u redu, a ja ću svojim poslom. I ne brini se: Matić će te primiti.

Ispratila ga je do vrata. Na vratima su se dugo ljubili i njemu se činilo kao da će sav potonuti, uroniti u taj umirujući poljubac, pregibljen poput fetusa, tih i premoren. Pogladila

ga je po obrvi i obrazu i zatvorila vrata. Zaputio se kući, a ona svojoj misiji. Život moje žene spašava moja ljubavnica, pomislio je, ali mu u posljednje vrijeme nije bilo do paradoksa.

* * *

Lidija je to poslijepodne odlučila posvetiti obitelji, ali obitelji naprosto nije bilo. Tijekom ručka nitko nije prasnuo u gnjev, nitko nije vikao ili udarao šakom o stol, ali je ona, bolje nego itko, znala da je ono što se dogodilo bila svađa i da je sasvim moguće da neće biti posljednja. Poslije objeda svatko se od njih zavukao u svoj kraj po svom poslu, a Lidija zaključi da je najbolje da se i sama uhvati rada. Slučaj Tišma još ju je kopkao. Željela je saznati što je moguće više o umorstvu i o tom djetetu koje kao da je isparilo. Okrenula je brojeve nekih svojih policijskih veza. Ništa: ili ih nije našla, ili nisu imali pojma o potankostima umorstva, ili bi joj rekli da za drugu žrtvu prvi put čuju.

Krešo se zavukao u sobu i kopao po starim vinilima, tenisicama i odjeći kao da traži nešto važno za autobiografiju. Isprevrtao je CD-e R.E.M.-a, Springsteena i U2-a, ali ništa nije slušao. Navukao je stari, svijetli jeans iz srednje škole i uočio da mu je ponovno dobar: očito, smršavio je od pileline i mahuna. Pažljivo je podvezao nogavicu u čvor da ne visi i zgrabio štaku i spitfajericu. „Idem malo do *Porschea*, javit se ekipi“, zazvao je s vrata ne očekujući odgovor.

Pred *Porscheom* je bio za nepunih dvadeset minuta: nije mu se, unatoč kiši, penjalo na bus, i s ugodom je opazio da se štakom po ravnom gradskom tlu služi dobro i hoda brzo. Pred kafićem se pokolebao: ovo je za njega bilo teže nego što je mislio.

Krešo se nije osjećao krivim zbog onoga što se dogodilo u lipnju na Stolovima. Osjećao je — i možda nije imao krivo — da se nikog ne može kriviti ni za čiju smrt u ratu. Rat je, i vojnici u ratu umiru: zapravo, od njih se to nekako i očekuje. Njegova je greška bila jedna od stotinu koje razni ljudi u raznim rovovima čine svaki dan, samo što je Bog odabrao da baš njegova završi krvavo. Ispalo je da je drugi poginuo, a on ostao živ. No, svoju je grešku platio nogom od koljena nadolje i nije osjećao da se povrh toga mora bičevati, padati ničice i moliti oprost. Sve je to bio ruski rulet koji su dečki htjeli igrati ili ga bar nisu odbili. Da je Luka kidnuo u Njemačku, bio bi živ. Ekipa bi ga pljuvala, mučno bi se osjećao, ali bio bi živ. Vjerojatno više nikad ne bi ušao u *Porsche*, ali bi možda imao ženu i djecu. Slave bi možda pjenio što mu je

brat dezertir, ali bi na koncu imao nećake. Sve bi se zaboravilo kao što kamen bačen u vodu nestane, a valovi ne traju dugo. A ovako je Luka mrtav, on nema nogu, a Slave ga mrzi jer voli imati krivca.

Krešo se nije osjećao krivim, niti je imao napade grižnje savjesti, pa čak ni puno ružnih snova. Slušao je od škvadre o vijetnamskom sindromu i morao je sam sebi priznati da ga je puklo blago. Znao se znojiti noću, imati teške snove ili gušenja. Ali nije se osjećao puknutim. Uviđao je da pije više nego što je dobro: ipak, držao je da to radi od dosade a ne zbog krivnje. Nije, međutim, znao koliko ga ekipa drži krivim za masakr u lipnju. Doduše, viđao se s nekima od starih. Redovito su ga dolazili vidjeti na ortopediji u Splitu. Jednom su ga — skupa s Gazdom — njih šestorica posjetili u toplicama, a nekoliko mlađih s kojima je bio bolji posjećivali su ga i sami. No, cijelo to vrijeme on je bio bolesnik ili rekonvalescent s kojim se postupa obzirno, kojemu se izlaže bolji dio istine i pomaže u oporavku. Sada, kad sa spitfajericom i u jeansu uđe u lokal, on će biti prizdravljeni povratnik i nije bio siguran kako ga se sjećaju.

Da ga Slave i Barićevi mrze, diskretno mu je rečeno. Nije mogao biti na Lukinu sprovodu jer je još ležao u bolnici. Slave ga nikad nije došao posjetiti u bolnicu, a on, nakon što je izašao, nikad nije otišao Barićima na žalovanje. Nije to izbjegao jer se durio. Najvažniji razlog zašto nije otišao bio je taj što se grozio toga da im dođe na prag i sve to prođe još jednom. To što ga je Slave prezreo bio je samo dobar razlog za izbjegavanje obaveze.

Nikad nije bio prijatelj sa Slavom, čija mu prijeka narav nije bila draga. To što su se mimoišli u protokolarnim obavezama nije doživio kao lom. Ali Slave — rekli su mu — jest. Smatrao je da Krešo mora doći u njihov dom na odrješenje zbog greške koju je napravio, i kako to nije napravio, postao je neprijateljem. Krešo je znao: ako tako Slave misli, to onda i govori. I znao je: ako to govori, bit će malo onih koji će mu se usuditi protusloviti.

Ono što nije znao jest — hoće li i drugi misliti kao on? Bojao se da je verzija koju je osjećao lažnom i tuđom u međuvremenu postala istina. I zato je strahovao od ove večeri.

Porsche je imao vrata sa zvoncem koja su zvecnula kad je ušao. Kišilo je, i to je bio najvjerojatniji razlog što je kafić bio poluprazan. Izvana se, s mokre i tamne ulice, ljeskao nakinduren poput akvarija. Unutra je bio Ljubo, brišući iza šanka čaše. Nije bilo vojske, ni u uniformi, ni u civilu: Krešo je prepoznao samo Bajju, bivšeg vozača u postrojbi, koji se zbog reume skinuo i vratio u škver još u srpnju. Krešo priđe šanku i pljesne se s Ljubom dlanovima. Stisne ruku i Baji. „Kako je, fajteru?“ zapita ga Baja i poljubi u obraz. „Ide,

fajteru“ odgovori mu „makar na štakama.“

Krešo naruči pivo i kimne Ljubi glavom prema stolovima: — Ne ide baš posao, vidim?

— Danas je prazno, jučer smo imali sranje.

— Kako?

— Tvoji, vojska. Prekradašili su. Ja razumijem tugu, ali otišli su predaleko. Jebe me se za razbijene boce i staklo, ali rastjerali su mi ljude, druge goste, bili su neugodni. Tvoj dragi Barić nikako da se smiri — dopuni Ljubo oprezno kao da nije bio siguran spominje li štogod što ne bi smio.

— A šta su zapijali? Ili je bio nekome rođendan?

Ljubo i Baja su ostali šuteći. Kreši se učini da ga gledaju kao s nevjericom.

— Ti ne znaš?

— Što?

— Za Gazdu. Poginuo je jučer.

Postojalo je nekoliko jednostavnih pravila preživljavanja minobacačkog napada. Jedno od njih je glasilo: nikad se ne skrivati pod stablom — mina se aktivira u krošnji i kosi sve kao pod kišobranom vatre. Potom — uvijek birati meko tlo i blato: mina se u njemu zarije u glib i geleri lete uvis, a u kamenjaru eksplodira na sikama i razbacuje uokrug i gelere i oštre kamene piljke. Uvijek leći što niže: zemljani hrbat je bolji zaklon od oklopa. Slušati, ali se ne pouzdavati u zvuk: u sveopćoj tutnjavi teško je odbijati broj detonacija od broja ispaljenja i znati koliko ih je još u zraku. Osobito se ne valja pouzdavati u fjukanje: fjuk mine u letu ledi krv i zvuči strašno, ali mina koja fijuče ide drugamo. Tvoju minu, Onu minu, nikad ne čuješ kako fijuče: ona je za tebe koji si pod njom nečujna.

Ta pravila Kreši su bila pod kožom: stotine artiljerijskih napada učinili su da se po njima ponaša poput trenirana psa. Ta pravila znao je i Ljubo — dovoljno se, napokon, za šankom naslušao ratnih priča. Njih je znao i pokojni Gazde. Pa ipak, poginuo je od mine, u rutinskoj pucnjavi, bez junaštva i veličine koja pripada nekim drugim filmovima.

Krešo nije bio čovjek za kojeg bi bilo prilično reći da su mu se „noge odsjekle“. Ali glupa i izlizana metafora dobro je pogađala osjećaje koji su ga u trenu obuzeli. Strašno ga je

pogodila Gazdina smrt. Pogodila ga je jer mu je bio drag. Držao ga je krupnim i časnim čovjekom čija su hvastavost i šepurenje bili simpatična mana, preveć papren začim jednoj dobroj osobi. Krešu je vijest pogodila i zato što je od starijeg društva iz *Porschea* samo s Gazdom mogao izaći na kraj. Znao mu je, doduše, mrtvi zapovjednik dignuti živce svojim zaštitničkim pokroviteljstvom, ali Krešo je uviđao da je Gazde takav bio prema svima. Isto tako je znao da je Gazde bio talent za primirivanje kavgi, popuštanje napetosti i presijecanje sporova. Gdje je na malom prostoru puno muškaraca, puno oružja i najčešće puno rakije, takav je čovjek bio važan poput kruha. Bez Gazde, pomislio je u istom hipu Krešo, sva će zla krv procuriti, sve mržnje, sve zlopamćenje, kao iz vreće.

— Kad?

— Prekjučer ujutro. Kod Zavale.

— Kako?

Ljubo je u proteklih dan i pol okolnosti Gazdine smrti čuo prepričane desetine puta i ispriopovijedao ih je Kreši bez mnogo sitnih, mitskih preinaka kakve sadrže priče iz treće ili četvrte ruke. Napokon, u priči i nije bilo ničeg velikog i iznimnog: tipična glupa ratna smrt, plod propusta i nesreće, izvučena kao na lutriji. Po onome koliko je Ljubo znao i umio mu reći, Gazde je stradao za uzbune. Ujutro su dolinom počeli prašiti minobacači, a izvidnica na čuki dojavila je žičanom vezom da se naziru ljudi na obronku: pješački napad. Gazde je uzbunio smjenu koja je spavala i izašao u polje hoteći što prije stići na položaje. Polje je bilo zasuto prascima 120mm bacača. U normalnim okolnostima svi bi pognutih glava pročučali udar u rovu i izvukli se van bez posljedica. Ovako su morali pretrčavati po čistini, liježući na svaki prasak ispaljenja i ležeći zgureni na tlu dok ne bi čuli detonaciju. Deseci mina bili su u zraku i nije se moglo brojiti. Čini se da je Gazdu stigla njegova, Ona, kojoj se ne čuje fijuk: prasnula je pokraj ceste u voćnjaku i iskidala mu utrobu. Uz Gazdu je bio Jakus, kojemu je život spasio spaljeni trup oklopnog transportera što se nalazio između njega i eksplozije. Jednog Drnišanina — vezista — pogodio je geler rikošetiran od oplata vozila i prostrijelio mu rame: nije ni zakrvario jače. Gazde, stariji i krupniji, za njima je zaostajao nekoliko koraka, i zato više nije živ. Kako je Ljubo kazao, čini se da se Gazde dosta mučio. Jakus ga je krvavog i smrskane utrobe pokušavao odvući cestom natrag k pojati, ali od toga nije bilo ništa. Gazde je izdahnuo nakon dvadeset ili dvadeset pet minuta, a prešli su samo pedesetak metara ceste. Sanitet je došao još mnogo kasnije. Najgluplje je u svemu, zaključio je rezignirano Ljubo, da pješačkog napada nije bilo. Momcima se pričinilo.

Krešo je šutio. Ova ga je smrt kosnula mnogo više nego one kojima je svjedočio. Možda zato što su one imale neku logiku i razvoj koji je vidio i bio mu sudionikom, mislio je, a Gazdina smrt je samo došla, kao izrečena rečenica. Na koncu je zaključio da nije tako. I jedne su i druge smrti bile glupe i bez nužnog razloga, bez junaštva, bez gudača i orgulja u pozadini. Krešo je sada znao ono što nije znao prije dvije godine: da u ratu nema smrti rafalom u prsa, prilikom juriša, padanja u usporenom snimku, veličanstvene glazbe u pozadini. Gazde je umro, i Luka i Širinić su umrli zbog glupog slučaja, ili još gluplje greške, ili najglupljeg nehaja, svog ili tuđeg. To što u svemu tome nema zrna herojstva, više ga nije vrijedalo. Znao je da je naprosto tako.

— Reći ću ti iskreno: meni se to sve ne čini u redu. To je vrijeđanje.

Krešo je bio pri drugoj pivi kad ga je iz misli trgnuo Bajin čudoredni monolog. Mali je vozač nekog kritizirao Ljubi koji je potvrđivao.

— Da je Gazde živ i da ih je mogao vidjeti, ispljuskao bi ih.

— Bi — odgovarao je Ljubo — bi sigurno. Vidio sam da se i Gojo crvenio. To nije bilo tugovanje, nego svinjarija, urlačina. Koji se kurac nisu ispucali gore na čuki nego se ovdje pjene u kafiću.

— Šta je sinoć bilo tako gadno? — Krešo se umiješao u razgovor.

— I gore od toga — odgovorio je Ljubo vidno ljutit — jebemu mater, najrađe bi im izvjesio imena na ulaz i zabranio upad. Nije više samo stvar kafića, nego šta će sebi navalit murju na vrat. Nakon što su se žestili i prijetili i ljuštili votku tri sata, Jakus se sjetio da idu pobit sve Srbe.

— Da će napraviti staklenu noć kao u Zadru: satrat sve njihove dućane — doda Baja.

— Šta se mene tiče, i mogu, ali neka ne bale u mom lokal. Evo jutros čitam da je ubilo onog trgovca. Samo čekam da mi na vrata dođe inspektor. Šta ću onda? Cinkarit goste?

— Jebiga, ovo je domobranski lokal. Već si ti oguglao na sve. Osim toga, neće ti se puno murja brinit za ubijenog Srbina — Baja izvadi novčarku i počne prekapati po njoj. — Ljubo, daj, izoštrit ćemo s lozom. Ova je moja.

Krešo ih više nije slušao. Mislio je o Gazdi. Ono u što je i prije vjerovao, sad je znao: kad Gazde više nema, ova će se ekipa raspasti. To sinoć — to je već bilo raspadanje.

Ostaloj ekipi, ljudima iz škvera, radnicima i studentima, ekipa iz garde bili su prolazni znanci. Svatko je od njih imao svoj život: društvo s faksa, iz kvarta, s posla. Krešo je ekipu iz ulice i škole izgubio, nije studirao, godine su mu prolazile kroz prste, a u praonici je prije rata radio sedam-osam mjeseci i nije baš da je tu mislio provesti ostatak života. Zato se — toga je bio svjestan — društva iz bojne čvrsto uhvatio i sada, nakon godine i pol, oni su bili jedini prijatelji koje je imao.

Krešo je na šanku *Porschea* te kišne večeri bio svjestan kako mu je ta karta u životu bila slaba. Još koju godinu ili stane li rat, on neće s kim imati izaći na pivo. Uviđao je da su čudnu družinu iz *Porschea* na okupu držali samo uniforma i Gazde. Ništa drugo nije im bilo zajedničko.

Mlađi su bili kao on. Palili se na rock-klasiku, Led Zeppelin i Springsteena, ništa techno, elektronika i postmoderna ekstazi-paljenja. Otkrivali jedan drugom nove bendove, omotavali crne vrpce oko čela da izgledaju kao ninje, fotografirali se u mrežastim prslucima kao Rambo, nosili kalašnjikov s cijevi nadolje poput Palestinaca. Svi su imali staž kao navijači sa sjeverne okuke stadiona. Krešo je znao neke od njih s putovanja na gostujuće utakmice u Torino, Marseille ili Beograd, ili s bakljada uoči utakmice. Prepoznavao ih je po sitnim detaljima: privjescima za ključeve obješenima o bok, ili navijačkim šalovima ispod maskirne vjetrovke. To je bila ekipa čije su slike iz novina izrezivali socijalni analitičari i pisali eseje o ratu rokera iz grada protiv Srba seljaka. Znao je da će ih još desetljećima — ako prežive — vidati na Rivi ili po kafićima u trendu u središtu grada.

Ove druge, starije, dok se nije obukao u uniformu, nije poznavao, niti ih je razumio. Uglavnom nisu bili rođeni u gradu. Bili su obiteljski ljudi s djecom i jadnom plaćom u željezari, škveru ili kemijskoj industriji. Kad bi ih kamioni sa smjene doveli doma, ne bi, međutim, žurili kući: otišli bi lumpati u grad i zapiti slobodu kao malu slatku korist koju im je mobilizacija donijela. Kad bi čuli Knopflera, rekli bi da im zvuči kao da ga boli zub, a na utakmicu bi išli tu i tamo, i to na istočnu tribinu. Odlazili su petkom popodne izvan grada, bavili se sitnim biznisima, glasovali za vladu i slušali Mišu Kovača. Kakvi slušali, znao se šaliti Krešo, oni su bili Mišo Kovač, nosili iste brkove, mrežaste potkošulje, vjerojatno i lančić oko vrata. Krešo ih nije razumio, ali je znao da ni oni njega i njegove ne kuže. U njihovim očima svi su bili „drogaši“ jer su motali travu i išli na teren s naočalama za sunce. Oni, mladi, sami su sebe zvali nezaposlenima, stari su ih zvali dangubama. Krešo je nekako

osjećao da u strašnoj mržnji koja je kod Slave proključala nakon one noći na Stolovima ima i mržnje na „drogaše“ s naušnicom u uhu i ključevima o boku. Slave je u Krešu projicirao sve ono što mu je kod tih urbanih klipana dizalo živce i sve ih skupno, u jednom tijelu, okrivio za bratovu smrt: smrt koju su oni skrivili jer su neodgovorni i ufurani.

Svega je toga Krešo uz Karlovačku i lozu postajao sve svjesniji sjedeći uz šank u *Porscheu* i ne slušajući Bajin i Ljubin razgovor. Sve je svjesniji bio i toga da ih je Gazde sve držao na okupu: snošljiv i pokroviteljski prema mladima, uvijek smiješno zainteresiran za njihov đir, bio je ljepilo da stvar ne pukne, gore u rovu, na čuki, u kamionu. Toga više nema i, evo, stvari su već podivljale.

* * *

Elvira je pogasila sva svjetla u kući osim kuhinjske žarulje, koju je ostavila kao varku za provalnike. U predsoblju bacila je još jednom oko na zrcalo i na svoj izgled, izašla i preko volje zatvorila vrata za sobom. Pogledala je na sat: bilo je osam i četvrt. Stubišno svjetlo nanovo nije radilo, pa je u torbici napipala baterijsku lampu i uz njezinu pomoć dozvala lift. Stigao je svijetao kao lađa, raskošna čitaonica grafita. Još pred godinu ili dvije, modrim metalnim zidovima vladali su kukasti križevi i krilatice protiv Srba i komunista. U posljednje vrijeme, u grafitnim je zidnim novinama gospodario cinični prezir prema politici — svakoj politici — seks i nogomet. Elviru još jednom hladno presiječe u trupu: nikako joj se nije išlo.

U osam i četvrt docent Matić je stajao pred ogledalom u spavaćoj sobi i poravnavao zagasitocrvenu leptirku: malu finesu u izgledu na koju je bio pomalo i ponosan. Ušao je na vrata dnevne sobe i stao mirno, kao da je očekivao prosudbu o svom izgledu.

Soba je izgledala kao da ju je potpisao dizajner: bila je lijepo, skupo i ponešto pretjerano uređena. Njome je vladao meki jarkocrveni trosjed oblih rubova koji se doimao sočno i nalik na usne. Na njemu je ležala liječnikova supruga, ležeći na leđima mirna poput kipa. TV je bio upaljen, u nekom šou plesačice su plesale u ritmu glazbe koja se nije čula jer je ton bio stišan.

— Vedrana?

Ona se pomakla tek toliko da mu da do znanja da je čula.

— Je li bolje?

— Jedva. — Vedrana je s mukom odgovarala. Oči, pokrivene gazom, pekle su je od jakog konjunktivitisa.

— Ne moram ići ako neću. Hoćeš li da ostanem s tobom? — Liječnik je to rekao tako da se vidjelo da to misli.

Vedrana Matić bila je približno njegovih godina. I sad se moglo vidjeti da je žena pristala izgleda, premda je na naslonjaču ležala iznurena, bez boje, u zgužvanoj trenirci i zgnječene frizure s pramenovima. Upala očiju hvatala ju je sve češće, bila sve žešća i trajala danima.

— Ne. Idi. Bit ću na miru, ležat ću dok Zrinka ne dođe.

— Gdje je ona?

— Izašla je s prijateljicama.

— Napisat ću joj poruku da ti podgrije juhu i smjesti te u krevet.

— Snaći će se ona. Požuri, zakasnit ćeš.

Matić načas nestane u hodniku i vrati se ogrnut *Barburry* kabanicom i šalom boje bijele kave. Priđe i opipa supruzi čelo, poljubi je i ode, još jednom pozdravljajući s vrata.

U osam i četvrt Gojo je sjedio u naslonjaču i tupo piljio u neki kaćiperni TV šou na televiziji. U spavaćoj sobi — čuo je to — mala je konačno prestala urlati. Osim idiotskog songa na TV nije čuo ništa: ni plač, ni ženin glas. Tišina ga je odmarala. Činilo mu se kao da je neka šaka koja ga je držala za vrat i gušila načas popustila. Ali samo načas.

Divna je izašla iz sobe i pogledala ga kao da bi ga najrađe ubila. Bila je odjevena za izlazak, odveć jarko za njezinu mršavu i izmorenu pojavu. „Mala spava“, rekla je, jedva susprežući osjećaje: Gojo nije bio načistu je li to samo gnjev, ili potpuna, cjelovita i glatka mržnja. „Nemoj samo sjedit i gledat to smeće. Pogledaj koji put i kćer.“

Goji je bilo zapravo lakše što ona večeras ima tu jebenu godišnjicu. Nije mogao zamisliti

kako bi završila ta večer da su još tri ili četiri sata morali provesti u ovih trideset kvadrata. Stišao je ton i zatvorio oči. Ona je navukla kaput u hodniku, izvukla ključeve — čuo je to — i izašla zalupivši vratima. Nekako je i pretpostavljao da će otići bez prethodnog pozdrava.

* * *

Nad Splitom je cijelu večer padala sitna, jednolična kiša bez južine. Moglo je biti oko ponoći. Negdje na sasvim drugom kraju grada u restoranu u sportskoj lučici jedan je razred slavio dvadesetogodišnjicu mature. Karmela Popić o tome nije mogla ništa znati.

Ona je sjedila uz kuhinjski stol i ispunjavala skandinavke osluškujući svaki zvuk izvana. Ustala bi svakih petnaest ili dvadeset minuta i kroz zavjese provirila na noćnu ulicu. Kad je Krešo bio srednjoškolac i počeo izlaziti, uvijek ga je čekala budna ma kako kasno došao.

Slušala je i čula sve. Lidiju, kako pere zube, čita knjigu u krevetu i tone u san. Slušala je grad: stišavanje prometa, televizore upaljene u stotinama stanova. Čula je kišu, vodu koja se stropoštava nadolje kroz kanalizacijske cijevi, škripu kočnica i vratolomnu vožnju mladih budala naloženih vinjakom. Osluškivala je i planine: nije mogla čuti ono iza njih, tutnjavu oružja, ali je znala, čitavo vrijeme je znala da tamo cijevi tutnje i čula ih u svojoj glavi. Slušala je otvaranje stubišnih vrata, Lidiju kako mirno diše, oluk koji škripa pod težinom vode. A onda je, na koncu, čula ono što je čekala.

Provirila je iza zavjese. Krešo je bio dolje, na ulici. Objesio se oko ramena nekom sitnom i mršavom čovjeku koji ga je s mukom potezao ulicom noseći njegovu štaku u drugoj ruci. Nisu imali kišobrana: voda je pljuštala po njima dok su se sporo, na tri noge vukli ulicom. Krešo je izgleda bio dosta pijan.

Karmela svrnu pogled. Osluškivala je dok nije čula zvuk koji je čekala: stubišna vrata i zvuk prekidača na stepenicama. Onda je ugasila kuhinjsko svjetlo i povukla se u sobu da je on ne vidi. Začuo se ključ u kućnoj bravi, a ona je sjedila u mraku u kojemu su se bijelile njezine širom otvorene oči.

8.

VREMENA KADA KASNE VLAKOVI

Pepsi Colin reklamni sat pokazivao je jedan i četvrt. Elvira je promatrala pomicanja kazaljki, čekajući da napetost u želucu prođe. Nije prolazila: Elvira shvati da više ne može i ugasi računalo. Ustane i uzme kabanicu. Cure iz student-servisa koje su sjedile uz ostale monitore pogledale su je zbunjeno. Mahnula im je rukom i izašla iz sobe. Više nije u stanju raditi, a pitanje je koliko se radom moglo zvati cjelodutarnje tupo piljenje u ekran, bez koncentracije i volje. Malo zraka će joj dobro doći.

Sporo je hodala Solinskom ulicom ne osjećajući da joj zrak godi: bio je vlažan, gust i južan i nije joj bistrilo glavu tupu od jučerašnjeg izlaska dokasna. Na jutarnju mutnu glavu nadovezao se blesavi radni ponedjeljak, a na njega tmasto, kapljičavo jugo koje se crnjelo na okolnim brdima i sivjelo u zraku.

Elvira je nanovo u glavi vrtjela film prošle večeri. Željela je odagnati tupost i poželi oštar i mirisan espresso. Preko ulice nalazio se kafić i ona se upravi prema njemu.

Nikad nije bila unutra. Bio je, doduše, na korak od ureda, prolazila je pokraj njega svaki dan, ali Elviri se, koliko je izvana mogla suditi, nije sviđao. Izgledao joj je kao jedan od onih stupidnih muških kafića koji se zovu po markama trkaćih vozila, imaju poker-aparate i uokvirene postere formule 1 i prsatih plavuša. Zvono je zvecnulo kad je ušla. Previla je preko ruke već vlažnu kabanicu, naručila duplu kavu i zatvorila oči da se malo pribere.

Jučer je bilo jezivo koliko je i mislila. Dvadeset i šest sredovječnih, odebljih, tužnih slučajeva običaj je sabrao na jedno mjesto na kojemu su se svi osjećali kao uronjeni u ledenu vodu. Sve je bilo kako je pretpostavljala: cure su se popunile, imale loše obojene plave pramenove i pokazivale su fotografije djece na kojima su se oči slikanih crvenile od blica poput očiju kunića. Muškaraca je bilo manje, bili su predobro odjeveni i razbacivali su se kavalirskim galantnostima kakve očito dugo nisu prakticirali. Elvira nije znala što bi: sa ženama joj se nije razgovaralo jer je osjećala da će potonuti u meke, ljepljive i njoj tjeskobne priče o obitelji, pelenama i roditeljskim sastancima. Još bi joj gore bilo s muškima: možda jedina samac, mršava i još uvijek dobrog izgleda, bila je idealna meta za nabacivanja uljuljanih muževa željnih izvanbračnog uspjeha.

Elvira otvori oči i osvrne se po kafiću. Bio je uglavnom prazan. Neka dva klinca — jedan u uniformi — natezala su poker-aparat i nešto tiho šuškala. U separeu u dnu sjedila je nekakva crnka kao iz loših folk-spotova, pretjerano bojana, nacrvenjena, s izrazitim madežom i nečim oštrim u čašici. Okrenut leđima Elviri na barskoj je stolici sjedio mladić bez noge od potkoljenice nadolje. Pio je *Karlovačko pivo*. Elvira ga je prepoznala: tog je jutra počeo raditi kod njih.

Elviri se već jutros nije svidio. Gojo, muž njezine srednjoškolske prijateljice, bio ju je zamolio prije dva ili tri mjeseca da pomogne naći neki posao njegovu ratnom prijatelju, povratniku i invalidu. Rado je to učinila. Razgovarala je s vlasnikom malog oglasnika i dogovorili su se da tog tipa prime na rad na terminalu. Nakon tri ili četiri odgode jutros se pojavio na svom prvom radnom danu, i Elviri ostavio osjećaj prilične neugode. Ponašao se mrtvo i beživotno. Nije pokazivao odviše zanimanja za posao, nije pitao za plaću, a nakon desetak minuta uvodnih uputa pokupio se van najavljujući da počinje sutra. Elviri se činilo kao da ih sve gleda kroz neku mrežu, kao ribe u akvariju. Tako je gledao i nju sada: Elvira je čekala da joj on prvi kimne glavom, pa mu odzdravi.

Srknula je kavu s ugodom. Osjećala je kako joj kava istjeruje ružnu kiselost u želucu, kiselost od sinoć.

Sinoć je — napokon — odlučila sjesti do Matica i večer koja nije mirisala na dobro posvetiti zadaći. Na koncu je to ispalo ponajbolje rješenje. Dijelom i zato što je uspjela: Matić se prijazno ponudio da mu se Elvirin prijatelj javi već jutros. Ali i zato što je sve u svemu Matić bio najugodnija osoba te večeri. Naizgled je bio poput ostalih: predobro odjeven, s već poodmaklim znakovima srednje dobi i odviše ljubazan. Nije, međutim, prionuo općem blesiranju kojeg se Elvira cijele večeri grozila. Imao je nešto sjetno u pogledu, govorio je malo, i uglavnom se obraćao samo Elviri. Nije osjetila u njemu ničeg nadmenog, muškaračkog, pobjedničkog, ničeg što bi išlo uz veliki *opel* na parkiralištu ispred restorana. Činio se kao čovjek koji je već negdje drugdje, i to joj se sviđalo. Ispratio ju je kad je večer bila gotova po kišom opranom parkiralištu do auta. Očekivala je s nelagodnim oprezom neki znak udvaranja ili nametanja. Ništa. Doimao se i tada jednako zatvorenim i suzdržanim kao i cijelu večer. Elvira je morala priznati da se strašno promijenio od školske dobi, da se učinio, kako su znali reći Splitsani u takvim slučajevima. Kad je Elvira stigla kući, bila su gotovo tri sata i na koncu se nije osjećala loše. Mislila je sa zadovoljstvom o tome kako je pomogla Miroslavu, skuhala je lipov čaj, polako ga srkala uz tiho upaljen noćni radijski program i uljuljkivala se u san.

Loše je došlo sutra. Ne samo južina, ne samo Gojin čudni invalid koji ju je naljutio i ne samo kiselina koju je istjerala tek sada, kavom. Sve je nekako bilo na rubu kolapsa.

Elvira je u *Tjedni marketing* došla neposredno pred rat, i bila je tada jedini zaposlenik. List je tada bio među rijetkima takve vrste. Vlasnik, inače trgovac računalima, radio je pripremu sam, a tjednik tiskao u nekoj jeftinoj hercegovačkoj tiskari. Novina se temeljila na ideji da prima besplatne oglase građana i jeftino naplaćuje reklame, a da se distribuira kolportажom i po trgovinama mješovite robe uz umjerenu cijenu. Tjedni marketing golobradi su kolporteri prodavali po raskrižjima dok je na semaforu bilo crveno, i na vratima stadiona prije početka utakmice. Veliki snopovi nalazili bi se u samoposluživanjima uz blagajnu i blagajnice bi vraćale primjerak umjesto sitniša. Ljudi su kupovali i prodavali zemljišta, automobile i oglašavali biznis, a sve je to prolazilo kroz ruke Elviri koja je prvih godina bila jedini urednik, daktilograf i blagajnik. Srijedom bi odnijela disketu na gornji kat, prelomila list s nekim mladim hakerom-studentom, i tako završila radni tjedan. Posao se kasnije razgranao, oglase su sada unosile studentice, uglavnom vlasnikove zemljakinje s Neretve, a Elvira je nadzirala posao i polagala ceh. Posla je bilo puno kao i uvijek, ali Elvira, starosjedilac, mogla je sebi priuštiti da se u ponedjeljak dignu u jedan i ode na kavu, pa potom u nepoznatom smjeru. Staž ipak nešto znači.

Voljela je o sebi misliti kao o nekom tko dobro poznaje život. Veliki dio tog samopouzdanja crpila je iz ove četiri godine u *Tjednom marketingu*. Danas je znala da nema ničeg boljeg za upoznavanje stvarne, punokrvne zbilje nego što je čitanje tjednih oglasnika. Ili još bolje: rad u takvom oglasniku. Jer, oni su bili mali presjek svega što je taj ljudski mravinjak radio, tražio i htio u tjedan dana, zapleten, užurban i uskovitlan biznisom i preživljavanjem.

Što sve ljudi nisu prodavali, kupovali ili tražili! Svaki je broj tjednika za Elviru bio novi prozor u zastrašujući i zanimljiv svijet. Nudili su se telefoni ušvercani iz Njemačke, radiokasetofoni iz obijenih auta, višak građevinskog materijala, freze, pumpe, dizalice i bojleri. Ljudi su prodavali da prežive starija računala, vinilske LP-je i alat i strojeve koji su kisnuli negdje u dvorištu desetljećima. Vozila su bila priča za sebe: bar jednom mjesečno pojavio bi se kakav penzioner koji bi prodavao *simcu* zaribalog motora i još jednu ulupljenog lima, koje je u paru — pogriješivši — kupio da sastavi jednu ispravnu. Ili bi se pojavio seoski svećenik voljan povoljno prodati dobro očuvana *golfa* koji mu leži u sjeniku, ili pčelar koji je *zastavin* kombi preuređio u košnicu, ili umirovljenik koji je svoju bubu iz šezdesetih cijenio poput zlata.

Stanovi su bili predvidivi. Mogla je naočigled pratiti, iz tjedna u tjedan, kako se hrvatski

stambeni fond mrvi na stotine psećih izbi, mikroskopskih ćelija. Mijenjan je veći stan za dva, dva za tri, veći za manji, uz otkup, raspolovljavane su i prodavane polovice građanskih stanova u centru. Novovjenčani parovi su dolazili, a sa svakim je priča bila ista: ili podstanarstvo skupo kao zlato, ili neveseo suživot sa starima, ili još jedna avantura stranicama malog oglasnika u potrazi za otkupivim i useljivim tavanom, za nekim tko bi prodao dva stana za jedan veći ili za jedan mali i novce, i tako oslobodio jednu obitelj stvorivši joj njezine preplaćene kvadrate. Katkad joj se činilo da bi, da postoje, stanovi od deset kvadrata bili poput zlata.

Najtjeskobnija je, međutim, bila rubrika Barba Lina, i Elvira nije mogla sebi oprostiti što je stvorila to užasno novinsko čedo. Barba Lino bio je beznačajni lokalni vještac koji je dolazio ljudima kući i umjereno im naplaćivao to što bi im viskom premjerio stan, ispipao unutrašnje organe, i, u prilikama kad bi osjetio da smije, prognozirao zdravlje i ljubavnu sreću. Elvira ga je dovela prve godine rata gazdi i predložila mu da Lino odgovara u *Tjednom marketingu* na pitanja o ljubavi i braku i proriče budućnost. Stoput se pokajala.

Ne zato što za *Visak Barba Lina*, a tako su nazvali rubriku, nije bilo interesa. Naprotiv: bili su zasuti pismima i *Visak* je postao mnogima glavni razlog za kupovanje lista. Pokajala se zato što je rubrika uskoro postala takvo ogledalo jada da se osjećala kao voajer, a cijeli je tjednik, tako je bar mislila, dobivao jedan gadan, amoralan i zlouporabljajući predznak.

Platila je kavu, ogrnula se i izašla iz lokala iščekujući hoće li je jednonogi pozdraviti. On je i dalje smrknut sjedio uz šank i pivo. U Solinskoj ulici kolnik je već bio suh, ali je jugo još bilo u zraku. Autobus je čekala kratko: došao je nakon minute ili dvije, i to ne osobito nakrcan: objesila se na prečku na zadnjoj platformi. U želucu joj se zlovolja kupila u čvrsto i kompaktno klupko, kao da je od nje načinila grud. Sada je znala: najveći razlog zašto je cijelu jutro u depri bio je, ipak i nakon svega, Lino. Više ga nije mogla podnijeti.

Glavne mušterije Barba Lina bile su zlosretne udavače. Trećinu pisama činila su pisma starijih i nelijepih djevojaka koje su željele da im čudesni visak kaže kada će pronaći svoju ljubav i udati se. Dobar dio pisama odnosio se na bračne krize: žene koje žele znati je li im nevjera otkrivena, supružnici koji žele otkriti međusobne stvarne osjećaje, majke koje bi htjele znati hoće li im se muž pomiriti s najstarijim sinom. Ostalo su bile bolesti: Barba Lino je tako viskom pogađao što će biti s nečijim bubrezima, hoće li operacija uspjeti, hoće li tumor biti dobroćudan, dijete biti muško. Linovi su odgovori bili pitijski, dvosmisleni i vješti. Na ženidbene upite odgovarao je preciznim, ali dalekim rokovima: „za pet godina“, „za šest godina“, znajući da će i Lino, a možda i nevolja, biti tada davno zaboravljeni. Na zdravstvena

pitanja odgovarao je mudrim dvosmislicama poput „u svakom dobru ima i zla“, a savjeti glede emotivnih dvojbi bili su mu jeftina i sračunata imitacija psihologa iz velikih novina i ženskih revija.

Od te sračunatosti Elviru je hvatala jeza. Mogla bi podnijeti Lina daj bio autentična budala uvjerena u svoje proroštvo. No, on je bio više poput provincijskog doktora Kildarea, smjesa seoskog prijetvorice, laskavog šarmera-demagoga, podgrijanog mistika i ciničnog lajavca. Elviru je — i to je u njoj budilo dodatnu mržnju — podsjećao na hrvatske političare.

Takav je i tog jutra ušao u redakciju, i to je bila točka na i jezivog jutra. Bio je već naizgled bizarna figura — postariji čovjek sasvim obična dinarskog lica, ali odjeven u crno i s viskom oko zapešća: na prvi se pogled doimao kao kakav mutni svećenik-ženskar. Pretjerano se veselo nabacivao curama za terminalom, tapšao po ramenima svakog s reda i sipao komplimente. Elviri je naletio kao na volej. Nadvio se nad njom s namjerom da kakav slađani pridjev potvrdi dodirom. „Lino, odjebi!“ ispalila je kao iz topa.

Uočila je da se zbunio: u njegovu svemiru nije bilo žena koje psuju, samo mlade i stare dušice željne oslonca na njegovu ramenu. Bio je preneražen. Elvira mu je snop pisama za naredni broj gurnula u prsa. „Gubi se. U poslu sam, davi druge.“

Kasnije, dok je izlazila iz u međuvremenu posve ispražnjenog busa na Vrh Sućidra, čudila se kako joj nije bilo lakše što se izderala na ljigavca. Na koncu je zaključila da je to zato što je još uvijek razborita: napokon, takvi kao on još uvijek vladaju svijetom i nije baš izvjesno da će uskoro biti drukčije.

Ušla je u zgradu, prošla pokraj polupanih parlafona i pozvala lift. U hipu je bila na jedanaestom katu: dizalo je bilo brže od onog u njezinoj kući, nečujnije i metalnih zidova na kojima su se grafiti mogli pisati samo mukotrpnim struganjem. Zvonila je na vratima i čekala: znala je da joj otac sporo hoda i da mu do vrata treba vremena.

* * *

Ta bolnica nije bila poput bolnica koje je Miroslav poznao. Pod u njoj nije bio od linoleuma davno spaljenog čikovima, oprema nije bila stara i derutna, a stolice u čekaonici raskidanih navlaka i oblijepljene stvrdnutim žvakama. Bila je čista kao sve bolnice, ali usto nije bila i

mutna, musava od starosti. U svemu se dala vidjeti svježina novog i autoritet visoke znanosti. Sestre su njome hodale na prstima, bile ljubazne, ali ozbiljne poput vestalki. Nije bilo gužve i mase staraca koji se tuku za mjesto pred šalterom, posjeliteља koji se hodnikom motaju u svako doba i nose demižane i zapakiranu kavu, kreveta s bolesnicima prikopčanim na infuziju po stubištima i hodnicima. Bila je stroga i zatvorena kao svemirski brod.

Galjer je na Supaval došao u četvrt do deset — nešto prije dogovorenog sata. Kad ga je Elvira ujutro zvala i rekla mu da ima termin u deset, dočekao je to pripravan kao što su ljudi spremni za zračnu uzbunu. Bio je sada ovdje, pred primarijusovim vratima, i osjećao je tremu kao nekad davno prije velikih ispita.

Po nekom redu čiji ustroj nije dokučio, pozvan je malo nakon deset glasom iz malog zvučnika iznad vrata. Ušao je u sobu i dobro promotrio čovjeka za radnim stolom. Matića je poznavao s malih novinskih sličica uz članke o zdravstvu ili stranačkom životu. Gledao ga je sada uživo i dobivao reljefniju sliku o njemu. Negdje iza koštanih naočala i kecelje s ruskim ovratnikom dala se nazreti dinarska fizionomija: kratka i oštra crna kosa, čvrst vrat, krupna glava i široka zapešća. Matić je, međutim, govorio čisto, bez akcenta i tiho, a množina malih detalja na njemu i u prostoriji odavala je građanski ukus, čak pedanterski i presoljen. Liječnik je Galjeru rukom pokazao da sjedne i uzeo Vjerine papire u ruke. Pomno se zadubio u snop nalaza, snimaka i otpusnih pisama, dugo i šutke ih listajući.

Prva je reakcija bila onakva kakvu je Galjer očekivao. Matić mu je sa suzdržanom sućuti kazao kako je stanje njegove supruge doista neizvjesno i složeno. U kratkim mu je crtama objasnio kako su preostale terapijske mogućnosti vrlo sužene, a borba teška i neizgledna. Kazao mu je kako je njegov kliničko-bolnički centar — premda ne izgleda tako — zatrpan bolesnicima, kako postelja ima i po hodnicima i na stubištu. Na koncu je kazao kako njihova klinika zapravo i nije specijalizirana za tu podvrstu tumora i da bi možda bilo adekvatnije da se bolesnik ne premješta.

Galjer nije bio iskusan čovjek, ali je bio toliko iskusan da zna da je s ovim tek počelo. Sada slijede pregovori. Imao je torbu, u torbi je imao bijeli papirni smotak i u smotku deset novčanica od dvjesto maraka. Uvježbavao je u mislima nanovo rutinu kojom će ih uručiti.

U ovih je nekoliko godina Miroslav izgubio svaki moralni otpor, svaku čvrstinu u ovakvim stvarima. Bilo je razdoblja kad se gnušao i pomisli na mito. Kasnije je počeo davati koverte — jer, u pitanju je bio njezin život — ali ih je davao s licem, gardom i sviješću moralnog zazora, osjećajući se žrtvom gulikoža, oskrvrjenim pravednikom. Kasnije ih je davao

ravnodušno i spretno, služeći se nekom od tolikih, već uvriježenih, tehnika: umotane u cvijeće, u bombonijere, na poledini slika ili poklona. Rutina bi svaki put bila ista: oveća i diskretna najlonska vrećica, prigodna formula o malom znaku pažnje izrečena uz neiskren osmijeh, jednako lažno liječnikovo iznenađenje i tronutost koja bi trajalo koliko bi trebalo da zamotuljak završi u torbi. Miroslav se osjećao istreniranim poput psa: činilo mu se da sada može, baš poput seljaka kojih se nekad grozio, ući u kliniku s košarom kobasica ili pršutom kao da radi najnormalniju stvar na svijetu. Nikad međutim, nikad nije prestao osjećati poniženost i nepravdu. Još uvijek se grozio nečasnosti, još i više nečasnosti iza koje je stajala moć — ali u pitanju je bio život.

Matićev pogled kao da je oživio. Gledao je Galjera kao da ga prozire rendgenom. Najednom je, nakon stanke, skrenuo razgovor u sasvim drugom smjeru.

— Elvira mi je, ako se ne varam, rekla da vi radite u *Novom dobu*?

Galjer, ne bez iznenađenja, potvrdi.

— Niste li vi urednik kriminalističke kronike?

— Da, Crne kronike.

— Pokušat ću učiniti nešto glede kreveta. Zamolio bih vas, međutim, za malu pomoć vezanu za vaš posao. Riječ je doista o neznatnoj protuusluzi koja bi mi mnogo značila.

Galjer je očekivao neku od standardnih molbi lokalnih uglednika spram novinara. Tražit će od njega — mislio je — da objavi kako je ušao u kakav američki leksikon medicinskih uglednika, ili da u novinama predstavi neki novi aparat, s imenima donatora i primarijusa jasno istaknutima u opremi teksta. Galjer je još uvijek svoje dvije tisućice držao zadnjim oružjem.

Liječniku nije pristajala zbunjenost. A sada je zbunjeno i konfuzno počeo objašnjavati kako se njegova molba, na pomalo nezgodan način, tiče slučaja umorstva trgovca Tišme. Recimo — a Galjera je taj kondicional zbunio — recimo da su nekim njegovim bliskim znancima — čak i više od toga — poslovni interesi bitno oštećeni cijelom tom neugodnom situacijom oko Tišminih. Riječ je o strogo legalnim poslovnim stvarima, ali pretjerana buka, objašnjavao je Matić s mukom tražeći riječi — cijela ta buka mogla bi na njih baciti ružne implikacije. Liječnik je na koncu dodao da će igrati otvorenim kartama. Ne želi od Galjera ništa nezakonito, samo malo prigibanje profesionalnih običaja. Bilo bi mu važno — „neobično

važno“ rekao je tonom profesora koji ponavlja — kad Galjer ne bi slučaju Tišma pridavao preveliku medijsku pozornost. „Ružno je kopati po tuđim crijevima. Osjetljivo je to, ljudske su to sudbine. Učinili biste veliku stvar za mene ako biste tu stvar držali pod nadzorom, da se ne pretvori u žutilo, harange, brisanje nosa policiji. Pustimo ljude da rade. Vaš je list ugledan i ne bi mu ni spadalo kad bi nabijao tiražu na ljudskoj nesreći.“ Dodao je — u istom dahu — da će krevet za Vjeru biti slobodan prekosutra.

Galjer nije od svega toga odveć razumio, ali je razumio jedno: da je dobio što je htio, mjesto za Vjeru, ni iz čega, kao da je palo s Marsa. Izvukao je iz torbe paketić, spretno izabran prigodni poklon, i unutra deset puta dvjesto. Složio je lice, ono isto lice kao stotinu puta: sitna laska za veliku uslugu. Matić je, međutim, strogo i odlučno mahnuo rukom. Galjer je shvatio odmah da ova gesta ne trpi pogovor. Liječnik je rukom presjekao zrak i razgovor je, činilo se, bio završen.

Na južini, dok je na urednom parkiralištu tražio svoj *fiat*, Galjer još uvijek nije sasvim razumio što se događa. Čovjek glasovit po mitu odbio je uzeti novac. Tražio je protuuslugu koja se Galjeru nije činila ni velikom ni zazornom. O tome mu se, međutim, sada nije previše mislilo. Osjećao je, zasad, samo i jedino blagost što su mu stvari išle na ruku. Dobili su krevet, i možda je u tome bilo nešto nade za Vjeru. Ostalo mu je bilo važno koliko i vlažna prašina koju je jugo tjeralo preko praznog parkinga.

* * *

Vijenci i plastične vrpce oštro su pucketali na vlažnom vjetru, i bio je to jedini zvuk koji se čuo. Naprijed su stajala, raspoređena u špalir, nekakva djeca najrazličitije dobi, vjerojatno susjedska. Tako, s vijencima i vrpcama u rukama, doimala su se zbunjenom i hinjeno ozbiljnom, kako djeca uvijek izgledaju na sprovodima.

Iznutra, iz mrtvačnice, osjetilo se ljudsko strujanje i Krešo zaključio da lijes i obitelj izlaze. Kovčeg je bio crn i golem, činio mu se pregolemim čak i za tako velikog čovjeka. Vidio je iza njega ljude u crnom. Nije ih poznavao. Plavo obojena žena od kakvih četrdeset godina mogla je biti Gazdina žena. Dvoje staraca — jamačno roditelji. Krešo osjeti kako im se izmiče s puta: još ga nije puštao zazor od žalovanja. Zato i nije ušao unutra, žalovao se, obišao odar sa zastavom.

Kad je obitelj izišla i zastala, iz obližnjeg borika se začuo diskretno skriveni trubač. Vojničkom je trubom odsvirao Tišinu. Ukopnik je djeci sa čela užurbano gestikulirao da krenu. Povorka pruži noge, a limeni orkestar započne neku vojnu tužbalicu. Tako izgleda — pomisli Krešo — hrvatski vojnički sprovod o trošku Ministarstva obrane.

Nije mu bio prvi: gledao je kapelana glazbe, suhog starijeg čovjeka s debelim naočalama, i nije više bio načistu bi li ga pozdravljao ako ga susretne na ulici.

Povorka se vukla šljunčanom stazom prema novom krilu groblja gdje su ukopavali vojnike. Jedan od razloga zašto je Krešo želio stići u zadnji čas bio je i taj da ne mora razgovarati s kojekakvim znancima. Sada je, međutim, morao sebi priznati da je malko znatiželjan: tražio je poznata lica, i nalazio ih na desetke. Bliže čelu ugleda Šešelja, Jakusa i najmlađeg od Barića, Joška. Držali su se nekako previše skupa, kao kakve životinje. Stariji Barić bio je nekoliko koraka ispred, u civilu. Vidio je i Ljubu: kimnuli su si glavama. Tražio je pogledom Goju. Želio mu je zahvaliti na pomoći oko posla, ali ga nije vidio u povorci.

Stigli su na vojničko groblje. Deseci jednoobraznih, istih ploča od sivkastog mramora ležali su u pravilnim razmacima. Na većini ploča — urezan križ, ali na mnogima i islamska zvijezda i polumjesec. Na mnogima i portreti poginulih, urezani s fotografija. Godine smrti — sve 1991. i 1992. Godine rođenja — također slične, kraj šezdesetih ili početak sedamdesetih. Krešo je gledao mlada urezana lica u mramoru. Čitao je imena — pomodna, generacijska imena kao Deni, Toni, Sandro, Robi. Gazde će i ovdje imati mladu ekipu.

Grob je bio otvoren, s gomilom zemlje sa strane. Glazba je stala, ukopnici su spretno obuhvatili lijes konopcima i položili ga uz rupu. Uz grob je već čekao počasni stroj: petnaest vojnih policajaca, visokih, mršavih i savršeno izbrijanih, koji nisu u životu čuli za Gazdu niti ikad bili u Žitnicu, ili na Stolovima. Sad će vjerojatno biti govori, zaključio Krešo: Gazde je bio satnik i bit će da su mu poslali neku od većih faca da drži slovo.

Progurao se kroz mnoštvo i stao pokraj Jakusa, Šešelja i mladog Barića. Pozdravili su se ispod glasa dok je neki časnik dugo govorio nad rakom. Veselio se što ih vidi.

Deset minuta kasnije tog veselja više nije bilo: shvatio je sve i od onog što je shvatio obuzimala ga je duboka nelagoda. Krešo je želio da nikad nije došao na ovaj pogreb.

Svećenik je bio mlad i, činilo se, bistar. Za razliku od časnika govorio je kratko i trijezno. Gazdina se stara savijala od plača, a suprugu je pridržavala neka žena sličnih godina: bit će njezina ili njegova sestra. Lijes se stržući uz rub rake spustio dolje, u bezdan. Čuo se

štopot vlažnog grumenja koje se otkotrljalo dolje za njim, a potom kratke naredbe, repetiranje i plotun u zrak. Jedan za drugim, ljudi su se primicali rupi i ubacivali blatne i žitke grude povrh kovčega. Krešo zaključi da voli zemljane grobove, ali ne i onda kad je sprovod nakon kiše. Priđe gomili i ubaci ljepljivu grudu preko lijesa i zastave.

Shvatio je sve najednom, bez pripreme, kao da je prostrujilo. Nije bilo dokaza, potvrde: samo bezbroj indicija. Način na koji su se držali zajedno, na koji su gledali i na koji su svraćali pogled, sve to nije značilo ništa dok se nije spojilo u jednu i jasnu spoznaju.

Spoznao je dok su hodali natrag prema parkiralištu. Razgovarali su malo i tupo, uglavnom o idućem terenu. I nadalje se čudio kako su se držali zbijeno kao čopor. Krešo napokon zapita za Goju.

Po reakciji je sve shvatio. Po tome kako su se Jakus i Šešelj na njegovo pitanje ušiljili, uozbiljili, dobili neku zlobnu sivu boju lica. Kako mu je Jakus odvratio razdražljivo. Po načinu kako je odgovorio s „mi“, „ni mi ga nismo dugo vidjeli“. Kreši je to „mi“ zvučalo glupo, kao zamjenica za neki tajni klub, a Jakus je imao lice kao da ga je netko zaskočio u pomno smišljenoj psini.

Dok je gazio preko utabana i blatna šljunka koji je služio kao parking, Krešu najednom obuze malaksalost, hladna i postupna kao voda. Barić koji ga gleda kao rendgenom, Šešelj i Jakus koji se drže po strani i šuščaju uzajamno, smrknete face, sve je to imalo objašnjenje. Pijani lom kod Ljube, šutljiva zagonetnost na licima, jeza na njima kad je spomenuo Goju, „mi“ koje ga je maloprije začudilo — sve se opako poklapalo. Krešo je želio da se vara, ali se teško mogao prevariti glede njihovih lica i onog što se na njima čitalo.

Hidraulična vrata autobusa otvorila su mu se pred nosom. Neki sredovječni čovjek je ustao i odveć mu ljubazno ustupio invalidsko sjedalo. Kreši se sto stvari vrzmalo glavom, i to uglavnom loših: volio bi da nije u pravu, jer ako jest, onda su momci u velikoj nevolji.

* * *

Bio je to rutinski, svakodnevni ritual i Elvira ga je obavljala brzo, vješto i istim stalnim

redom. Rasklopila je gamele i stavila ručak da se podgrijava. Prostrla je stol i na njega položila papirne salvete i duboke tanjure. Pronašla je slanik i načetu bocu bijelog vina iz točionice. Voda za rigatone u međuvremenu je provrela, Elvira prevrnu vrećicu u lonac s vodom i pogleda oca: i dalje je sjedio uz prozor i gledao dolje, na grad koji je s ove visine izgledao poput makete.

— Elvira. — Nije ju gledao: piljio je dolje, u maketu.

— Da?

— Pričao sam ti o Erenburgu, zar ne?

Nije se potrudila reći „da“. Znala je da će ionako nastaviti s pričom, što god ona rekla.

— To ti je jedan ruski pisac, to znaš?

— Znam, tata. Rusko-židovski.

— Znaš li što sam jednom čitao? Erenburga su kad je bio mali vodili u Njemačku. Na kolodvoru su, negdje u Pruskoj, čekali vlak. Erenburg je tada bio momčić. Znali su kada stiže po voznom redu. Vlak se, onako golem, čeličan, uz paru i šištanje pojavio, točan u minutu. Erenburg se toliko užasn timer na takvu točnost da je počeo urlati i ridati i jedva su ga smirili. Poslije je zapisao kako je od tada zamrzio Nijemce.

— Tata, sjedi. Kuhano je.

Sjeli su uz plastični stol. Otac je salvetu vezao oko vrata.

Elvira prinese zdjelu. Kuhane rigatone prelila je svinjskim paprikašem iz gamele i napunila oba tanjura.

Elvira s ocem nije živjela već više od deset godina. Bilo je to polovinom osamdesetih kada je ušla u svoj kratkotrajni i jedini brak i napustila roditeljsku kuću. Nedugo prije toga stari je Miho — jednom nogom već umirovljenik — dobio od željeznice stan u golemoj stambenoj zgradi. Elvira na Sućidru nije živjela ni pune dvije godine: nakon rastave nije se više vraćala roditeljima. Omilila joj je samostalnost, kao praktična cura radila je od prvog dana, a otac i majka mogli su brinuti sami o sebi. Stvar se promijenila u zimu uoči rata. Stara je umrla naglo od srca, Elvira se morala početi brinuti za oca, a nije željela žrtvovati samostalnost. Stari je sve teže hodao, gotovo uopće nije izlazio, a glavna mu je zabava bilo višesatno

gledanje ljudskog mravinjaka kroz prozor jedanaestog kata. Elvira bi prespavala gore ako bi bio bolestan: inače bi samo donosila ručak i jela zajedno s ocem.

Negdje u vrijeme tog prvog zaboravljenog braka shvatila je da nikad neće naučiti kuhati: starom su njezini katastrofalni pokušaji još odavno bili predmetom dobrohotnog zezanja. Nakon posla — ili još češće prije posla — odlazila bi zato u gostionicu i gamele poput onih za zatvorenike napunila nečim od gotovih jela: tripicama, varivom, paprikašem, crnim rižotom, bakalarom in bianco. Odnijela bi ih gore, podgrijala, skuhalo katkad krumpir, rižu ili paštu, i to je bio njihov obiteljski obrok. Ne uvijek loš: Elvira je zabola vilicu u dva živa i meka rigatonea i omirisala. Radili su stvarno fini paprikaš, s puno luka i koncentrirane rajčice, ugušćen s neobično mnogo mrkve.

Vidjela je i da otac jede s tekom. U jednom je času zastao, rasjekao malo veći komad mesa i nastavio: — I — znaš li što je poslije bilo s tim Erenburgom?

— Postao je Staljinov vodeći kolumnist.

— I ne samo to. U vrijeme bitke za Berlin pozivao je ruske vojnike da siluju Njemice i da tako pokažu vlastitu pobjedonosnu premoć. Takve je stvari pisao po novinama.

— I ti misliš da je sve to zato što je mrzio točnost vlakova?

— Jasno. Ja ti ovo velim: onog časa kad se ljudi prestanu brinuti za točnost i red, onda počinje ovo.

„Ovo“ je bilo popraćeno zamahom ruke prema prozoru, i tim je „ovo“ bilo obuhvaćeno sve: i četnici i ustaše, i rat i izbjeglištvo, siromaštvo, korupcija i smrt.

— Onda smo mi fakat najebali. Ovdje vlakovi i ne kasne: pruge su presječene, ni jedan nije ni došao dvije godine.

— To ti ja govorim. To ti ja govorim — odvrati stari spugajući kruhom tanjur: činio se kao lider neke sekte koji je upravo pridobio novog pripadnika. Govorio je kao da je baš sve to naokolo počelo zbog voznog reda i zbog praznog, napuštenog kolodvora negdje u daljini, iza prozorskog okna. Elvira pokupi tanjure i baci ih pod mlaz vode u sudoper. Stari se premjesti na svoje mjesto, uz prozor.

— Elvira.

— Da?

— Fin je bio ovaj paprikaš.

— Ne mogu ti reći hvala, tata. Nisam ga ja skuhala.

— Ja tebi mogu — odgovori stari spuštene glave, kao da nešto važno gleda ispod stola. — Mogu. Bez tebe bi mi ovaj život bio strašan. Baš strašan.

Elvira je stajala nagnuta nad sudoper i dobro pazila da se ne okrene i ne bude indiskretna prasica, sada, u času koji kao da je pitao vlažne oči, gudače i padanje u zagrljaj. Osjećala je neku uzvišenu težinu i umilnost u zraku, kao da su u crkvi. Mislila je reći da bi i njoj njezin život, smiješna dlakava olupina, bio strašan bez njega. Ali nije. Ionako joj se činilo, ovako okrenutoj leđima, da to piše tu negdje iza, u zraku.

9.

RAZGOVORI UZ KAVU

Kafić je bio prazan. Bilo je devet sati — prekasno za jutarnju vekiju i kavu prije posla, prerano za prijepodnevi izlazak na kapučino. *Porsche* se laštio friško opran, a zgodna srednjoškolka koju je Ljubo uzeo da radi u jutarnjoj smjeni besposleno se nalaktila na aparat za pistaccio. Joško je sjedio sam u separeu, odjeven u kombinezon. Trebao je biti na poslu u deset.

Sjedio je tako nekoliko minuta premećući talog kave, dok vrata nisu zazvonila. Šešelj ga je ugledao i sjeo u odjeljak. Bio je u uniformi, i opazio da je to Joška začudilo.

— Ide se na teren danas. Skratili su smjenu. Valjda da ne bi previše mislili.

Joško je šutio. Njemu nema više terena. Slave je rekao da je dosta i sad je bio u trlišu, kombinezonu INA-e. Nije mu to baš bilo najdraže na svijetu: jebeno raznošenje plina.

— Reci.

Trebalo je obaviti. Šešelj je bio glasnik, a on je bio uho.

— Prvo: ne bi se trebali više viđati. Samo tamo gdje je neizbježno — šta ja znam, na terenu i to. Ovdje ne pogotovo. Matić je rekao da ni mrtvi ne balimo o ovom na javnom mjestu, a ovo je javno mjesto, kužiš.

— Je li ti još nešto Matić rekao osim toga?

Ako je u pitanju i bilo zajedljivosti, to nije bila Joškova namjera.

— Kaže da stvari idu nekako. Medije je sredio, ima veza po redakcijama. Novine i radio će držat zavezana usta. Za to vrijeme, njegov tip na policiji će tiho sređivat stvar. Valja biti strpljiv.

Šešelj je vjerojatno htio hiniti prirodnost, ali je bio upadljiv i iz aviona. Govorio je pretiho, držao se drveno i ukočeno. Joška je ta konspiracija smirivala, djelovala mu ozbiljno.

— A mala?

— Ništa. Tamo je gdje si je zadnji put vidio. Šuti, nismo je još čuli pisnuti. Valjda je u šoku od svega. Baba joj nosi jesti, leži na poljskom krevetu i misli svoje. Ne pokušava pobjeći, na dere se, ništa. Valjda zna da nema kud. Iako, reći ću ti iskreno: da se uhvati urlati, čulo bi je se u pola grada, a mi ne bi mogli ništa. Ali samo šuti. Valjda je u totalnoj depri.

Bio bih i ja, mislio je Joško. — Ali jede?

— Jede. Malo, doduše. Baba joj neki put priča, sjedne pet minuta s njom da ne ispali sasvim. Ali ova stoji kao gljiva u garaži.

Joško je šutio. Kupila mu se nervoza u prsima dok je slušao o maloj: valjda bi se sjetio koliko su zaribaldi stvar. Premotao je i nadalje šalicu s talogom, i onda se sjetio da će Šešelj otići, a neće ništa naručiti. I to je bilo, k vragu, sumnjivo.

Šešelj je ustao. Izvukao se iz odjeljka i uputio k vratima. Onda se okrenuo, i nalakćen na zid separea pitao: — Jesi li vidio Goju ovih dana?

— Ne.

— Nije nitko.

— Kako to misliš?

— Tako. Nije bio na sprovodu Gazdi. Ne dolazi ovamo.

Sa ženom je doma puklo tako da ona više i ne zna kamo on ide. Nitko ga niti čuje niti vidi.

— Kad vam je zbor za teren?

— U jedan, ispred ratne luke.

— Vidjet ćete ga onda tamo. Mora i on na teren.

Šešelj je kratko šutio. Onda je odvratio, nanovo odlazeći: — Morao bi. Ako nije pukao. Pričao sam s Jakusom i mogu ti reć da je on zabrinut.

— Ne treba biti. Gojo je jak — odvrati Joško. Ali nije bio sasvim siguran je li to što govori istina.

* * *

Zvuk koji se čuo bilo je tek šuplje i sve slabije zavijanje. Nakon što je šesti ili sedmi put okrenuo ključ svog *fiata*, Miroslav je definitivno shvatio da ovaj neće upaliti. Anlaser je radio: na okret ključa zamašnjak bi se okretao, ali motor nije palio. Galjer je pokušavao opet i opet, sve dok se zvuk iz motora nije pretvorio u zavijanje kao s ploče na krivom broju okretaja: uza sve, sad je ispraznio i bateriju.

A automobil je tog jutra radio. Radio je kad je u zoru odveo Vjeru i smjestio je na Supaval. Radio je kad ga je potom upalio da se odveze do posla. U dva sata Miroslav je izašao iz redakcije i kanio nanovo k ženi u bolnicu. Ovako će morati autobusom.

Koki će ga i sutra zvati, jer ga je zvao i danas četiri-pet puta, i dobivao odgovor da Galjer nije ondje. Sutra će, odlučio je Miroslav, razgovarati s njim i imat će što čuti. Otkad mu je netom pred rat Koki prodao auto, nije prošlo ni cijelih mjesec dana a da je ovaj valjano radio. Prodao mu je za šest tisuća ne jako stari *ritmo* s generalkom. Ispostavilo se da je istina o generalki bila mnogo skromnija. Galjer je već prve godine mijenjao gume, pakne od kočnica i kotao auspuha. Onda je mijenjao četkice, pa imao lom u mjenjaču i na koncu curenje ulja. Koki ga je dobro oderaio i Galjer nije mogao doći k sebi da sad još i zove i traži usluge.

Zapravo, mogao je. Znao je Kokija od škole i znao je da u njegovoj glavi ne postoje riječi kao red, načelo i stid. Koki je bio tekućina koja se izljuje životom kao voda ulicom nakon što je netko prao auto. Počeo je muljati još kao srednjoškolac. U vrijeme kad su oni studirali, već je bio na ulici sa sitnim biznisima: šverc odjeće iz Trsta, preprodaja ukradenih autodijelova, talijanskih igračih karata, lažnih švicarskih nožića i *All Stars* tenisica. Katkad je plivao u novcu, katkad bježao pred dužnicima. Busao se s kreditnim karticama, onda bi sutra žicao soma da izvede kakvu curu na večeru. Krajem devedesetih otkrio je svijet računala kao nepresušno leglo za muljanja. Trebali su mjeseci dok su Kokijevi klijenti počeli shvaćati da monitor nije računalo, već da je računalo ona manja kutija dolje, da ono ne radi samo od sebe nego da treba kupiti i programe. Prema onome što je njima radio podvala s autom je bila igra. Prodavao bi im računala s virusom da bi im kasnije mogao prodati i antivirus program. Umnažao je ilegalne programe, diskete i CD-ROM-ove, kemijao s hardwareom egzotičnog podrijetla, lažnim narudžbenicama, uvoznim povlasticama, uvezio na crno i prodavao na ruke, bez carine. Kad je izbio rat, razgorio se i posao s ukradenim autima. Koki se uvijek čuvao kriminala: nikad nije bio uvučen u krug krađa. On bi kupio „oprani“ auto

nakon što bi ovaj odčekao svoje prekucanih brojeva šasije i registriran na ministarstvo obrane. Samo na prebacivanje i legaliziranje ukradenih *volkswagena* iz Hrvatske u Bosnu mnogi su zaradili milijune.

Koki ne. On je uvijek bio u akciji, ali nikad imućan. Galjer je znao da je i sada u nevolji, i da ga zato i zove. Upleo se, kako je čuo, u zatvoreni krug dugova. Dugovao je nekim tipovima kojima nije bilo mudro dugovati, a sam nije mogao naplatiti potraživanja. Jedan od dužnika bio mu je neki siroti švercer koji je održavao legalni biznis štandom s odjećom na Pazaru. Kako se i sam zakopao s gomilom neprodane robe, platio je Kokiju robom. Koki je tako, pričalo se, dospio u posjed dvjesto i četrdeset sanduka sjevernokorejskih stolnoteniskih loptica koje nije nikome mogao utopiti, a troškovi skladištenja neumitno su jeli robu i na koncu prerasli njezinu vrijednost. Da stvar bude gora, roba je bila u Zagrebu, na Žitnjaku. Galjer je znao da ga Koki zove zbog tih problema, premda nije znao zašto zove baš njega i kako mu on — čovjek bez smisla za biznis i sasvim sigurno bez kapitala — može pomoći. Jedno je znao sigurno: ovo s autom je bila kap previše i imao je silnu želju da Kokija pošalje u pičku materinu.

Ta je želja rasla i kuhala dok se gradski bus lijeno vukao industrijskom zonom. Bio je to rabljeni DAF kupljen u Nizozemskoj i na nadvratacima i povrh vozačke kabine imao je natpise na holandskom koje nitko nije skinuo i koji su izgledali apsurdno u novom okružju. Bio je poluprazan i nečist, mutnih stakala i finih presvlaka od umjetne kože mjestimice raskopanih ključevima ili nožićem.

Glasna vika prenula je Galjera iz odsutnog toka misli. Na stražnjoj platformi busa vidio je krupnog čovjeka crnih brkova i zakrvavljenih očiju koji je zaokupio putnike preglasnim monologom, vidno naloženim alkoholom. Galjer ga nije kanio slušati, ali, kako je govorniku žar rastao, nije se mogao više otkačiti i prepustiti mislima. Zakrvavljeni je držao gnjevni i monotoni miting protiv cijelog svijeta čiji je refren bio „treba ih ubiti“. Ubiti je trebalo mnoge. Onoliko dugo koliko je Galjer slušao, trebalo je ubiti sve bivše oficire, sve Srbe u Splitu, sve zapovjednike, dezertere, političare i trgovce. Onda je govorio kako bi trebalo poubijati poštare jer preporučene pošiljke ostavljaju u sandučiću umjesto da se popnu na kat, kako bi trebalo poubijati ugostitelje jer koji kurac ima 'ko pit po kafićima, neka idu na frontu, i poubijat pisce jer da šta seru. Blizu trogirske stanice je ustao i zaputio se prema vozačevoj niši: nije teturao, i Miroslav s iznenađenjem zaključio da nije pijan, ili bar ne odviše. Na dugom pravcu između dviju postaja udario je šakom u vrata od pleksiglasa i zaurlao: „Tu idem van!“ Vozač je smatrao najrazboritijim da ne reagira. Krvavooki je onda

šakom raspalio po vratašcima vozačeve niše drečeci: „Jebemtimater četnik dezertter.“ Miroslav se nagnuo da vidi vozača: bio je krupan i ćelav i crvenio se od neugode. Crvenooki je i dalje urlao da ovdje ide van i u kratkim razmacima nogom udarao u plastična vrata. Brzo su naprsila, da bi se naprslina nalik na paukovu mrežu širila svakim udarcem. Na semaforu vozač popusti i otvori vrata. Krvavooki izađe, a za njim je, koristeći priliku, šmugnula i neka žena.

Vrata su se bezglasno zatvorila. „Jebemti“, reče vozač dovoljno glasno da se vidjelo da želi podijeliti neugodu. „Jebeni“, rekao je, „jebeni Vijetnam“. Galjer u tom času osjeti kako ga je oblila strašna, voajerska nelagoda, kao da je zurio u bogalja ili pretučenog ili bolesnog čovjeka. Gledao je u naprslinu na vratima koja mu je izgledala kao bijeli otrovni cvijet i neugoda mu je rasla sve više i više.

* * *

Ugledala ga je kroz staklo prizemnog redakcijskog izloga kako bezvoljno pilji u oglase izložene iza stakla. Udarila je iznutra nekoliko puta dlanom u izlog da mu skrene pažnju. Istrčala je van, zagrlili su se i pozvala ga je na kavu.

Goju je znala još iz srednje škole. Bili su ista generacija, hodao je godinama s njenom prijateljicom iz razreda i na kraju se oženio njom. Elvira nije Goju, međutim, vidjela četiri-pet godina. Prestali su se viđati nekako u ono doba kad ljudi u braku prestanu izlaziti navečer, kad muškarci dobiju trbušast i okrugao izgled od tjestenine i piva i kad se parovima rađaju djeca. Elvira je gledala koliko se i kako promijenio i začuđeno ustanovila da je proces kod njega bio gotovo obrnut: uvijek velik, oblog lica i sklon salu, Gojo je smršavio i ušiljio se. Elvira opazi da nije u uniformi — znala je da je u gardi dugo, od početka. Djelovao joj je tmurno.

Uputili su se na kavu, ali je Gojo pred vratima *Porschea* ustuknuo. „Ne tu“, rekao je, „idemo dolje.“

Bliže gradu sjeli su u jedan finiji lokal, više nalik na kavanu. Imao je separee s gustim cvjetnim ornamentom i umjetne fikuse. Glazba je bila jednako grozna kao u *Porscheu*, ali je Elvira opazila da kava miriše izvrsno. Naručila je dvije, uočivši da je Gojo poluodsutan i

smeten.

— I?

Kao da je čekao neko ovakvo, uopćeno, presudno pitanje. Čekao ga je ustrašeno kao da čeka smaknuće.

— Ništa. Stalno sranje.

— Šta, loše? Jesi li još tamo? — Uz riječ „tamo“ Elvira je klimnula glavom negdje u smjeru brda iznad grada.

— Je. — Gojo je shvatio da „tamo“ znači čuku. — Baš idem danas.

— Bit će da je gadno?

— Ma, nije to.

„Nije to“ Gojo je rekao na taj način da je Elvira sve shvatila kao da je nacrtano. Nije to, ali je sve ostalo. Začudila se kako to nije prije vidjela: Gojo je izgledao kao olupina, ne samo smušen već tjeskoban i slomljen. Prošli su je srsi.

Konobar je donio dvije kave koje su stvarno mirisale dobro. Elvira je odlučila razgovor privesti u konvencionalnije vode.

— Kako je Divna? Na godišnjici smo jedva stigle progovoriti. Kako je mala?

Gojo je malo predugo šutio.

— Elvira, ja i Divna jedva da uopće govorimo. To je totalni krah, bolje ti je ne znati dokle je došlo.

Htjela je reći „Isuse“ ili „sori“, ali joj je to bilo glupo, jer nitko nije umro. Pomislila je načas treba li i ona biti hladna prema Goji, ako je Divnina prijateljica. Otkad je znala Divnu i Goju, znala ih je skupa, i ovo je bilo kao da je istok postao zapad. Pitala je „Kako?“, a onda se ugrizla za zube jer je i to bilo glupo.

— Tako. Jebiga, rat, tereni, nema te doma, dijete raste, postali smo stranci. Stalno me tlačila da se skinem, a kako je bilo gore doma, ja sam bio sve više po terenima. Lakše mi je gore nego doma.

— Zašto se nisi skinuo ranije?

— I gdje nazad? U cementaru? U vojsci bar imam solidnu lovnu i još dignem pola od toga na terenski dodatak. U cementari je dvije trećine ekipe na čekanju, morao bih raditi četverobrigadno s dva dana noćne u tjednu, a za trećinu love koju imam u gardi. Sad se smirilo, manje je opasno nego 1991., odgulin sedam dana gore i sedam sam dana slobodan kući. Prije se, ženo Božja, ne bi vidjeli cijeli tjedan: ja treću ona prvu smjenu, ja prvu, ona drugu, njoj vikend, a ja prvu. Ne znam više koliko mi mala ima godina. Otkako se ovo pogoršalo, sedam dana u Splitu mi je pakao. Više bih volio guliti obje smjene na Moseću. Bježim za ne bit doma, cijeli sam dan na ulici za ne gledati je u oči.

Opet je malo šutio, a onda odvratio pitanjem. — A ti?

Šutjela je. Sve što je mogla reći bilo je opravdavanje. Jest da sam neudana, ali imam nekoga, jest da radim debilni posao, ali se preživi, jest da nemam djece, ali imam starca na grbi. U tuđim je očima sve to bilo crnije nego u njezinim. Osim toga, nakon ovog što je čula, bolje je bilo da joj nije dobro. Bilo bi je stid sreće. Odlučila je reći nešto obično i dešperatno kao „eto živi se“, „moglo bi gore“, „znaš kako je“, nešto što ne ponižava sugovornika, ali ne iziskuje ni potpitanja.

Nakon što su platili, izašli su van i pozdravili se bez dodira i grljenja. Gojo se uputio uz ulicu s rukama zabijenima u džep, a Elvira je gledala za njim. Bilo joj je istinski krivo vidjeti milog čovjeka u takvu stanju. Ta tjeskoba je bila strašna, mislila je, strašna kao da je iza nje nešto puno više od jednog smrskanog braka.

* * *

Kad je Galjer izašao iz supavalske bolnice na parking pred ulazom, već se mračilo i parkiralište je bilo gotovo prazno. Nad kaštelanskim se zaljevom crvenio zapad poprskan sitnim oblacima, a zrak je mirisao na bolje, na buru. Miroslav se osjećao podvojeno.

Ovima je želio vjerovati, a doimali su se, k tomu, i kao ljudi kojima se može dati povjerenje. Galjera još uvijek nije puštao osjećaj koji ga je obuhvatio prvi put kad je ušao na Supaval. To je bio osjećaj iznimne ozbiljnosti i organiziranosti, pune profesionalnosti i ljubaznosti. Znao je: to je bila ljubaznost nastala iz zadovoljstva, i zadovoljstvo koje je nastalo iz novca. Nije

znao je li mito to gorivo koje je ovu kliniku tjeralo dalje. Ali, vidio je da ovi liječnici nisu poput liječnika koje je viđao drugdje. Nisu padali s nogu od umora, nisu bili blijedi, s podočnjacima i potplaćeni, telefoni im nisu bez prestanka zvonili, a rodbina oboljelih nije im visjela za vratom u hodniku.

U nečem su nažalost bili poput liječnika u svakoj drugoj bolnici. Izbjegavali su se očitovati o ičemu. Miroslav nije uspio doznati ništa više od onoga što je već znao. S Matićem nije uspio razgovarati, ostali liječnici otpravljali su ga s uopćenim istinama poput „treba vidjeti“, „čekamo učinke terapije“. Gledao je Vjeru polegnutu na široki jastuk s cjevčicom infuzije u podlaktici i nije znao što može očekivati i čemu se nadati.

Vjera mu, pak, nikad nije izgledala tako slomljenom i pomirenom. Očekivao je da će je u ovom futurističkom okružju zapljusnuti val ohrabrenja, da će se zanimati za nalaze i terapiju. Ništa od toga: činilo mu se kao da se neki prekidač u njoj prelomio i da je sve pustila u Božje ruke. Kad ju je doveo ovamo, nije ga pitala ni kamo je vodi, ni zašto, ni što će biti. Htio je od nje saznati kako joj je ovdje, ali nije dobio odgovor. Rekla mu je samo da vidi da je osobito paze. „Osobito paze“, tako je rekla: što je dulje razmišljao, činilo mu se da u toj rečenici ima i ironije, i dešperatnosti, i moralnog prijekora. Netko koga osobito paze na onkologiji.

Drugi izvor njegove zlovolje bio je bezazleni pakt s Matićem. Već je tog jutra počeo jesti govna zbog njega i sada je znao da je za Vjerino zdravlje prodao pristojnu fetu duše, dostatnu za dobar biftek. Lidija, Lidija je bila problem. Morao je znati da je ona štreberica i da je neće lako zaustaviti.

Ujutro je odmah nakon uređivačkog kolegija došla k njemu i rekla kako je stvar s Tišmom loše pokrivena. Rekla mu je da je to jaka priča, ljudska tragedija, da najvjerojatnije imamo posla i s otmicom, i da nije dobro što se tako žestoka stvar propušta kroz prste bez veze, policijskim priopćenjima i službenim informacijama. On nije mogao nego muljati. Rekao joj je da ne bi htio špekuliranja i nagađanja u novini i da neće puštati ništa o otmici ili dvostrukom umorstvu prije službene potvrde. Ona je bila već podosta ljuta i odvrtila mu je da je ujutro bila na Tišminom sprovodu. Nad lijesom, rekla je, nije bilo nikog. Samo nekoliko susjeda: ni pravoslavnog svećenika, ni bivše žene kojoj u Njemačkoj nisu ušli u trag, ni male koja je tobože u Švabiji. „Taj leš je dolje, u rupi. Tu nema muljanja ni špekulacije“, rekla je, već jako ljuto. Galjer je znao, osjećao, da mijenja boje, ali je ostao miran. Rekao je da je njegova odluka neopoziva: što se male tiče, čeka se da tijelo ispliva ili da policija da nešto službeno. Lidija mu je rekla da joj slama kreativnost i da to ne sliči na njega. Rekla mu je da

joj se naočigled ruši u očima: Miroslav je pomislio kako ona i ne zna kolika je on pička i koliko mu je ruka u vreći. Pokušao je s demagogijom: kazao joj je da je želi poštediti suvišnog rasipanja snage i da se koncentrira na bitno. Ona je pitala na što bitno, a on je rekao na cigaretenu aferu. Ona je rekla da je sve to s duhanom mazanje očiju i namještaljka, a on nije znao što bi joj rekao jer je jako, jako dobro znao da je to puna i cijela istina.

Iz autobusa je izašao kod zgrade Županije i produžio pješice kući. Noge su ga boljale od stajanja: auto ga je razmazio i više nije bio za cjelodnevno raubanje po javnom prijevozu. Ušao je u stubište: stara i lijepa zgrada s početka stoljeća već se ranila i mrvila od nemara. Nije vonjalo po popišanom kao jutros: dobročiniteljska susjeda odozgo nanovo je sve oprala i osvježila, kao i svakog dana, ponavljajući dirljivi i uzaludni dnevni ritual. Večeras će motociklisti iz kafića ionako opet sve zapišati.

Taj fajt s Lidijom bio je problem koji je želio odmah riješiti. Otključao je vrata, bacio jaknu od umjetne kože i torbu preko stolice i uzeo telefon. Neka Tomljenović presiječe.

Pogledao je na sat. Bilo je šest i četvrt i mogao je zvati: znao je da je urednik čovjek od dnevnih regula i da ga ne bi smio zvati iza ručka. Nije dugo slušao signal: Tomljenović je odmah podigao slušalicu.

Razgovor je bio kratak. Stari je uglavnom slušao i upitnim mrmljanjem navodio Galjera da još govori, kao što rade psihijatri. Miroslav mu je ispričao smišljenu verziju za van: ima moralne dvojbe, ne bi htio žutilo, harangu, kopati bližnjima po rani i slično. Tomljenović dugo nije govorio ništa, a onda mu je, na Miroslavovo veliko iznenađenje, dao potpuno za pravo. „U pravu si“, rekao je mirno, kao psihoterapeut, „to nije naš stil. Smiri tu cijelu stvar. Samo, još bih te nešto savjetovao: pazi na Lidiju. Ona je valjana, dobar radnik, ima bezbroj problema. Idi joj na ruku. Ali ne u ovome: tu stojim iza tebe.“

Galjer nije znao osjećati li se nakon ovog bolje ili kao gora svinja. Stajao je načas uz telefonski stolić i onda podigao slušalicu da nazove Elviru. Odmah ju je spustio: bila je srijeda i ona će biti u montaži do predvečer.

* * *

Krešo je ušao u kafić raskrivši štakom vrata i bez pozdrava sjeo nasuprot Jošku u odjeljak.

Moglo je biti dva sata, Ljubo je sa šankericom prebrojavao utržak, a Joško je već bio pripit od nekoliko pelinkovaca. Hvatala ga je tupost i pribranost mu je popuštala.

— Moram ić'.

— Boli me kurac.

Grubi odgovor zalijepio je Joška za stolicu. Nije dugo razgovarao s Popićem, a ovaj je razgovor počeo onako kako mu se nije sviđalo.

— Je li mala živa?

Joško se najednom osjećao kao da se ledi od pluća na dolje. „Kako zna?“ grozničavo je pitao svoj pripiti mozak i mrzio vlastitu tupu pospanost.

— Koja mala?

— Ne seri, Joke. Je li živa?

— Koja mala?

Krešo tresne šakom po stolicu tako da je čaša s pelinkovcem poskočila uz zveket. Joška je uhvatio iskreni strah: ne od razotkrivanja, ne od zločina, već od Kreše. Činio mu se ludim, potpuno drukčijim čovjekom nego onda, prije svega.

Najrazboritijim mu se činilo prijeći u protunapad. Glasom pripitog pravednika prigovori Kreši da koji se sad kurac busa, kao da je zaboravio što je učinio njegovom bratu. Krešo je bio miran i još jednom ponovio pitanje. Joško je zvučao i izgledao kao na rubu plača. Još jednom ponovi da je Krešo kriv za ono što se dogodilo. Gotovo je uvrijeđeno kazao kako ga jedino on, Joško, uvijek brani kad Slave popizdi i kad ga drugi krive, a da sad ovo dobiva za uzvrat.

Krešo je sjedio, nabijen intenzivnom, golom i koncentriranom ljutnjom, ljutnjom na rat, na sve, a sada na Joška. Ljutnja ga je jela i gonila kao mlazni motor i nije ni za milimetar eskivirao na Barićev pokušaj. Prebit ću ga, mislio je, majke mi, prebit ću ga bude li ovako srao.

— Idem — pokuša ponovno Joško i ustane nevoljko, ne okrećući leđa Kreši. Krešo je skočio poput pume i zgrabio ga palcem i kažiprstom za čeljust. Privio ga je bliže k sebi. „Nećeš ti nigdje dok mi ne rečeš šta je s malom.“ Nije više znao zašto to radi ni što želi postići. Nije ga

bilo briga ni za tu malu kurvetinu ni za Bariće koliko ih je god bilo. Samo mu se gadilo. Gadio mu se nered, gadio mu se Joško i mali ljigavci koji seru po birtijama i ratuju po stambenim četvrtima. Znao je da sad može ubiti Joška i znao je da bi poslije ispalo da je bio neuračunljiv. Frigalo mu se ako je mala i mrtva, nije uopće mario gdje je, jedino je htio da cmizdravac poliže što je učinio.

Krešo osjeti na zapešću snažan stisak koji mu je šaku odvajao od Joškove čeljusti i začu nekoga tko ih razdvaja i smiruje. Ljubo je vidio gušanje, brzo zaobišao šank i umetnuo se, nizak, ali okrugao i čvrst, između sukobljenih. Savio je Krešinu ruku, odgurnuo Joška i razdvojio borce coktajući jezikom kao da umiruje konje.

Krešo sjedne. Mirovao je, Ljubo mu je položio ruku na rame, ali pogled mu je još sijevao. Joško se, još uvijek ne okrećući leđa, povlačio prema vratima zadižući zgužvani kombinezon. Vrata su zvecnula kad ih je otvorio. Najednom se okrenuo i povikao „Boli te kurac! Boli te kurac šta je bilo s njom! Drži se dalje od nas!“

Krešu je bijes pomalo puštao. Zamolio je Ljubu da mu donese pivo, još gledajući u vrata koja su se odavno zatvorila za Joškom. U jednome je Joke bio u pravu: sve ga se to skupa zbilja nije ticalo. U nečem je, međutim, i on bio u pravu. Predosjećaj ga nije varao: oni, oni su to bili i mala je negdje tu, mrtva ili živa.

* * *

Iz kuhinje se čulo zveckanje posuđa koje je majka ugrubo čistila i polagala u sudoper. Ručak je bio gotov. Pojeli su u miru zdjelu žutinicice s maslinovim uljem i friganom ribom, Krešo je sa zanimanjem listao novine, a Lidija je pušila na trosjedu ispijajući čašu vina. Pušila je rijetko i samo nakon obroka i tada je uistinu uživala.

— Čuj — zapitao je nenadano — zna li se šta oko onog Tišme?

— Super si se sjetio pitat. Pol jutra pucam od bijesa zbog te stvari.

— Zašto?

— Zato šta mi urednik ne da maknut. Što se Tišme tiče, samo se službena izvješća mogu

tiskati. Popizdila sam. Bila sam jutros i kod Tomljenovića, a on mi je rekao da je to za novinu sad drugorazredna stvar, i neka se uhvatim cigareta.

— Šta si mu ti rekla?

— Rekla sam mu da sam bila na pogrebu tom čovjeku, i da ono što leži u kovčegu meni ne može nikako biti drugorazredna stvar.

— Šta se zbilja zna o svemu tome?

— Zašto te to toliko kopka?

— Zato šta znam tko su ubojice.

Lidija naglo svrati pogled na brata, ne skrivajući zaprepaštenje. On ju je gledao kao da uživa, poput zlobnog profesora na ispitu.

Jednu stvar Krešo doista cijelo vrijeme nije razumio: kog ga vruga sve to skupa zanima? Nije ga bilo briga za taj dječji leš bačen tko zna gdje. Nije zamrzio svoju bivšu škvadru: zapravo, teško je reći i da su prestali ikad biti prijatelji. Mogao je samo nastradati i sam završiti u kakvoj grabi. Ipak — cijela ga je ta stvar privlačila kao što insekte privlači trulež i smrad. Bio je, u nekom bolesnom mazohističkom tripu, opčinjen tom gadarijom, pijanom svinjarijom koja je završila, kako je držao, umorstvom djeteta. Kao da je ta grozota sadržavala sve što je sad mislio o ratu i mislio o svijetu i ta ga je kristalna čistoća dreka dovodila u neko grozničavo uzbuđenje. Naravno da ga nije bilo briga za malu. Nije mu bilo stalo ni do toga da vidi Bariće u lisičinama. Nikad ne bi svjedočio protiv njih ili ih cinkario. Ali — pomisao da će šit biti potpun, da će im na nos izaći što su napravili, proizvodila je kod Kreše osjećaj ugođe koji je grijao.

Ispricao je Lidiji sve: o birtijskom zapijanju, o prijetnjama, o čudnom Jakusovom ponašanju i o jutrošnjem gušanju s malim Joškom. Slušala ga je otvorenih usta. Nakon što je završio, bar pola minute nije rekla ništa.

— Šta sad, policija?

— Ništa policija. Ne misliš valjda da ću ih odcinkarit?

— Ne možeš, kužim. To ti je ekipa.

— Nisu oni meni ništa. Boli me kurac za bilo kog od njih osim Goje. Jedino radi njega ne bih mogao, on je uvijek bio fer frajer. Neću ih prijaviti iz načela: kao da je policija išta bolja od njih, uostalom.

— Šta ćemo onda?

— Mi ništa. Ti ništa, zapravo. Ništa nemoj pisati o ovome.

— Ne bih mogla ni da hoću.

— I nemoj. Ipak: možeš nešto napraviti.

— Šta?

— Znaš li nekog od ekipe koja ima pristup u kuću Tišminih?

— Znam ih sto. Valjda sam ipak novinar Kronike 92.

— Izaberi jednog od tih sto kojem vjeruješ i koji ne priča previše. Nastoj ući u kuću i dokopati se putovnice od klinke.

— Krešo, šta ti zapravo namjeravaš?

— Još uvijek ništa. Treba čekati i mirovati.

Lidija otrese pepeo i ispitivački ga pogleda. Iz kuhinje se, tih i trajan, još čuo mlaz vode koji lije po musavim tanjurima.

* * *

Još uvijek je bilo ružno, hladno jugo. Taxi naručen telefonom pojavio se na parkiralištu iza Elvirine kuće nakon dvadesetak minuta. Miroslav se zbio pod strehu kućnog ulaza i bio više promrznut nego ljut. Sjeo je u taxi koji je mirisao po podnim oblogama i čarobnom drvcu. Još jednom je poželio imati novi auto i sjetio se svog *ritma* kojeg je tog popodneva ostavio na servisu.

Od Elvire je otišao zdvojan. Kanio joj je te večeri reći kako je bilo kod Matića. Reći sve:

uključujući i sramni dio, protuuslugu. Na koncu mu se nije dalo. Uvjerio je sebe da će Elviri biti milije da vjeruje kako je Vjera na Supavlu samo zahvaljujući njezinoj riječi. Ispričao joj je samo prvi dio razgovora s Matićem.

Rekao joj je tada — prvi put — da više ne vjeruje u Vjerino ozdravljenje. Izrekao je to, i slušao sam sebe kao da to netko drugi govori. Kad je to rekao, prvi put je čisto i kristalno shvatio da to ne misli od jučer: da duboko u sebi ne gaji nade već dugo. Te je večeri to rekao i to pouzdano znao. Ono što je vidio u Supavlu i što je gledao iz dana u dan, bilo je dovoljno jasno. Vjera je kopnila brzo, kao po nekoj strašnoj matematičkoj krivulji. Znao je, vidio je da ona više ne vjeruje ni u što i da hoće da sve to prestane. Ona nije vjerovala, liječnici nisu vjerovali i na koncu, sada, ni on više nije vjerovao.

Tako je rekao Elviri, a ona je šutjela, taktična kao i svaki put.

Taksi je — očito s čokom podignutim zbog hladnoće — bućio istočnim Splitom. U jednom trenu Galjer oslovi vozača i zapita ga zna li gdje je Plastenička 138. „Na Sirobuji“, odvratila vozač nakon što je zamrmeljao potvrdno. „Vozite tamo“, reče Miroslav.

Taksi se okrenuo na praznoj aveniji i zaputio k istočnoj petlji. Izašao je na autocestu i skrenuo lijevo iza skladišta građevinskog materijala. Cesta je postala lošija. Prolazili su kraj niza sličnih, poludovršenih kuća, a Galjer naloži vozaču da vozi sporo. Taxi se vukao kvartom još šest-sedam minuta dok Galjer nije ugledao ono što je tražio. Okupana svjetlom popravljenog javnog kandelabra, stajala je, poveća i žbukana bavarskom žbukom, Tišmina kuća. Galjer ju je prepoznao s fotografija koje je vidio i nije ih objavio.

Dao je znak vozaču da stane. Taxi je, upaljenih farova i u leru, stajao na blatnoj čistini. Vozač obori čok i počeslja se rukom. Galjer je gledao nekoliko časaka kuću okupanu farovima kao pred streljačkim zidom. Potom dodirne vozača za rame i da mu nalog da vozi u Tolstojevu ulicu.

TREĆI DIO

10.

OVCE OD GIPSA

Bura i jugo i dalje su se izmjenjivali, premećući se nebom kao na ubrzanom filmu, iz dana u dan. Fronte su i nadalje naizmjenice mirovale i budile se uz daleke detonacije topništva koje je pažljivo uho moglo čuti noću, kad grad spava. Luka je i dalje bila pusta, željezničke veze presječene, visoke peći ugašene, a dimnjaci su na solinskoj i kaštelanskoj strani zaljeva tusto ležali i čekali bolja vremena i poslove. Grad je i dalje na toploj južini smrdio kao uginula riba, prepun ljudi kao crva koji se komešaju i gibaju. Svi, pa i Miroslav, čekali su zdravu i suhu buru da sve očisti, zapahne zdravljem, provjetri srednjovjekovne kale, prigradska divlja naselja i musave ulice. Svi, pa i on, osjećali su smrad koji se taložio i koji ni jedan vjetar nije mogao odagnati. Bili su kao u debelom i slijepom crijevu, daleki rukavac potopljen u rat i beščašće. Sve je to Miroslav osjećao, ali o tome nije mislio. Navikavao se — svakom godinom sve više — da ne misli na stvari koje ne može promijeniti.

Ipak: Vjera je bila nešto o čemu je mislio, mislio zapravo i danju i noću, premda njezinu bolest također nije mogao promijeniti. U desetak dana koliko je bila u bolnici na Supavlu njezino se stanje zastrašujuće pogoršalo. Gubila je naočigled gram za gramom. Jedva da je imala snage za ustajanje. Krutu hranu gotovo da i nije jela, tako da joj je u žilu bila danonoćno ukopčana infuzija. Ležala je sama u bespriekorno čistoj, svijetloj i bijeloj sobi, sve manja, tako da se činilo da će se u toj bjelini izgubiti. Više gotovo uopće nije govorila, čak je i Miroslava teško prepoznavala, sve češće gubeći razbor ili sjećanje. Miroslav je vidio: kola su krenula nizbrdo i s ove točke, činilo se, više nema povratka. Više nije vidio svrhe u tome da traži primarijusa ili povlači liječnike za rukav. Razgovarajući s njim, skrušeno bi stišavali glas, kolutali očima, oprezno vagali uvijene i općenite prognoze. Ciljevi su bili sve elementarniji. O ozdravljenju se više nije govorilo, a svaki dan preživljavanja njima tamo činio se pobjedom. Miroslavu ne: on više nije mogao. Znao je da ni Vjera ne može, i ako je još uvijek mogao barem malo čitati zagonetno-priekorni pogled koji je upućivalo to tijelo izbodeno infuzijom, kateterima i strujnim žicama, onda je u njemu čitao želju da se na sve to spusti konačno zavjesa.

Na semaforu je bilo crveno, i *fiat* je mirno brujao u leri: tip koji ga je sredio bio je skup, ali ga je dobro skockao. Miroslav je čekao zeleno. Nakon bolnice godilo mu je opuštanje u vožnji. Odlučio je da će napraviti jedan krug po gradu ili oko marjanske šume prije nego što

se uputi kući, ili k Elviri.

Na poslu su se pak stvari silno zaplele. Galjer je imao ružan i vjerojatno ničim potkrijepljen osjećaj da svi znaju za njegovu malu podlu tajnu. Tomljenović mu, doduše, ništa nije spočitavao. Ni Lidija više nije upirala oko slučaja Tišma, koji je postupno gutao brzi novinski zaborav. Miroslavu se činilo da ga Zelinić i stara redaktorska ekipa pomalo izbjegavaju. Bit će da naprosto, držao je, oko sebe širi neugodno zračenje, odbijajući i jezovit spleen koji ljude tjera od osobito unesrećenih ljudi. Znali su kako je s Vjerom — ovo je ipak mali grad. Znali su i gledali ga kao da je friško obudovio.

Početak tjedna donio mu je težak udarac. Pomalo žuti oporbeni tjednik iz Zagreba provalio je cigaretnu aferu — trebao im je priznati, razvalili su je iscrpno i precizno, očito uz pomoć dobro pozicioniranih doušnika. Na naslovnici je izašao portret vlasnika *Novog doba* sa senzacionalistički upakiranom optužbom. I *Novo doba* je bilo oblačeno jer se otkrilo da je vlasnik njime manipulirao. U opširnom trostraničnom prikazu afere nigdje nije bilo spomena Galjerova imena, ali je hrpa uvreda pala na njegovu rubriku. Tek sad je bio svjestan da se morao izvući iz svega toga davno prije, kao Lidija.

Sve je dovraga otišlo u dvadeset i četiri sata. Prvo je izašao taj članak o cigaretnoj aferi u Zagrebu. Istog poslijepodneva Vjera ga prvi put nije prepoznala. Sutra ujutro ga je najprije zgrabio za prsa Koki, da bi potom imao uznemirujući razgovor s Lidijom Popić.

Koki ga je u devet i četvrt dočekao u uredu, odjeven u glamurozni bijeli baloner i mokasinke. Miroslavu nije bilo najjasnije kako su ga pustili na porti, ali to sada više nije bilo važno. Koki ga je dočekao s nevjerojatno širokim osmijehom, pokušao ga izgrliti, popravio mu ovratnik, uštipnuo ga za vilicu i pohvalio ga što je smršavio. Galjer se nastojao izmaći svom tom tapšanju i dodirima, bez većeg uspjeha.

Koki ga je tražio zbog stvari koje su bile odveć benigne da bi bile pravi razlog dolasku: Galjer je znao da nastavak očito slijedi. Nije tražio nikakvih usluga. Poklonio mu je gomilu kataloga i brošura na njemačkome, engleskome i slovenskom o robi koju je uvezio: računalni zasloni, tipkovnice, mikseri, sokovnici i ručni usisavači. Kazao mu je kako se širi i na sportsku opremu, na što se Miroslav sjetio ping-pong loptica na Žitnjaku i jedva se suzdržao da mu se ne nasmije u lice. Na koncu mu je Koki u džep ugurao desetak pomno dizajniranih posjetnica, kazao mu kako će ga uskoro nazvati („Tu smo“, strelovito pomisli Galjer) i otišao brže nego što je došao. Miroslav je malo po rukama prevrtao brošuru o teniskim reketima, i potom zaključio kako će čuvati vizitku: Koki će mu možda već uskoro biti potreban, nažalost,

i preveć uskoro.

Razgovor s Lidijom dogodio se kasnije, oko jedanaest, dok je nesabrano redigirao polupismeni tekst o nekom suđenju ratnim zločincima — u odsutnosti, dakako. Sjela je uz njegov stol njemu nasuprot, i bilo je jasno da želi govoriti bez svjedoka.

— Znam tvoj problem.

Pogledao ju je zbunjeno, ne shvaćajući o čemu govori.

— Znam tvoj problem, i razumijem ga. Nisi mogao drukčije.

— O čemu govoriš?

— Zaboga, Miro, o Tišminim ubojicama, o čemu bih drugom? Nemoj mislit da te prekoravam: za muža bih možda i ja napravila istu stvar. Ono što me vrijeđa jest da si podcijenio moju inteligenciju. Onog časa kad sam dočula tko bi mogli biti počinitelji, bilo je lako zbrojiti dva i dva. Nije teško provjeriti ima li tko od njih rođaka ili kuma koji je dovoljno bogat, ili je političar, ili primarijus.

Galjer je osjećao kako mu krv oblijeva lice. Mozak mu je ubrzano radio, ali još uvijek nije shvaćao. Onda mu je lampica bljesnula, kao zlom mačku u crtanom filmu. Počinitelji. Primarijus. Rođak ili kum. Čitava priča, sa svim njezinim naličjem, odjednom mu se u glavi rasklopila i postajala jasnom i sasvim rasvijetljenom. Kakvi poslovni odnosi! Matić je štitio nekog bliskog, i taj netko je bio počinitelj. Taj je netko ubio Tišmu, možda i njegovu kćer, i zna gdje je tijelo djevojčice, ili čak gdje je ona živa.

Najveći dio rupa i nejasnoća nestao je kao odnesen rukom. Galjeru otprve nije bilo jasno zašto je Tišminim tobožnjim partnerima toliko stalo da se o slučaju uopće ne piše, ako nije bilo nikakvih indicija da je riječ o iznudi, dugovima ili poslovnoj svađi. Zamišljao je najfantastičnije švercerske kanale za okupirani teritorij, tajne šlepere koji krstare Livanjskim poljem, potplaćene europske promatrače, metke u konzervama rajčice i kalašnjikove uvedene u carinsku deklaraciju kao poljodjelski alat. Umjesto cijele te fantazije, dobio je puno jednostavnije, krvno objašnjenje: Matić je štitio počinitelja i taj mu je bio svojta, zemljak ili susjed. Da stvar bude gora, Lidija, koja je na neki neobjašnjiv način stvar odmotala natraške, znala je tko je taj netko i što je on Matiću.

Čovjeku obično biva lakše kad sazna stvarne proporcije sranja, pa je možda utoliko i Galjeru bilo lakše. S druge strane, uozbiljila ga je, pa čak možda i prestravila, pomisao na pakt u koji se upleo.

Sada je bilo jasno da ne smije više ni u paklu objaviti ni jednu jedinu riječ o slučaju Tišma. Čak i Lidiju će morati držati na oku. Sad je bilo jasno i to da će Matić posegnuti za bilo čim da ga drži u šahu: radilo se o glavi ili dugoj, dugoj robiji i tu više nije bilo govora o Hipokratu i zakletvi. Ako taj njegov *zemo* ili *rođo* tone, tone s Vjerom. Osjećao se bijedno. Bio je tako mali igrač da su ga s ploče, poput pijuna, uklonili tek što se igra otvorila. Zbrisali su ga u kut gdje je sad čučao, ponižen i nemoćan.

O tome je razmišljao dok je parkirao auto ispred Elvirine zgrade, tamo gdje je pred koju večer promrzao čekao taksi i uhvatio nazebl. Liftom koji je bio crven poput kupleraja popeo se na kat i zazvonio. Elvira je otvorila gotovo odmah, kao da ga je čekala iza vrata.

Bila je šutljiva. Sjela je na stolicu u kuhinji, i Miroslav zamijeti da su joj oči mutne i crvene. Izgledala je kao netko tko je plakao.

— Nešto se dogodilo?

Potvrдно je kimnula glavom.

— Sjećaš se Goje?

— Ne — Miroslavu ime nije bilo sasvim nepoznato, ali ga nije mogao povezati ni sa čim.

— Gojo. Moj znanac iz gimnazije. Javili su mi sad da je doveden bez svijesti s bojišta u bolnicu. Čini se da je u komi.

— Što? Mina ili granata?

— Ne znam. Zvala sam njegove doma. Divnu, njegovu ženu, nju znaš. Nisam međutim nikog dobila, valjda su u bolnici.

Miroslavu je u međuvremenu došlo do glave tko je Gojo. Elvira ga je katkad spominjala, jednom ili dvaput mu ga je i pokazala u rijetkim prilikama kad su bili javno vani. Sjećao se krupne, pomalo trome figure plahih očiju. Galjer je imao panonske gene i osjećao je nesvjesnu naklonost prema ljudima koji su sporo govorili, bez gestikulacije i unošenja u lice,

a takvih je u Splitu bilo malo. Takav je bio i Gojo, i zbog toga ga je jamačno i zapamtio. Zapamtio mu je i suprugu: onižu i koščatu ženu, odveć mršavu, neodredivih godina. Viđao ih je s vremena na vrijeme u gradu, nekoć davno, prije rata.

Jeli su. Zapravo: on je jeo. Elvira je podgrijala kuhanu janjetinu s graškom iz gostionice, koju je prethodno odnijela ocu u neboder i s njim ručala. Potom su zajedno uzeli voća, po pola čaše vina i zapalili cigaretu. Elvira je potom ustala od stola i rekla da ide oprati kosu. Miroslav je znao da će to s njezinom kosom, trajati, i kazao kako će u međuvremenu obaviti telefonski razgovor.

Čim je čuo mlaz vode iz kupaonice, uzeo je telefon u krilo i birao broj.

Elvira je u kupaonici trljala kosu. Fen joj je brujao u ruci, a vrata su bila pritvorena: ostavila ih je tako da svježi zrak povuče vodenu paru i razbistri zrcalo. Kroz poluotvorena vrata čula je kako Miroslav bira broj i nekom, bit će tajnici, govori da bi želio razgovarati s Kokijem. Nije običavala špijunirati, ali su je Miroslavov ton i ime traženog zaokupili. Nikad nije čula od Miroslava taj nadimak, a prisnost s kojom ga je on izgovarao svjedočila je o dugom poznanstvu. Smanjila je fen na minimum i slušala, grizući se pri tom za usnicu i prekoravajući se kako je prasica. Miroslav je iščekivao nekog prijeko, i dočekao.

— Koki?

Odzdrav nije mogla čuti.

— Zamolio bih te za jednu uslugu. Dosta je pipava, znaš. Molio bih te zato za potpunu diskreciju.

Onaj s druge strane dugo je i opširno odgovorio, ali očito potvrdno. „Da, da...“, prekidao ga je Galjer, „slušaj, mogu li ti reći što mi treba?“

Opet je govorio onaj drugi. Elvira se priljubila uz vrata sva kao uho.

— Koki, — Galjer je zastao kao da se još premišlja — Koki, trebao bi mi, i to što prije, pištolj.

Trgnula se iznenađeno, i nehotice isključila fen. Nastala je načas gotovo potpuna tišina. Čula je, još uvijek kroz vrata, Miroslava kako govori da mu je svejedno je li *zastava*, *šorpion* ili *heckler & koch* i da mu nabavi nešto najjednostavnije. Slušala je kako, ne sluteći da je ona

čula sve, zaklapa slušalicu i lista novine. Pustila je fen, pogledala se još jednom u sad već bistro zrcalo i osjetila kako je čitavu, kao hladna voda, prožima strah.

* * *

Nije imao pojma o bilijaru. Ali je guštao: sam sebi je izgledao strašno dobro, kao kakav gusar ili kitolovac, kao iz neke krčme u Nuntacketu iz knjiga koje je čitao kao dječak i o kojima ni sa kim nije mogao govoriti. Jednim se štapom pridržavao na nogama. Drugim je štapom ciljao iznad šake bilijarsku kuglu, i mislio kako izgleda kao sam vrag, kao kapetan Ahab.

Baja je zato izgledao za kurac. Jebemti vozački ukus, pomislio je u sebi Krešo kad ga je ugledao na vratima u vrijeme dogovoreno za izlazak. Izgledao je kao Ciganin opskrbljen robom starije braće. Onako mali, obukao je preširoku jaknu do pasa s neakvim špicastim svemirskim ramenima, hlače od štofa široke u bokovima i uske u listovima, i tamne mokasine. Kreši se činilo da bivšem satnijskom vozaču fali samo tranzistor s narodnjacima u stražnjem džepu. Sve u svemu, Krešo je i bez noge još uvijek bio jača polovica dvojca, tako da je više sebi negoli Baji pripisivao u zaslugu što su naletjeli na neke komade.

Počeli su kod Ljube u *Porscheu*, ali tamo nisu bili dugo. Kreši je taj lokal još uvijek prizivao neugodu, a nije se htio oduzeti od alkohola kao prije koji tjedan kad je zadnji put zaružio s Bajom. Htio je konstruktivni izlazak: koje piće, đir po gradu, sendvič kod *Rizza*, igrice i kakvo žensko društvo. Htio je izaći kao jebeni srednjoškolac.

Onda su se spustili do Džaje. Klub je bio velik, taman i zadimljen kao neki irski puh iz filma. Kupili su par žetona za biljar i čekali desetak minuta stol. Onda su bacili dvije partije karambola za zagrijavanje, a konobar im je na pladnju donio dva svijetla točena piva. Krešo se malo mučio s ravnotežom kod brzih i jačih lopti, ali je nakon nekoliko partija ušao u štos: na koncu, ni prije nije bio blistav igrač.

Cure se se zapravo nabacile njima. Njih dvije: jedna krupna, visoka, ali ne debela, plavooka i lica posutog pjegicama kao kod crvenokosih ljudi. Druga je bila zgodnija, ali mala i krhka. Prvoj je ime bilo Dora, drugoj Maja.

Podijelili su se u parove. Prvu su igrali Baja i Dora kao par, ali su odveć glatko dobili. Potom su se podijelili tako da Krešo igra s velikom, a Baja s malom. Opet je velika dobila partiju.

Ženska je igrala dobro: kad bi nju došao red, loptice bi nestajale u rupama jedna za drugom, ostavljajući pustoš na stolu. Nakon tri partije Krešo je platilo pivo. Onda su malo sjedili uz šank, jer su izgubili stol.

Kreši se u početku manja više svidjela, ali se pomalo počeo paliti na suigračicu. Bila je velika — možda njegove visine — ali ne i trutava. Govorila je puno i živo i bila duhovita: ova druga je uglavnom šutjela i kolutala očima kao gljiva, hoteći se svidjeti. Krešo nije mogao podnijeti ženske koje su se ponašale kao sadrene figurine. Volio je brbljave ljude. Dora je k tomu platila sljedeću turu, rekla da joj se strašno sviđa Springsteenov *River* i nije piljila sa sažaljenjem u njegovu nogavicu podvijenu u čvor.

Čekajući stol, makli su se u kut i koketirali. Krešu netko pljesne po ramenu. Bio je to Bruno, plavi tip s lenonicama kojeg je Krešo prvi put vidio one noći na Stolovima dok su ga smrvljene noge vozili sanitetskim kolima. Krešo ga vjerojatno ne bi te noći ni upamtio izluđen bolovima da nije ispalo da tip radi s njegovom sestrom. Skinuo se iz saniteta, ostavio se studija medicine na četvrtom semestru i dao u novinarstvo. Pozdravili su se vojnički, s „bog, fajteru“ i „di si, fajteru“ i košarkaškim rukovanjem, Bruno ga je ukratko ispitao kako je i produžio kroz gomilu noseći gomilu rum-kola nekakvim preveselim srednjoškolcima.

— Otkud znaš tipa? — pitala je Dora.

— Garda. Sanitet. On me vodio na tranširanje — odvrati Krešo i pokaže na kljastu nogu. Dora je prešla pogledom preko noge kao da joj je pokazao zavijeni palac.

— Znači, mina? — pitala je.

— Je.

— Di? Ravni kotari?

— Ne. Hercegovina.

— Jebiga. Nekome slast i mast, nekome to. Takva su pravila igre. Nadam se da nisi neki flipnuti vijetnamac i da ne spadaš u one koji ekipi dosađuju s ratom.

Krešu je isprva presjekla bezobraznom i lajavom istinom. Onda se nasmiješi. — Zvučiš kao moja sestra.

— Je li to loše ili dobro?

— Dobro. — Odgovori i začudi se kako je u tome puno istine. Istina je da je imala nešto od Lidije, iako ne fizički. Istina je da mu je to bilo zanimljivo. Istina je da je rekla isto ono što mu je rekla i Lidija, i da mu je to bilo drago. Samo što Lidija nije znala ni jedan Springsteenov album: njezin se glazbeni interes završavao s Vangelisom i Jarreom.

Stol se oslobodio, pa su još igrali i dovršavali pivo. Dobivali su glatko: Baja je bio solidan osrednji igrač, ali mala nije imala pojma. Krešo se osjećao kao zmaj: činilo mu se da je Dori ušao u struju i cijeli je izlazak išao prema kraju boljem nego što se nadao. Oči su mu bile žive, igrao je sve bolje, i govorio sve bolje od piva koje ga nisu tromile i usporavale.

Bruno je opet prošao. Sada u protusmjeru, s praznim pladnjem, očito po novu turu. Plava mu je kosa sad bila već bitno neurednija i bio je znojan. „Prika“, doviknu Kreši usput, „čuj, traži te jedan od tvojih gardista tamo. Zamolio me da ti kažem ako možeš doć čas do vrata od WC-a. Čeka te.“ „Dolazim“, odgovori Krešo i osloni štap. Dori su ostale još tri kugle i bilo je očito da su opet dobili partiju. Nagne se Dori na uho i opazi kako fino miriše. „Moram na minut van“, kazao je, a ona se nasmiješi. Mislila je vjerojatno da mora na nužnik ispisati točene *Karlovačke*.

Probio se kroz gužvu do vrata zahoda i tamo ugledao Jakusa. Bio je u civilu, mrk i nenasmijan. Kreši se načas učinio kao patuljasti samuraj.

— Prika — oslovio ga je Jakus — bez ljutnje, bez sranja. Frendovi smo. Mogu li s tobom razgovarat pet minuta na miru?

— Naravno. — Krešo se nalakti uz samotniji dio šanka. Konobar pred njega stavi pivo, a pred Jakusa nešto žestoko. Očito je piće Jakus naručio već prije.

— Slušaj. Zovem te zato jer bih htio izgladit između tebe i ekipe. Mali Barić je bio strašno bijesan nekidan, nakon šta ste razgovarali. Rekao je da puno sereš.

— Jakus...

— Znam, znam sve. Ja znam da ti ih je pun kufer. Reći ću ti frendovski: meni isto Barići dižu tlak s tom bratskom solidarnošću. Slave te se uhvatio bez veze, i ja sam mu to već više puta rekao. Imaš sto posto pravo biti ljut na njihova predbacivanja. Ali ovo je drugo.

— Koje je drugo?

— To što ubadaš nos u tuđe poslove. Koji ti je kurac trebalo pitat Joška za malu na javnom

mjestu? Može stradati, a i ti. Govna ne smrde ako se ne miješaju.

Krešo nije bio najveći prijatelj Jakusovih efektnih metafora. Razgovor mu je počinjao ći na živce. Nije nikad podnosio ljude koji razgovaraju metodom toplo-hladno: prvo laska pa uvreda, prvo ljubaznost pa prijetnja, ružna gesta pa eskivaža. Jakusa je dobro poznao i držao ipak preglupim da s njim diplomatski pregovara. Počeo se meškoljiti s nelagodom, i Jakus je to vidio. Prignuo mu se sasvim uz lice i nastavio govoriti, ali mnogo tiše.

— Prika, probaj postaviti cijelu stvar ovako. OK: recimo da smo nešto sjebali. Napravili smo nešto šta nije trebalo. Uz koga si — uz nas ili uz njih? Jebeš Slavino glupo optuživanje. Nisi Luku ubio ti. Ubili su ga oni koji su tebi i odnijeli nogu: Srbi.

— Crnogorci.

— Isti kurac. Hoćeš li bit uz njih ili uz svoju ekipu? Fajteru, skupa smo bili u rovu, to nešto znači! — Jakus se hinjeno ili stvarno raspekmezio, stežući ga za zapešće.

— Ja ne znam šta je tebi — odvratila Krešo pokušavajući se osloboditi stiska.

— Ja znam jako dobro — odgovorila Jakus sad već ljutito — i reći ću i tebi. Zapamti: kad opet bude sranje, kad se bude svodio račun, samo ćeš nas imati. Samo nas. Svi će nam onda okrenuti leđa osim mi jedni drugima. Srbi će se izvući amnestijom. Zapovjednici će sebi nabiti činove i zasjest po stožerima. Ova gradska ekipa — Jakus glavom pokaže prema Brunovim curama koje su se kikotala — snašla se ionako dobro i njih za nas boli neka stvar. Imat ćeš sranja: s obitelji, poslom, nogom. I nikog nećeš imati nego nas. Hoće li ti ministri pomagati? Ili gardijski pukovnici? Neće, prika. Samo nas imaš i potežeš šakom na nas. Čovječe, budemo li nesložni, rasuti ćemo se, pojest će nas. Izginit ćemo, a ovo će se sve zaboraviti. Svaki dan nas je ionako sve manje. Propadamo jedan za drugim. Evo, vidiš što se Goji dogodilo.

— Što se Goji dogodilo? — Krešo se najednom vratio u razgovor koji ga je sve manje i manje zanimao do časa kad je čuo nagovještaj ružne vijesti.

— Pukao je. Ne znaš?

— Ne seri, šta znači „pukao je“? Je li mrtav? Ranjen?

— Baš je pukao, psihički. Mislio sam da znaš što se dogodilo na ovom terenu.

— Šta?

— Prolupao je najednom. Pretposljednju noć zapalio je rizlu dok je bio u rovu na smjeni, i izašao sa zapaljenim duhanom van, ispred položaja. Bilo je vedro, moglo ga se viditi na kilometre. Počeli su zasipat snajperima, ali je on ostao vani cijelu noć. Našli smo ga ujutro.

— Živog?

— Netaknutog. Sjedio je stotinjak metara niže od položaja prekrivenih nogu i još pušio. Nije ni sa kim htio razgovarati, niti se dao odvući s mjesta. Potpuno je pukao. Petorica su ga po vatrenoj liniji potezali kroz grmlje do rova gdje mu je doktor dao sedativ. Nije još uvijek došao razboru.

— Gdje je sad?

— Što misliš, gdje? U Novoj bolnici, na psihijatriji. Divota ga je vidjeti s onim uštekanim cjevčicama u glavu i ruke. Koji paradoks: bio je jedini od vas mladih koji nije bio đanki, a sad je cijeli dan s iglom u veni.

— Sereš, Jakus. Nitko od nas nije bio đanki.

— Izgledali ste tako.

— Šta ti znaš o tome kako tko izgleda?

Jakus je vidio da je Popić ljutit i uvrijeđen, i htio primiriti razgovor. — Pusti to — prevrnuo je razgovor pružajući barmenu novčanicu od dvadeset kuna — živi svoj život. Igraj bilijar, pij pivu, tjeraj svoje. Svi mi imamo svojih sranja. Nitko se ne ljuti na tebe, puštamo te s mirom. Doći ćeš koji put u *Porsche*, popit ćemo turu žestokoga, vidit se s ekipom. Mi smo jedan drugome familija. Zapamti: trebamo ti sad i uvijek ćemo ti trebati. Ne pišaj u to.

Krešo Popić ga je gledao. Gledao ga je kako mu se umiljato dodvorava gestom kakvog malog pregovarača iz mafijaških filmova koje Jakus vjerojatno nikad nije gledao. Gledao ga je kako mu poput nekog *consigliere*a pokušava prodati tu smjesu laske, prijetnje i dirljive solidarnosti, kako mu se želi uvući pod kožu, ali ga i prepasti. Slušao je to i htio ga poslati u pičku materinu. Sjetio se u jednom hipu kako je ovaj isti koji je tu pred njim i koji glumi skrušenog samuraja s nekoliko sličnih sebi noću ušao u tuđu kuću, ušao u tuđu spavaću sobu, pucao u čovjeka koji je vjerojatno bio u pidžami i probuđen iz prvog sna, a potom možda pucao i u dvanaestogodišnje dijete, istjerano iz svoje kuće i iz svoje postelje. To se

naprosto ne radi, nigdje, čak ni ovdje gdje se radi sve i može sve. To se naprosto ne smije raditi — ta jednostavna rečenica bila je jedino što je Krešo o tome htio znati. A oni su to učinili. Učinili su i sad mu preko glasnika nude jebenu amnestiju. Popić je osjećao kako ga hvata strašna, gorljiva ljutnja. Na koncu je zaključio da mu je najbolje vratiti se bilijaru. U jednom je Jakus govorio istinu: gnoj najviše smrdi kad se miješa.

Ustao je i otišao, a Jakus ga je gledao dok se nije izgubio u gomili oko bilijarskih stolova. Onda je položio čašu na šank, još nekoliko časaka piljio u gomilu razuzdanu pivom i bluesom iz zvučnika, i tada otišao.

Krešo nije dao da mu razgovor s Jakusom pokvari večer. Vratio se igračima i nabacivanju Dori, koja je na njegove folove reagirala blesavim smijuljenjem koje je obično simptom da udvaranje uspijeva. Nakon još dvije partije, Baja i Maja su se izdvojili. Krešo predloži Dori da i oni odu, a ona pristane. Zapitala ga je što ga je toliko zadržalo maloprije. „Loše vijesti“, odgovori on, a ona više ništa nije pitala.

Na jednom štekatu uz more popili su još jedno piće dok je južina bacala stolnjake i pepeljare. Krešo je mislio kako je previše potrošio noćas, čak i za svoju gardijsku otpremninu, ali mu to više nije bilo važno. Osjećao je nelagodu, što nakon svega. Bila je već noć, autobusi su bili rijetki, a on je bio muško i trebao ponuditi Dori da je otprati kući. Nije mogao sa štakama prehodati pola grada do nekog Kmana ili Ravnih njiva, i nije znao što bi. Osjećao se kao dijete koje su utrpali u situaciju kojoj nije doraslo.

Dora je zato znala sve. Znala je kad hoće, gdje i kako. „Idemo“, rekla je oko jedan i četvrt, „auto mi je u šumici.“ Popeli su se uz hrid, ona je otključala starog ali friško obojenog fiću parkiranog u boriku i iznutra mu otvorila suvozačka vrata. Pitala ga je gdje stanuje, okrenula ključ i motor je zabrujao.

Zaustavili su se pred Krešinim ulazom za par minuta. On se osjećao glupo, kao da je žensko, i to ga je ozlovoljilo. Dora se zaustavila i prebacila mjenjač u ler ne gaseci motor. Nije ju mogao zvati gore, jer ovo nije bio američki film i jer je znao da je stara budna i čeka da on dođe. Ljubakanja i drpanja po autu neće biti: Dora je vodila igru, nije ugasila motor i kanila je kući. Osjećao je nanovo kako ne odlučuje ni o čemu. Na koncu je ona rekla „Vidjet ćemo se sutra?“ i premda je to bilo pitanje, Kreši je zvučalo više kao ustvrđivanje.

Krešo je zaspao brzo i slatko, omamljen pivom i dobrom voljom. Tonuo je u san ušuškan, osluškujući grad koji je na južini usnuo i majčino kašljanje u drugoj sobi: znao je da se tek

sad smirila, zadovoljna što nije kući došao odveć pijan, otključavajući s naporom ulazna vrata i bacajući cipele u kut.

Kad je usnuo, nanovo je sanjao Trebimlju. Nije ju sanjao dugo, još od prvih dana u toplicama. U ono vrijeme, friško nakon nesreće i u bolnici, sanjao je to selo svake noći, uvijek jednako.

U Trebimlju je bio samo jednom, tjedan dana prije nesreće na Stolovima. U selo su ušli kao izviđači brigade, oprezno, korak po korak. Protivnik se iz sela izvukao dan ili dva prije, ostavljajući za sobom mnoštvo mina i nezamisliv nered. Malih, plošnih pašteta bilo je svuda: pod školskim parketom, u vodokotlićima, na ulazu u očuvanije kuće, u travi i oko bunara. Posvuda je bilo vojničkog smeća: slupanih čaturica, čahura pušcanog kalibra, upotrijebljenih zavoja i novina istrганиh u jednake komade upotrebljive za klozetpapir. Selo je bilo spaljeno, i to, činilo se, ne tako davno: grede su se još crnjele, a zrakom se osjećao oštar vonj zgarišta. I leševa: naokolo je bilo trupala koliko hoćeš. U crkvenom dvorištu nalazio se golemi civilni bager pogođen nekakvim protutenkovskim oružjem, napola sparušen i crn, a napola kričavo žut. I u njemu je bilo tijelo: nekog trbušastog civila poluokrenutog k crkvi. Tijela su bila posuta mrvljenim vapnom da ne smrde odviše. Smrdjelo je zato vapno i nagrizzalo nosnice.

Kuće su odreda bile spaljene. Pročelja su bila ispisana uvredljivim grafitima pisanim garežom. Odrine pred kućama bile su suhe, a debla loza posječena sjekirom i beživotno obješena o konopce i rešetke odrine. Selo nije imalo vode, a na svim je bunarima pisalo „zatrovano“. Za neke je čini se to bila i istina: u jednome je plivala polutrula i podbuhla ovčja strvina. Bunar pred crkvom nije bio otrovan: bila je to betonska gustima, uredno zaklopljena i hladna.

Crkva, ona mu se uvijek vraćala u snu. Bila je to srazmjerno nova katolička crkva, čak ne ružna. Bila je pogođena plotunom višecijevnog raketnog bacača i to, kako se govorilo, našeg: netko je krivo čitao stožernu kartu ispipavajući gdje je njihov štab. Crkva tako više nije imala zvonik, a krov joj je najvećim dijelom bio razvaljen. Iznutra je bila svijetla, okupana otvorenim nebom. Inventara je bilo malo i bio je raspršen i smrvljen po mramornom podu.

Tu je obično počinjao njegov san. Ulazio bi u crkvu i čuo bat koraka, koji onda nije mogao čuti. Prilazio bi oltaru. Selo je uništeno negdje pred Božić i pred oltarom su ležale razbacane

i smrvljene sadrene betlehemske figurice. Prignuo se da ih podigne. Uspravio je jednu veliku gipsanu Gospu u plavom ogrtaču, veliku možda do koljena i otkrhnutu: manjkalo joj je pola glave. Bio je tu i mnogo manji Sveti Josip u crvenom i žutom, prepolovljen gelerom. I ovčice: bar trideset malih ovčica, neke sasvim smrvljene, neke gotovo cijele.

Poželio je, i onda i u snu, uzeti uspomenu. Htio je u džep prsluka spremi jednog od tri gipsana kralja, onog crnog i visokog koji je u ruci držao posudu s nečim što nikad nije znao je li miris ili tamjan. I onda i u svakom snu privio bi već ruku k njedrima, kad bi ga zaustavio glas. Glas Škare, niskog čovječuljka tankih brkova i okruglih naočala. Škaro bi svaki put, kao i prvi put, rekao: „Pusti. Nije dobro to dirati. Donijet će nesreću.“ Mogao je imati kakvih trideset i pet godina, bio je pogrbljen i visokog glasa. O sreći i nesreći nešto je morao znati: poginuo je četiri dana kasnije raskomadani minobacačkim plotunom. Do Trebimlje su ga donijeli, komad po komad, u šatorskom krilu.

Crkva, sadrena Gospa, ovčice i Škaro: taj se dio uvijek ponavljao, katkad iz noći u noć, a onda bi sna nestalo tjednima. Sad ga je sanjao, nakon što ga mjesecima nije bilo.

San je imao i nastavak. Ove je noći sanjao da je zarobljen. Nije bio vezan, ranjen ni mučen: samo je znao da ide protiv svoje volje nekamo, vođen od nekih ljudi. Ispred njega je kamenjarom išao samo jedan čovjek, crn i zdepast kao Talijan, u crnoj košulji kao fašist i bez kape. Umjesto oružja imao je veliku i dugu tesarsku pilu, lugarski prebačenu preko oba ramena. Vodio ga je kroz neki kamenjar, pust i antipatičan, dok nisu došli u nagorjelo selo, slično Trebimlji ali drugo. Naokolo su sjedili ljudi u manjim skupinama i radili svoj posao. Bili su posuti vapnom, ali nisu smrdjeli. Jesu, međutim, bili mrtvi.

Tamo, među njima, vidio je i Skaru. Bio je još bljeđi nego inače, ali čitav. U tom času u snu, baš kao i u svakom drugom času na javi, Krešo je zasigurno znao: Škaro je jedini čovjek na svijetu za čiju smrt snosi krivnju. Tu krivnju je uzeo s gipsanom Gospom u ruku, i ostatak će mu na ruci cijeli život. Ta i nijedna druga.

Na tom se mjestu u snu Krešo probudio. Ne sav u znoju, prestravljen i nemiran kao u žanrovskom filmu. Miran i mistično vedar, kao da se sa svima prijeko, mrtvima i živima, pozdravio. Probudio se i počeo razmišljati o proteklom danu. Mislio je o Goji i onome što je čuo i činilo mu se da sve razumije, bolje nego što će itko od njih razumjeti.

11.

PITANJE SATI

Pred vrata ureda stigla je u četvrt do osam. Željela je doći prva i nauživati se u pola sata mira u praznoj redakciji, bez Neretvanki koje ukucavaju oglase i bez barba Lina, samo uz upaljen zaslon računala na kojem će žmigati kursor. Umjesto toga, naišla je na gužvu, policiju i uzbuđenog gazdu.

Elvira je prišla i vidjela razlog: prizemni je izlog bio smrskan nečim teškim, a unutrašnjost ispreturana. Pitala je što je odneseno. Odgovorili su: telefaks, telefonska centrala i dva računala s monitorima. Htjeli su odnijeti i fotokopirni stroj, ali je bio pretežak pa su ga prevrtna ostavili. Elvira zažali što nije spavala još pola sata, ali sad nije bilo druge. Dok su cure mele smrskani izlog i kupile isprevtane stvari, sjela je na svoj stol, više-manje netaknut, i počela posao.

Ekran je bio pred njom, a na njemu su se pravilno nizali već složeni oglasi: karambolirana vozila, motokultivatori, podstanarstva, stanovi na prodaju, rabljeni hladnjaci, stare kredence i prazni poslovni prostori. Šetala je kursorom po njima kao po nekoj nabujaloj enciklopediji, svrstavala ih, probirala i slagala u skupine. Vrijeme joj je brzo prolazilo: kad je prvi put tog jutra pogledala na sat, bilo je devet i pol, a jedna od Neretvanki pokazivala je kažiprstom prema njoj, usmjerujući neku nepoznatu ženu tridesetih godina.

Nepoznata je razumjela uputu i prišla joj. Bila je odjevena sportski, ali ukusno i ne jeftino: jeans hlače, meka kožna jakna, široka marama i džemper s V-izrezom. Elvira se sjetila tko je nepoznata: bila je to Popićeva, novinarka koja je radila s Miroslavom i o kojoj je često govorio. U malom se gradu ljudi znaju: Popićeva je nekoliko puta govorila na televiziji, sličica joj je katkad izlazila uz komentar, a Elvira se izvježbala s vremenom pamtit i lica.

— Rekli su mi da ovdje radi Krešo.

— Da, ali nije ovdje. — Sad će je zacijelo pitati gdje je i kad će doći, zaključi Elvira, ali kod tog tipa to se nije znalo.

— Pričekala bih ga. Ja sam mu sestra.

— Sestra — Elvira se razveseli ugodnoj tračerskoj novosti. Pogledala ju je bolje: nalikovala je

na brata fizički. Ali samo fizički: doimala se sabranom i discipliniranom osobom, sasvim drukčijom od brata, za kojeg se Elvira nije mogla oteti dojmu da je mračni i nesređeni čudak.

— Kako se Krešo snalazi?

Elviru je zbunjivao ton pitanja koji bi više spadao majci. Ne može se reći da je time, međutim, bila iznenađena. Kimnula je neodređeno glavom: o Krešinom odnosu prema poslu htjela je ipak govoriti s njim.

— Gadno vrijeme.

— I vremena, ne samo vrijeme. Gdna su vremena.

— To vi najbolje znate. Mislim, zbog posla.

— Nije ni vaš drukčiji.

— Nije, Bogu hvala. Da nema nesreće i jada, mogli bismo zatvoriti bravu. Kao da smo liječnici.

Lidija se nasmiješila. Sjetila se kako je kao mlada studentica prava u novine došla hoteći biti kazališni kritičar. Ali nije se samo zato smiješila: ova joj je ženska bila simpatična. Pametni i lajavi komad: da je život išao drukčije, možda su mogle postati najbolje prijateljice.

— Hoćete kavu? On ne mora uskoro doći. — Elvira se trudila da ovo ne izgovori prijekorno.

— Rado.

Elvira se vratila za pola minute, s dvije vruće kave s mlijekom iz aparata na hodniku. Između prstiju držala je vrećice za šećer i plastične žličice za jednokratnu uporabu. Naslonila je svoju kavu na stol i pružila Lidiji njezinu.

Plastika ugrijana kavom zapekla joj je palac. Otpusti ga načas, a kava se opasno nagne prema gošćinu krilu. Vrećicu šećera više nije mogla držati: ispala je Lidiji u krilo, a potom na pod ostavljajući trag šećera u kristalu na printeru, rubu stola i hlačama. „Sori“, reče Elvira. „Ništa, hvala na kavi“, odgovori gošća, rukom rastjera šećer s hlača i nagne se da podigne vrećicu. Torba joj s krila padne na pod, prevrne se, a sadržaj ženske torbice rasu se po uredskom podu. Elvira joj priskoči u pomoć.

Bio je to sasvim običan sadržaj torbe zaposlene žene: priručna kozmetika, ogledalo, snop papira formata A4 s uzglavljima Gradskog vijeća i lokalne policijske uprave, nekoliko kemijskih olovaka, vozačka dozvola, novčanik, aspirini, sredstvo za menstrualne tegobe i mali atribut struke: diktafon. Zgrabivši s obje ruke popadale stvari, Elvira ispod stola opazi pasoš u ovitku, rastvoren, s licem prema tlu.

Sagne se i jedva ga izvuče. Okrenula ga je da otpuhne prašinu sa stranica i ugledala sliku vlasnika putovnice. Bila je to djevojčica od dvanaestak ili trinaest godina, duge tamne kose, izdužena lica i tugaljiva pogleda. Ni kod fotografiranja se nije nasmiješila: gledala je u objektiv kao da o njemu zna neku nevaljalu tajnu.

Elvira je upravo htjela otpuhati prašinu s knjižice, kad je Lidija zgrabi i žurno utrpa u torbu. „Sestrin pasoš“, rekla je.

Do putovnice je došla lakše nego što je mogla i zamisliti. Nazvala je tog jutra policiju i tražila istražitelja Barbira, davnog znanca s ranih semestara prava za kojeg je znala da radi na slučaju Tišma. Složila mu je priču kako radi reportažu o prošlosti ubijenog, o strahu koji vlada Sirobujom, onako, nešto pomalo žuto, ali bez veze s kriminalističkom obradom slučaja. Rekla je kako bi voljela zaviriti na mjesto zločina i promuvati se kućom da dobije dojam o poginulom, osjeti atmosferu doma i dočara je čitateljima. Barbir joj je rekao da bi volio da se nađu na kavi i dogovore.

Inspektor je bio krupan i izrazito crn čovjek katkad nezgrapnog držanja, ali izrazito muževan. U nevelikom gradu sve se zna i Lidija je tako znala da je njezin studentski kolega odnedavno rastavljen i da politički ne stoji blistavo. Kao student bio je omladinski aktivist, bio je u Partiji, kao i većina ljudi u policiji, a novoj ekipi to nije smetalo dok se nije dotakao nekog lokalnog moćnika. Barbira je često viđala po tiskovnim konferencijama i na hodniku policijske uprave i jednom joj se požalio da bi odavno prešao u privatno zaštitarstvo kad bi imao kapitala za pokretanje posla.

Znala je da Barbir pomalo pada na nju kao na žensku i namjeravala je to iskoristiti. Nije, međutim, bilo potrebe. Našli su se u pomodnom i preskupom odvjetničkom lokalu prekoputa suda, on je popio kavu, a ona narančadu s ledom, malo ju je propitivao kakav članak o obitelji Tišma zapravo piše, a onda joj bez imalo skanjivanja predložio da odu u istočni Split i obave razgledavanje.

Kad su policajčevim *pasatom* stigli pred kuću Tišminih, Barbir je diskretno šutio nekoliko časaka i pustio Lidiji da prikupi dojmove. Onda ju je, nenametljivo i informativno, kao turistički vodič, proveo kroz mjesto zločina. Pokazao joj je mjesto s kojega je pucano, mjesto gdje su nađene čahure kalibra 7,62, mjesto gdje je tijelo pogodeno i gdje je odvučeno. „Sve bi“, rekao je na koncu, nakon malo krzmanja, „bilo drukčije da nama na policiji puste raditi posao kako treba“. „Možeš mislit“, pomisli Lidija, ali ne odgovori ništa.

Potom ga je zamolila da joj dozvoli obići sobe. On raskrili ruke dajući joj do znanja da je slobodna. Naizgled pozorno je razgledavala kuhinju čekajući da se on makne. I zaista: izišao je iz kuće i zapalio cigaretu na vrhu ulaznih stuba, upravo na mjestu gdje je, kako je kazano, ustrijeljen kućedomaćin.

Stan je odavao bolji ukus od onog koji je očekivala. Kuhinja je bila skupa, talijanska, sa zelenim zatamnjenim vitrinama i spektakularno dizajniranom napom. U kuhinji se na središnjem mjestu kočio set nehrdajućih noževa u drvenoj kocki-umetku, a ispod njega zamrzivač. Tišmini su očito voljeli meso.

Ušla je u spavaću sobu nastojeći biti nečujna. Očito se u sobi te večeri nije zbivalo ništa značajno, jer nije nigdje bilo policijskih markacija, oznaka kredom i ljepljive vrpce. Soba je izgledala kao bilo koja spavaća soba u kojoj je netko iznenada ustao. Jedna je strana bračnog kreveta bila nezgužvana i zategnuta, a s druge je pokojnik, probuđen bukom, zbacio pokrivač prije nego što će istrčati na verandu, ususret smrti. Budilica je ležala prevrnutu na podu, uz neuredno oslonjene papuče koje Tišma u tih fatalnih nekoliko minuta nije stigao navući. Ladica noćnog ormarića bila je široko otvorena. Lidija se dosjeti zašto: Tišma je ustrijeljen s revolverom u ruci, a revolver je, dosta razborito, ležao u ladici uz uzglavlje. Lidija priđe ormariću i proviri u sadržaj ladice. Nije mogla vjerovati da joj se sreća toliko nasmiješila: naočigled, povrh svih ostalih stvari, nekoliko kutija lijekova, deviznih kovanica i kojekakve kućne sitneži, nalazile su se dvije uredno ukoričene putovnice. Osvrne se da vidi motri li je Barbir. Bila je sama. Otvori prvi: bio je oče. Izvuče i otvori donji. Ugleda tugaljiv dječji portret i ime koje je tražila. Strpa brzo putovnicu u unutrašnji džep vjetrovke i iziđe iz sobe.

Barbir je još uvijek pušio na verandi kad mu se javila i rekla da su, što se nje tiče, gotovi. Prevezao ju je *pasatom* do centra grada i zaželio što skorije viđenje. „Vi ne možete ni vjerovati“, rekao joj je na koncu, provirujući glavom kroz bočni prozor, „kako se u nas teško baviti ovakvim slučajevima.“ Lidija se lecnula: u tom joj je času bilo prvi put žao što ga je zloupotrijebila.

Grizla ju je savjest i odbijala je pomisao da putovnicu koja joj je bila u unutrašnjem džepu odnese kući. Taj je zazor bio iracionalan, ali mu se nije mogla othrvati. Odлучila je putovnicu predati Kreši što prije. Zaputila se tako u *Tjedni marketing*, naišla na ovu simpatičnu ženu, ali i prosula putovnicu iz torbe, gdje ju je zbog sigurnosti smjestila. Kreše u uredništvu nije bilo.

Sjedila je s Krešinom šeficom još par minuta i pila kavu iz automata. Pomalo ljuta na sebe što joj je putovnica tako glupo ispala, napokon je rekla da ne može više čekati.

— Kad moj brat navrati, ako navrati — recite mu da sam bila.

Ustala je i otišla. Elvira je gledala u vrata i nakon što su se ona za Lidijom zatvorila. Lidija joj se činila dragom, ali čudnom. Bilo je nešto što nije mogla razumjeti: što joj je trebala izmišljotina sa sestrinom putovnicom? Ako ništa drugo, pomisli Elvira, znam čitati. A uz sliku na pasošu bilo je neko sasvim drugo ime.

* * *

Garaža je sve to vrijeme bila ista. I svjetlo, gola žućkasta žarulja na stropu, bilo je stalno isto, danju i noću. Pa ipak, činilo joj se da se sve stalno mijenja, kao dani i noći, i da sve stvari, jorgani, opruge, poni-bicikl, rastavljeni *ziko* motocikl i plastične bačve, kako sati i dani prolaze dobivaju različite i nakošene sjene i presjaje. Slušala je vani grad. Dugo je već bila unutra i naučila po vanjskoj buci i strujanju razaznavati dijelove dana. Promet se dolje, na Solinskoj cesti, zgušnjavao i pojačavao, a gore, ispred trgovine hranom, više se nije čulo ženskih glasova, već samo glasovi pijanaca s pivom od kojeg podriguju. Moglo je biti rano poslijepodne: jedan sat, ili dva. Vrata će se uskoro otvoriti i stara žena će donijeti ručak.

Tako je i bilo. Prošlo je kratko, ali teško određivo vrijeme, dok se nije začulo petljanje oko brave. Potom su se teška metalna vrata podigla i u kontralihtu je ugledala staru ženu sa zdjelom u ruci. Ušla je, pritvorila vrata i pružila joj objed. U zdjeli je bio kupus na mrsno i mirisao je dobro.

— Jedi. Ja ću biti vani, u dvorištu. Ostavit ću pritvorena vrata da ti se provjetri i promijeni

zrak. Nemoj da ti šta padne na pamet.

Mala je već slasno jela i potvrdno kimnula glavom. Baka je izišla, ali su joj se noge vidjele ispod odškrinutih vrata. Onda se čula škripa malih dvorišnih vrata i glas nekog tko je dolazio. Glas jednog od dvojice mlađih, ali ne onog koji je ovdje stanovao. Jela je i slušala razgovor: kroz poluotvorena vrata ulazilo je više zvukova, bili su bogatiji i čujniji.

— Šešelj nije doma?

Bio je to Joško Barić. Bio je u kombinezonu INA-e. Sjeo je uz staru, na klupicu u dvorištu.

— Nije. Upravo jedemo. Jesi li gladan?

— Fino miriše kupus.

— Čekaj, donijet ću ti. Muškić ogladni cijeli dan na poslu.

Vratila se s punim tanjurom i žlicom. Joško je stvarno bio gladan od vucaranja boca od plina pa je prionuo k jelu sa slašću. Nakon nekoliko žlica, punih je usta nastavio govoriti.

— Svakakvih ljudi ima — započeo je grizući polubijeli kruh — svašta čovjek vidi i svakakve upozna ovako, noseći plin.

— Je, raznih ima — odgovori baba kao da je to neki filozofski poučak.

— Evo, recimo, jedan od danas. Stanuje u neboderu, na Sućidru. Ne znam jesam li takvo što ludo vidio. Kad sam zazvonio, viknuo je „otvoreno“. Ušao sam, a on je piljio kroz prozor i s visoka gledao grad. Nije se makao od prozora sve vrijeme dok sam bio tamo. Nije me ni pogledao, samo mi je rekao neka novce uzmem sam, da su kod budilice. E, ali nije to sve. Prije nego što sam otišao, okrenuo se, pogledao me i pitao jesam li ikad čuo za nekog pisca, Nijemca, nisam mu zapamtio ime, neki Berg. Rekao sam mu da nisam. Onda je on rekao da šteta, jer da bih svašta shvatio. Rekao je da sve nevolje i bruka počinju od toga što kasne vlakovi.

— Ne kasne. Ne voze već dvije godine. Tome zbilja nisu sve čiste.

— Onda mi je pokazao dolje, kroz prozor, ljude, aute i grad. Rekao je da odavde sve dobro vidi i da sve zna. Da je kralj i dirigent grada i da nas sve vidi s visoka.

— Pusti ludo čeljade — promijeni temu baba, odlučivši se započeti razgovor koji je dugo

željela — reci ti meni: koji vam je vrag bio onu večer?

Joško je šutio kao da on nije zadužen odgovarati na to pitanje. Nakon nekoliko sekundi tišine odgovori: — Dogodilo se, samo od sebe. Baš tako: samo od sebe.

Baka ga je gledala i nije imala što reći. Vidiš jednog, vidio si ih sve: prerano odraslu ratnu djecu. Maskirani, u ratničkim bojama i s bajunetom izgledaju kao praznoglava djeca. U ratu su zreli, razboriti, odvaguju, puni su iskustva, promišljeni i mudri. Skineš ih i posadiš u vrt, postaviš im sasvim obično životno pitanje, ponovno kao da imaju petnaest godina. Kakvog smisla ima uopće pitati ga kako se dogodilo? To bi trebalo pitati one starije: oni su zakuhali, kad bi barem i posrkali.

Joško se postidi. Osjetio je da ga Šešeljeva baba gleda kao dijete. Odloži zdjelu i zapali cigaretu pred njom. Pušio je, a u vrtu je pomalo postajalo friško. Mislio je prvo na malu, koja je unutra u garaži jela kao i on, i čiju budućnost nije mogao predložiti: baš nikakvo rješenje nije se činilo očitim. Onda je opet mislio na starog iz nebodera. Nije ga mogao izbiti iz glave. Zamišljao ga je kako sjedi uz prozor i nadzire automobile i ljude male poput mrava. Ničeg više nije bilo što bi, nakon svega što se zbiva, smatrao uistinu nevjerojatnim: niti to da bi ovaj zaista bio dirigent, ili kralj, ili Bog grada koji odozgo sve vodi kao strunama. Volio bi — zaključiti — kad bi bilo tako. Popeo bi se gore, sjetio se svega što je pošlo loše i ispljuskao bi ga, starog bi jednostavno ispljuskao.

* * *

„Krivac je došao na mjesto nesreće“, sjevnulo je Lidiji kad je na redakcijskom hodniku ugledala primarijusa Matića. Pamtila je njegovu priliku iz predizbornih kampanja, okruglih stolova i političkih tiskovnih konferencija, gdje je štedljivo na riječima, ali odlučno zastupao vizionarske nacionalne programe i državni vanjskopolitički interes. Stajao je na hodniku i srdačno se u odlasku rukovao s Tomljenovićem. „Mali si jamac, Galjeru. Gosponu je trebao veći kišobran“, pomislila je.

U redakcijskoj sobi dočekao ju je samo Bruno. Držao je telefonsku slušalicu uz uho. Čim je ušla, pruži joj je kazavši „Galjer, za tebe“.

Miroslav joj je odmah, bez puno okolišanja, rekao najvažnije. S Vjerom je došlo do kraja —

kazao je — sve je sada samo pitanje sati. Šutjela je, slušala pištanje otkucaja telefonske govornice i razmišljala što bi bilo prilično reći. Nije, međutim, stigla odgovoriti ništa. Miroslav se pribrao i zamolio je da ga odmijeni narednih nekoliko dana. Potvrdila je i opet zanimjela. Htjela ga je osokoliti, ali nije znala kako i nije stigla. Zahvalio joj je, odzdravio i zaklopio slušalicu.

Nakon što je završio razgovor s redakcijom, Galjer je nekoliko časaka neodlučno stajao u školjki govornice, s podignutom slušalicom iz koje se čuo tihi signal. Predvorje bolnice bilo je vlažno, nova kiša tek je bila počela, a pod je bio pun crnih mrlja, prljave vode koju su ljudi ulazeći unosili unutra. Miroslav ubaci karticu i nazove Elvirin broj, prvo na poslu pa kod kuće. Nije je bilo: na poslu su rekli da je upravo izišla. Spremio je karticu i vratio se gore u sobu, uz Vjeru, gdje je sjedio od ranog jutra ustravljen onim što se bližilo.

Nepunu minutu potom u bolničko je predvorje ušla Elvira zatvarajući namočeni kišobran. Nikad nije bila u Novoj bolnici. Zastala je pred tlocrtom zgrade i pomno ga pretražujući pronasla psihijatriju. Bila je u podrumu, kao i sve psihijatrije koje je poznavala.

Vrijeme posjeta netom je počelo, pa je odjel bio otključan, a sestra na ulazu pazila je da tko od pacijenata ne bi utekao. Elviru je unutrašnjost odjela užasnula: gotovo svi pacijenti muškog odjela bili su mladi ljudi, dvadesetogodišnjaci ili čak mlađi. Dio ih je izgledao ekstravagantno, s naušnicama ili raznobojnim frizurama. Bilo ih je koji su izgledali kao domaći dečki iz radničkih obitelji, čekinjastih kratkih frizura i stasiti. Dvije stvari vode dvadesetogodišnjake na ovaj odjel: ili narkotici ili stres iz rata. Čovjek je mogao nagađati pa kakvom tinejdžeru sa zelenom irokez-frizurom pripisati drogu, a kakvom ošišanom orijašu vijetnamski sindrom. Elvira je bila iskusna žena: znala je, naravno, da je jednako vjerojatno i obratno.

Nije joj bilo teško pronaći Goju. Bio je jedini bolesnik u nevelikoj i svijetloj sobi. Ležao je na leđima. U ruku mu je bila ukopčana infuzija sa sredstvom za smirenje, a oko zapešća su mu bili obavijeni razlabavljeni zavoji: očito su liječnici procijenili da ga ne treba sputavati luđačkom košuljom.

Pri dnu kreveta sjedila je i Divna. Kad se osvrnula, Elvira ju je ugledala prvi put nakon što je Gojo pukao. Oči su joj bile izmučene od nespavanja. Odjeća joj je bila zgužvana i nabačena bez reda, u hitnji. Doimala se sasvim slabom.

Gojo ne. Izgledao je mirno i blaženo. Kad je Elvira ušla, skrenuo je prema njoj pogled ne

pomićući glavu. Njezin je posjet trajao kakvih četvrt sata, a on je cijelo vrijeme ležao mirno, opruženih ruku i nogu: nije se micao, čak ni glavom, nije govorio i, izgledalo je, nije slušao. Potpuno budan gledao je nesabrano u friško obijeljeni strop. Otkad je na Svilaji izišao iz rova, nije rekao ni riječi, nije spavao i nije hodao, izvijestila ju je Divna, a onda su obje nastavile sjediti bez riječi, gledajući u tijelo koje je nepovjerljivo i bez riječi zurilo u njih.

Napustivši Gojinu sobu, Elvira je jasno osjećala da to nije bio glavni razlog koji ju je doveo ovamo. Željela je učiniti još nešto, i na bolničkom je hodniku raščistila sama sa sobom da će to učiniti odmah. Pogled na tlocrt bolnice bio je dostatan: onkologiju nije našla, ali jest ime primarijusa Matića. Njegov odjel, ma koji to bio, nalazio se na zadnjem katu. Izišla je iz bešumnog lifta i ugledala ga na dnu hodnika, s torbom i vlažnom kabanicom, u razgovoru. Nije ju vidio, ili se bar pretvarao, a njoj je tako bilo i draže.

Željela je nakratko, bar još jednom, vidjeti Vjeru prije onog što će doći. Odlučila je to učiniti jutros, i bez Miroslava. Dugo je ciljala i vagala kakvu izliku naći i kako biti sigurna da neće biti susreta utroje kojeg bi se stidjela. Vremena je, čini se, bilo sve manje, i Elvira je odlučila da će pokoru učiniti sada, ovdje.

Od toga, međutim, nije bilo ništa. Pronašla je intenzivnu skrb i prišla Vjerinoj sobi. Imala je prozor prema hodniku poput rađaonice, i Elvira proviri kroza nj. Miroslav je bio tamo, uz uzglavlje, Vjera je ležala, mirna, bijela i neizrecivo mršava, a aparati iznad nje pokazivali su neki tanušni život koji je dopirao iz plahti.

Stajala je obrazom priljubljenim uz staklo pazеći da je ne opaze. Osjećaj koji ju je prolazio bio je istovjetan onome tamo, kod Divne i Goje. Osjećala se kao da gleda sliku Svete Obitelji, Josipa i Marije sa štalicom, ovčama i Isusom. Vidjela je tu sliku u mašti: svu nekako plavu i crvenu, osvijetljenu odozdo ognjištem, toplu i zagasitu. Vidjela je i sebe: bila je također dio te slike: virila je iz donjeg ruba, kao pastirica. Ali je na toj slici bila smetnja: kvarila je čistoću, sklad i kompozicija zbog nje su postajali loši. I tamo i ovdje kao da je u zraku bila neka blažena struja, struja koju je ona trovala i kvarila kao divlje meso. Ona nikad neće biti kao oni i nikad neće imati ono što oni imaju i što gube: to joj se ovdje, uz stakleno okno, učinilo jasnim kao nikad prije.

Okrenula se i otišla, spuštajući se stubištem jer je lift bio zauzet.

* * *

Stan Nikše Tomljenovića bio je velik i uredan dvoetažni stan na Tablama. Nije to bila glamurozna četvrt: građena je šezdesetih godina kao socijalistička periferija na kojoj su se stanovi lako kupovali na kredit ili dobivali od velikih tvrtki. S vremenom je postajala centar i dobivala atmosferu srednjostaleškog kvarta. Zgrade nisu bile lijepe: uglavnom četverokatnice ili peterokatnice, bile su tipična modernistička geometrijska gradnja uskih lođa i betonskih ravnih krovova. Premda zapuštene, kuće nisu bile neuredne: stubišta su se zaključavala, parafoni i svjetla na stubištu nisu bili porazbijani, a djeca u dvorištu nisu larmala između tri i pet poslije podne.

Stan urednika *Novog doba* bio je njegovo ogledalo. Bio je jednostavni sukus imetka i ukusa socijalističkog građanstva sedamdesetih i osamdesetih. Blistao je čistoćom, namještaja nije bilo mnogo, ali je bio masivan, arhaičan, ali ne kičast. Na zidovima je visjelo desetak slika, mala, ali nikako neukusna kolekcija srednjostručjaških slikara iz lokalnih galerija: malo morskih pejzaža, malo apstrakcije, Trebotić, Jordan i jedan manji Stančić kao kruna kolekcije. Usto, sa zidova je gledala Francuska: uspomene iz Pariza, nekoliko kazališnih plakata na francuskom, uvećana fotografija sa suprugom na Rive Gauche i nagrada novinarskog društva za višegodišnje izvještavanje iz Pariza.

Francuska se osjećala i u biblioteci: bilo je u njoj nešto francuske klasike — Hugo, Daudet, Stendhal, ali još više novina, ilustriranih časopisa, uključujući i friške brojeve *Paris Matcha* i *Liberationa*. Ekonomske literature nije bilo mnogo i bila je vjerojatno s fakulteta — postarija i marksistička. Tomljenović je imao malu i ne pretjerano serioznu diskoteku. Veliki vinili bili su složeni u pretjeranom redu koji je odavao nekorištenje: valceri, Edith Piaf, šansonijeri, Ravel i operni evergrini.

Bio je četvrtak poslije podne. Četvrtkom poslije podne Tomljenovićeva bi supruga izlazila u slastičarnicu s prijateljicama, a Tomljenović je s društvom kartao remi. Bio je to jedini dan kad se kod Tomljenovićevih pušilo, mjedena pepeljara posebno bi se vadila iz ladice i polagala na zelenu čaju, a kava bi se kuhala američki, u staklenoj boci.

Zeleni stol, duhanski dim i orahovica u boci od brušena stakla odavali su ozbiljno pokeraško društvo. Ništa od toga: bio je to samo rekreativni remi bez novčanih uloga, ali je Tomljenović pazio na formu. To kartanje u šestero bilo je u njegovu životu jedini supstitut za ono što obično podrazumijeva muško društvo: divlje terevenke, neprilične šale, pivo i brijanje po politici. Ovdje se pušilo, ali se nije govorilo o komadima, niti o politici, niti o novinarstvu.

Ovo posljednje najmanje je čudno, jer je među pet Tomljenovićevih kartaša samo jedan bio čovjek iz redakcije: Zelinić, nesuđeni liječnik i žurnalistički ekspert za zdravstvo. Dvojica kartaša bili su liječnici, Tomljenovići prijatelji iz realke, a Zelinići s fakulteta: Pasinović, visoki i ozbiljni internist, i jedan kardiolog, crvena lica i nepažljivo obrijan. Peti kartaš bio im je zajednički odvjetnik, strog katolik i politički jako oporben, a šesti profesor klasične filologije i prevoditelj nekoliko djela hrvatskoga renesansnog latinizeta. Kartali bi od šest do deset. Oko devet i četvrt ili devet i pol Tomljenovića bi se žena obično vratila iz grada. S pogledima uprtim na karte čavrljali bi i nadalje, kartajući još kakvih pola sata, ali bi njezin dolazak obično bio znak da je fajrunt blizu. U deset bi već bili na nogama: ostao bi samo Zelinić, poslušao s urednikom u deset glavne radijske vijesti i potom otišao.

Za to je još bilo rano: moglo je biti tek oko osam. Tomljenović je s nestrpljenjem čekao jokera ili devetku za hand, kad je zazvonio telefon. Ispričao se i ustao. Razgovarao je četiri ili pet minuta, i za stol se vratio vidno uzrujan. Propustio je uzeti odbačenu devetku i izgubio partiju punih ruku. Zelinić ga je prodorno gledao: kao da je jedini prozreo da nešto nije u redu i kao da ga je to zanimalo.

Nakon što se društvo razišlo, a gospoda Tomljenović otišla pod tuš, dvojica su prijatelja sjela svaki u svoj naslonjač uz orahovicu. Tomljenović nije palio radio, a Zelinić nije odlazio. Na koncu je domaćin progovorio.

— Znaš tko me zvao oko osam?

— Tko?

— Rubeša.

— Mislav Rubeša, pučki javni pravobranitelj?

— Da.

— Zašto?

— Zbog *Novog doba*, jasno. I zbog slučaja Tišma. Čini se da je Zagrebu netko natrljao nos zbog tog umorstva. Mogu misliti i tko: Washington ili Strasbourg.

— Što sada hoće?

— Pedra, eto što hoće. Stranka i vlada pokrenule su akciju na pritisak izvana. Dok su se

takve stvari događale u ratnom području, izgleda da se to moglo zataškati. Čini se da je masakr usred mirnodopskog grada bio malo previše.

— Što hoće od tebe?

— Zove sve u Splitu, s reda, i vrši pritisak. Zgazit će na vrat policiji da otkrije počinitelje i one koji ih pokrivaju. Osim toga, Zapad optužuje Vladu da je pritislula tisak i ne da mu pisati o umorstvu.

— Mi smo zaista malo pisali.

— Nisam imao nikakav pritisak iz Zagreba, vjeruj mi. Samo neke lokalne intervencije, privatne i ne jako moćne.

— I što je Rubeša htio od tebe?

— Inicijativu preko tiska. Buku: zašto ubojice nisu pronađene, gdje su rezultati, znaš već što. Naravno, i spektakl kad ih se uhvati i sudi.

— Ako ih se uhvati i sudi.

— U tome i jest stvar: izgleda da je policiji stvar visjela pred nosom. Još sam jučer čuo da su u MUP-u pokrenuli par disciplinskih prijava zbog zataškavanja. Ovo se uklapa u priču.

— Koliko su bile teške „lokalne intervencije“? — zapita Zelinić, koji nije bio naivan.

— Ne preveć. Bar ne što se mene tiče. Ne bih htio biti indiskretan, ali ovoliko ti mogu reći: Galjera su držali u šaci.

— Aha — Zelinić nije pitao dalje, ali Tomljenović nije znao je li to zbog diskrecije ili zato što mu je Tomljenović tek potvrdio glasine koje je već čuo.

— Na koncu — prekine Zelinić šutnju — ništa loše. Barem jednom da te Zagreb zove i tjera da radiš svoj posao kako treba, a ne da ga ne radiš.

— Istina — odgovori Tomljenović i dovrši orahovicu.

— Što ćeš sad učiniti?

— Večeras ništa, dakako. Sutra ću najranije govoriti s Galjerom. Njega se ovo tiče više nego ikoga.

* * *

Kao i svi kafići u tvorničkoj četvrti, *Porsche* je navečer bio poluprazan i izgledao tjeskobno. Još je tužniji bio gledan izvana, s druge strane ulice. Kupao se u svjetlu i nekoliko kasnih večernjih gostiju s ulice doimali su se poput riba u akvariju.

Krešo osvijetli brojčanik sata: dvadeset je do ponoći, i Ljubo će uskoro obznaniti fajrunt. Potezanje s kakvim pijancima koji bi produžili cugu može trajati još pola sata, ili malo više.

Pred kafićem je bio parkiran bijeli fićo malog Šešelja. Bio je blistavo opran, sa sportskim volanom, ukrasnim felgama i crvenom i zelenom ukrasnom lajsnom od prednjeg blatobrana do stražnjeg branika. Fićo je odavao da vlasniku nije samo vozilo, već i hobi. Pazeći da ga nitko iz kafića ne vidi, Krešo priđe autu i otvori vozačeva vrata. Mogao se kladiti da će biti otključan: mangupi ispred birtije nikad ne zaključavaju vozila, pouzdavajući se u temperament raspaljen cugom. Uvukao se u auto i sjeo na stražnje sjedalo. Da bi učinio ono što je kanio učiniti, morao je izabrati jednog od trojice. Prvi od trojice je otpao: s Gojom bi najradije govorio oči u oči, ali Goje nije bilo, on je bio u bolnici i tu se nije moglo ništa.

Mogao je pokušati s Joškom. To je imalo smisla. Joško je bio mek dječak, povodljiv, Krešo je znao da se osjećao strašno sve to vrijeme i da bi mu laknulo kad bi sve to — ma kako god — završilo.

Ipak, odlučio se za Šešelja. Ne zato što je bio bolji od drugih. Krešo ga nikad nije držao valjanim, duboko je vjerovao da je Šešelj ološ i znao je da bi se on riješio male najkraćim putem kad bi imao nekog tko bi to obavio. Šešelju nije mogao vjerovati i nije mu mogao titrati na emocionalne žice. Ipak se odlučio za Šešelja. Učinio je to zato što je znao da je mali kukavica.

Uljuljkao se na zadnjem sicu i izgubio osjećaj za vrijeme kad ga je iz odsutnog tupila prenulo prćkanje po bravi, Šešelj je sjeo ne opazivši ga, i Krešo mu je sad gledao zatiljak pokriven sitnim kovrčama.

— Ne pali auto i ne okreći se.

Šešelj je pustio ključeve auta. Slušao je: Krešo je znao da će slušati.

— Slušaj me pažljivo.

— Krešo — Šešelj je napokon prepoznao glas — ne radi pizdarije.

— Slušaj me. Radit ćeš točno ono što ću ti reći i šutjet ćeš o ovom razgovoru. Inače će bit velikih sranja, stvarno velikih. Pogledaj što imam.

Šešelj mu je sad bio okrenut u profilu i gledao knjižicu u njegovoj ispruženoj ruci. Bila je to putovnica, otvorena na stranici sa slikom. Iako je bio mrak, Šešelj je jasno vidio dječji ženski portret duge i ravne kose.

— Imam pasoš od male, nabavio sam ga od murje. Sve može bit čisto. Sve. Dovest ćeš malu, dat ću joj pasoš i nešto love i ukrcat je na noćni bus za Trst. Poslije će produžiti teti u Njemačku: imamo adresu, sve. Nitko neće ništa znat, ništa pitat. Bit će sve čisto: nema tijela, nema zločina, nema nikakvih pitanja.

Šešelj se meškoljio. Krešo je vidio da se peče natiho.

— Ne mogu, Krešo. Znaš da ne mogu.

— Znači, mala je očevdac?

— Ne smijem ti to reći.

— Jasno mi je ionako. Ali i tebi mora biti jasno da nema boljeg rješenja.

Šešelj je šutio. Kreši se činilo da krzma.

— Nema boljeg rješenja, shvati. Sad je više ne možete ni ubiti, ma gdje bila. Obruč se steže. Bar pedeset ljudi u Splitu zna da ste počinitelji, uključujući i ljude po novinama. Dosta je samo šibica. Tko god vas pokriva, neće vas moći pokrivati zadugo.

— Ne mogu.

— Možeš. Jedino to možeš. Ništa drugo nije rješenje. Ne možete je držat skrivenu sto godina. Ne možete je ubiti i ne možete je pustiti. Pošaljete li je vi vani, sići će već u Šibeniku i otići na policiju.

— I ovako će.

— Neće. Ovo je čisto, dobro rješenje. Ona ostaje živa i ide van — htjeli ste je van, zato ste

sve i počeli, je li tako? Vi ostajete na slobodi, policija zaključuje slučaj jer nema drugog tijela, rodbina od male ionako nema pristupa u Hrvatsku. Mi koji znamo, šutjet ćemo. Mala može govorit, ali se neće vraćat u Hrvatsku. Svak je dobio što je htio.

— Kako ti možemo vjerovati?

— Nemoj me jebat, Šešelj. Vi ste meni došli s pričom o tome kako nemamo nego jedan drugog, i sličnim sentišima. Jebalo te vjerovanje. Ja vas vadim, shvaćas? Zašto bih se lomio izvući pasoš od murje?

Duga tišina značila je da Šešelj zbraja pomalo u glavi dva i dva, i da je odluka bila blizu. Krešo je sad znao da ga je nagovorio.

— Kad i gdje ću je dovest?

— Pusti sad to. Javit ću ti kad riješim sve detalje. Samo pristani i obećaj da ćeš šutjeti.

— Moram reći ostalima.

— Ne. Znaš što će biti. Odgovorit ćete. Slave će se narogušit protiv mene, zaključit će da sam izrod i neće ti dat da je dovedeš. A ti sad znaš, baš kao što i ja znam, da je to i za njih najbolje.

Opet je dugo mislio. Onda se okrenuo, i Krešo mu je prvi put te večeri vidio lice.

— Još jedno pitanje?

— Reci.

— Zašto sve to radiš?

Krešo je planirao ovaj razgovor, sve njegove moguće meandre i puteve razvoja. Uopće mu nije sve to vrijeme palo na pamet da bi ga Šešelj to mogao pitati, niti je imao odgovor u pripremi. Šutio je nekoliko sekundi.

— Zbog love. Recimo da to radim zbog love.

Odlučio je prelomiti cijelu stvar. Dat će mu objašnjenje koje će shvatiti.

Šešelj kao da je bio zadivljen: — Sereš, zbog love? Znači — radiš za obitelj?

— Previše pitaš.

— Najbolje rješenje, ja vas vadam, ovo je za sve najbolje, prodaješ mi sav taj drek, a radiš za četnikušu zbog love?

— Sve što sam ti rekao je istina, i ti to znaš baš kao i ja.

— Znam — odvrati Šešelj nakon malo premišljanja — znam. Ali pljujem na to i na tebe. Marš van iz auta: dovest ću ti je sutra, a nakon toga te ne želim više vidjeti.

Pet minuta kasnije Krešo je bio opet sam na cesti, vukući štaku po vlažnom pločniku Solinske. Htio je zapaliti cigaretu, ali nije imao vatre. Htio je ostati sabran i još jednom razmisliti o svemu što će biti sutra, ali nije uspijevaao bez duhana. Sjeo je pod plastičnu strehu autobusne postaje: od četiri plastična sjedala dva su bila iščupana, a preostala temeljito progorena i prepuna urezanih potpisa onih koji su tu davno čekali. Zamolio je prolaznika za vatru. Ovaj mu pripali, vidno sažalnog lica: nije prestao gledati u nogu, čak ni dok mu je pripaljivao cigaretu.

Krešo je pušio u zavjetrini i mislio na stvari koje još mora obaviti večeras. Mora otići Ljubi. Ne u kafić: fajrunt je prošao, Ljubo je metlom izbacio pijance i sad je na putu kući. Ići će kući, k njemu, u Varoš. Zamolit će ga lov, puno love, više nego što mu Lidija može dati, dovoljno za kartu do Trsta i od Trsta do Bochuma, ali i da se mala snađe za prvo vrijeme. Nakon razgovora sa Šešeljom ne smije više kući, i zbog Lidijine i zbog vlastite sigurnosti. Zato Ljubi

mora pitati ključeve, od njegovog stana ili od bilo kojeg stana. Za ovu noć i vjerojatno za iduću: sve ne mora ići savršeno.

Baci opušak na pod i zgnječi ga nogom. Pao je na bačeni i namočeni list *Tjednog marketinga*. Krešo i opušak i bačene novine šutne nogom koju je imao pod sjedala. Sjeti se da nije uopće bio na poslu i osjeti ružnu mučninu u želucu. Jedna će se frka srediti. Sutra će biti što će biti. Sebe, svoju frku — Krešo je to znao — nije nimalo počeo rješavati.

* * *

Malo iza ponoći južina je napokon prestala. Mlada, hladna i svježa bura počela je puhati s kliskih vrata sušeći kolnike, ledeći blatnjave lokve i rastjerujući oblake. Bolje se disalo: zrak je bio hladan i zdrav, punio je pluća i dah činio prhkim i osvježavajućim. Hladni su refuli rastjerali miris sumpornih izvora u luci, vonj spaljenih kontejnera od smeća i prezreli južni miris mora.

S visine, s trinaestog kata, bura se još bolje mogla omirisati, kušati kao kuhačom. Stari je Miho jedva čekao da Elvira poslijepodne ode da bi sjeo na svoje mjesto, na stolicu uz raskriljeni prozor, i nastavio činiti ono što mu je bilo najdraže — gledati grad pod sobom. Gledao je sumrak, gledao je kako vjetar nad Kozjakom razbacuje plave oblake u krpe i tjera ih prema Italiji. Potom je došla noć, gledao je očišćeno i hladno zvjezdano nebo i gusti gradski promet, tisuće svjetala dolje na tlu. Večer je padala, promet je slabio, a Miho je i dalje ushićen gledao kako grad diše. Burni je ledeni zrak ohladio ugrijanu sobu, ali Mihi to nije bilo važno, jer se osjećao kao da jedri, kao da je veliki napuhani flok.

Gledao je grad i živo noćno strujanje, a njegov um koji je sve više slabio bio je sve čvršćeg uvjerenja da na sve to dolje, ljude, kuće i vozila, utječe kao nekim tajnim zrakama iz fantastičnog filma. Znao je da je nakon svega tek ljudi umirovljeni željezničar kojemu je život prošao tako, usput. Ali ga nije bilo briga: on je ovdje, na zapovjednom mostu grada, bio i jedriličar, i lutkar, i kapetan, i dirigent koji gospodari ovim pulsiranjem ispod, koji svime rukovodi i sve vidi.

A grad je živio, i bilo je puno toga što nije vidio, a što se događalo dolje, u Splitu koji je pod njim prala bura.

Krešo je Popić oko jedan zazvonio na Ljubina vrata. Ljubo se upravo istuširao nakon što je zaključio večernju smjenu, prebrojio utržak, istjerao pijance i dovukao se kući. Bio je u potkošulji i hlačama sa spuštenim naramenicama. Krešo mu je objasnio da bi mu trebao smještaj za noć ili dvije, i diskrecija. Slagao mu je da ima frke s dugovima. Ljubo ga je bez suvišnih riječi odveo stubama na balaturu i otvorio gornji kat.

Stanovao je u umješno adaptiranoj staroj velovaroškoj kući koju je dijelio s bratom. Koristio je konobu, prizemlje i bivšu štalu, kasnija alatnicu, a sada priručno skladište. Brat, koji je živio na Floridi kao pomorac, gornjim se katom i potkrovljem služio kao ljetnim

obitavalištem. Ljubo je otključao bratov stan i uveo Krešu unutra. Bio je uređen kao smjesa vikendice i velike dječje sobe, neprozračan i sparan, unatoč buri vani. Kreši to, međutim, nije bilo važno. Tu je mogao biti na skrovitu mjestu, miran i lišen suvišnih pitanja. Nije oklijevao: pustio je Ljubu neka ode spavati, zaključao se iznutra i legao u dječji krevetić, pod poplun s naslikanim tropskim životinjama.

Sasvim na drugom kraju grada, ali nekako u isto vrijeme, golema i crvenokosa Dora otključala je vrata roditeljskog stana nakon izlaska s prijateljicama. Otvorila je hladnjak, oljuštila omot trokuta topljenog sira i zagrizla u ljepljivi sir, a potom u pogaču kruha. Na koncu je eksala ostatak hladnog mlijeka iz plastičnog pakiranja, prevrtjela noćne programe na TV-u i spremila se za postelju. Rekapitulirala je dan i nije njime bila najzadovoljnija. Odlučila je da neće ona biti ta koja će prva telefonirati i nazvati frajera s kojim je onu večer završila. Nakon što je prošlo poslijepodne, a telefon se nije oglasio, zgnječila je na koncu princip kao žohara i nazvala. Nije bio doma, a stariji ženski glas joj je rekao da ga nije bilo cijeli dan i da ga ne očekuju. „Pizda“, mislila je Dora, dogovorila se za bilijar sa svojim ženskama, začuđena što nije ljuta. Taj beznogi klippan je nekako, shvaćala je, imao kod nje popust.

U kući Popićevih stara je napokon otišla leći umirena time što joj je Lidija rekla da je Krešo na par dana kod prijatelja. Lidija se bacila na trosjed i počela čitati politički triler koji je načela sinoć. U knjizi se radilo o propalici i pijancu koji na koncu, kada nitko ne očekuje, postane heroj. Zvala se *Počasni konzul*, a Lidija se sjećala da su o piscu u ono doba kad je bila student njezini frendovi govorili s divljenjem. Paragvajski pejsaži i dugi dijalozi uskoro su je umorili i odložila je knjigu pazeći da ne izgubi mjesto na kojem je stala. Bez mnogo volje listala je potom stare brojeve *Newsweeka* i *Timea*, diveći se novinarstvu tako dobrom kakvo ona nikad neće raditi, sve dok joj glava nije klonula.

Nakon kartaške večeri i razgovora s Tomljenovićem, Zelinić je nešto prije ponoći došao kući, razmičući nogama u predsoblju snopove starih novina i zdjelu iz koje je hranio mačke. Upalio je stolnu svjetiljku u neizrecivo neurednoj radnoj sobi i sjeo u naslonjač. Točno je znao što želi i što mu nedostaje pred spavanje: glazbe. Otvorio je poklopac kompakt-diska,

utisnuo ga u stroj i stavio slušalice na tjeme da ne uznemirava susjede. Pergolesi, *Stabat Mater*, u mađarskoj izvedbi koju je znao napamet i osobito volio: budimpeštanski zbor i orkestar, dirigent Lamberto Gardelli. Stavio je glazbu na uši, i svijet naokolo više nije postojao.

Dok je nad Splitom počela strujati ozdravljajuća bura, Miroslav je već davno spavao, nemirno i gušeći se u ružnim snovima. Kući je iz bolnice došao kasno, nije nazvao Elviru iako je trebao, nije oprao zube, već je legao u krevet opruživši se na leđa i dugo gledao gornje rubove ormara, luster i druga mjesta na kojima se postupno skupljala paučina. Slušao je sat i čeznuo za snom koji ga je napokon blagoslovio.

Elvira je za to vrijeme bila kod Divne. Javila joj se oko devet i rekla da dolazi. Mala je već zaspala, a Divna se, još uvijek premršava, sasušena i umornog izgleda, otvorila poput špine. Nije mogla stati: pričala je o svemu, a ponajviše o sebi i Goji. Bujica ispovijedi o stvarima koje nije nikom govorila prosula se i trajala dobrih pola sata. Elvira je slušala samaritanski i strpljivo o tome kako je jedan brak propadao i tonuo u uzajamni prezir. Oko deset i pol Elvira je razbila šest jaja, napravila omlet s gljivama i lukom i smiješala sebi i prijateljici po jednu jaču crnu bevandu. Zaspale su obje na kauču dok je na televiziji stišanog tona žmirkala neka engleska humoristička serija.

Malo prije toga baka Šešelj je po treći put toga dana otvorila vrata garaže i djevojčici donijela obrok: tvrdo kuhano jaje, komad sira i kruha. Pustila je djevojčicu da pojede u mraku, uz otvorena vrata ispred kojih je sjela kao čuvar. Kad je mala bila gotova, pokupila je zamašćeni tanjur i počela spuštati vrata. Pitala je malu hoće li joj ugasiti svjetlo, a ova je kimnula potvrdno glavom.

Baka se vratila u kuću i uskoro legla. Djevojčica u garaži nije zaspala: njoj ionako između noći i dana nije bilo osobite razlike. Nazirući u tami pipala je i prevrtala po starim stvarima tražeći nešto što bi joj moglo biti zanimljivo. To joj je uskoro dosadilo, pa je legla na ležaj osluškujući vanjske zvukove za koje je znala da će se stišavati kako noć ide dalje.

Primarijus se Matić te noći nije naspavao. Bio je nervozan i uznemiren nagovještajima briga

koje su dolazile. Nešto prije devet zvao ga je znanac iz policije i rekao mu da Zagreb traži akciju i da neće moći dugo zatezati istragu. Nakon što se nekoliko minuta uzrujano vrzmao po kući s bežičnim telefonom u šaci, Matić ga je na koncu odložio. Bolje je za sada ne širiti paniku, zaključio: oni njegovi mogli bi učiniti nešto ishitreno što se ne bi dalo popraviti. Vremena, zaključio je, ipak još ima.

Kanio je leći ranije, ali od toga nije bilo ništa. Opet se prorječkao s kćerkom koja je izišla van ljutito zalupivši vratima i kazavši mu da se noćas neće vraćati. Onda je Vedranu, preosjetljivu i načetu, pogodila okobolja. Ležala je na trosjedu, on joj je donosio obloge od kamilice jedan za drugim dok se bol nije primirila. Legao je kasno i spavao nemirno.

Na odjelu, na Supavlu, Gojo je cijelu noć proveo mirno. Ali nije spavao: gledao je mirno, kao sve te dane, u strop i da je netko ušao tijekom noći u sobu, vidio bi samo kako se njegove bjeloočnice cakle u mraku, prevelike i nepomično uprte u istu točku.

U istoj zgradi, dva kata iznad, malo iza ponoći dežurnu je sestru trgnuo tihi šum. Bura je tek bila počela puhati čisto i zdravo i uvlačiti krepki hladni zrak kroz prozorska stakla i okna. Dežurna je ušla u sobu u kojoj je, izgubljena u posteljini, ležala Vjera Galjer. Stalak za infuziju, boca, elektronika i kardiogram: sve je bilo tu. Ali znaka života nije bilo: iz Vjerina se tijela više nije čulo jedva čujno pištanje i sestra je znala da je to bilo to, i da će ona biti ta koja će morati ujutro zavrtjeti telefon i obavijestiti rodbinu.

ČETVRTI DIO

12.

JEDINI STANAR NA ADRESI

Nebo je bilo kričavo modro, kao kutija praška za rublje. Lovrinački su se križevi bijeljeli na oštrom jesenskom suncu, a bura je i dalje oštro puhala prebivajući po resama vijenaca koji su pucketalali kao zastave. Miroslav je polako, s noge na nogu, hodao iza lijesa, limene glazbe i svećenika držeći ispod ruke uplakanu Vjerinu majku. Šljunak je bio suh i neprilično škripao dok je povorka zamicala k novom dijelu groblja, još neokruženom čempresima.

Osjećao je premorenost svim tim godinama bezizgledne borbe, ali i nedefiniranu tupost, kao da mu je u prsima prazan i mlohavi mjehur koji se naglo napuhao. U mrtvačnici je, nesabran i već otupljenih osjetila, istrpio povorku znanaca u mimohodu žalovanja. Otrpio je i pogled na kovčeg: prvog se susreta s lijesom ponajviše bojao, kao što se dijete boji injekcije, ali ga je otrpio. Hodajući stazom, računao je da su udarci prošli, da šokova više nema mnogo i da ostaje samo mrtva, bljutava, ravnomjerno raspoređena tuga. Ona još nije bila na redu: o njoj je samo mislio.

Gledao je ispred sebe grobljansku glazbu koja je rutinski cviljela, raspelo i sanduk u kojemu je bilo ono što je bila Vjera. U njemu je kuljalo i kupilo se, kao pred oluju. Nije bio samo tužan, ili umoran, ili očajan. Gledao je kričavo nebo, slušao je šljunak i svakim korakom sve više postajao svjestan osjećaja koji ga je prožimao jače od svih ostalih: poniženja. Glavom mu se vrzmalo beskrajno čekanje u bezbrojnim čekaonicama. Mislio je na stotine uputnica, moljakanja, plavih koverti i potezanja veza. Mislio je na sve postelje koje su promijenili. Mislio je i na svoje novinske šefove, i političke šefove, i sve šefove, i na koncu na doktora Matića. Dok je mislio na sve njih i na tih šest godina rata koji su on i Vjera odratovali u bolničkim hodnicima, osjećao je samo i jedino strašno i potpuno poniženje. Ono mu se prsima gomilalo kao stratokumulusi pred neveru, i ako je želio da to sve završi i da Vjeru konačno pokriju zemljom i ukrasnim šljunkom, to nije bilo zato da bol mine, već da se može, sam i skriven, predati strašnom gnjevu. Pucao je od tog potpunog i bijedničkog poniženja, i čeznuo je za tim da sve to vrati i nekom saspe u zube.

Izdržao je taj dan, sprovod, lijes koji se spušta u jamu. Preživio je i žalovanja. Preostalo je samo izdržati večer i tješitelje koji su mu pomagali ubiti vrijeme i zaboraviti što prije. Sjeo je u nečiji auto, zadnje je sjedalo mirisalo na dječje papice, i nakon nekoliko minuta bio je pred

vlastitom kućom.

Krug od dvadeset njegovih bližnjih završio je u njegovu stanu, u Tolstojevoj. Elvira je sjedila nepomično strahujući od bilo kakve aluzije i plašeći se da se ne doima odveć domaćinski. Lidija je bila sabrana i praktična kao uvijek. Prihvatila se domaćinskog posla, skuhala veliku tursku kavu za petnaestak osoba koju su pili iz zdjelica i čaša jer šalice nije bilo dovoljno. Pronašla je u baru travaricu i konjak i prebrisala čaše.

Oko osam navečer karmine su se prorijedile. Zelinić je bio još tu, oči su mu se krijesile od malo više travarice. Poticao je razgovor i pokušavao osokoliti Miroslava. Elvira nije znala bi li pošla kući. Lidija se pak uhvatila posla: skuhala mu je goveđu juhu iz vrećice, pustila je da se ohladi i sjela paleći cigaretu. Tomljenović je ukočeno šutio, kao na sastanku koji je otprve osuđen na neuspjeh. Galjer je sjedio pokušavajući ne slušati Zelinića: čudio se tome kako malo ljudi poznaje koji mu nisu ni rodbina ni novinske kolege.

Zelinić se uskoro oprostio. Elvira je gledala Miroslava u panici, ne znajući treba li otići ili pak on želi da ostanu načas nasamo. Lidija se, naprotiv, još nije spremala kući, pripravna da bude tu do kraja, ako što bude trebalo. Dok je u kuhinji u juhu stavljala sitnu tjesteninu, Galjer je tiho rekao Elviri: „Čujemo se sutra.“ Shvatila je poruku: ustala je, pozdravila s kuhinjskih vrata ženu s kojom se pred koji dan u sasvim drugim okolnostima upoznala, kimnula Galjeru i otišla.

Lidija ga je pitala želi li odmah jesti. Odmahnuo je niječno. Nakon kratke tišine ju je zazvao.

— Bila si u pravu.

— S čim u vezi?

— U vezi s Tišmom. Bila si sasvim u pravu.

— Misliš, pogodila sam zašto se skanjuješ?

— Ne. Bila si moralno u pravu. Kockao sam, i izgubio. A nisam se ni trebao kockati.

— To sada više nije važno.

— Misliš da se ne može popraviti?

— Gotovo je. Više nije važno, vjeruj mi — odvrati ona.

Galjer ju je gledao smrknuto. Očekivao je drukčiji odgovor i nije sasvim razumio zašto ona misli kako misli i kako može biti posve sigurna da popravka nema.

Otišla je oko devet i pol. Proveo je mnoge mjesece sam u stanu dok je ona ležala po različitim bolnicama. Ali prvi je put bio sam, jedini stanar na toj adresi, i to ga je zeblo. Kanio je podgrijati juhu i jesti, ali se sjetio da mora prije toga telefonirati. Nazvao je Kokija i dogovorio susret. Sve je bilo sukladno dogovoru: pištolj, streljivo, lisičine i ručnu bombu mogao je dobiti još iste večeri.

* * *

One večeri, u autu, Šešelj još nije bio siguran u svoju odluku. Tijekom sljedećeg jutra predomišljao se još desetak puta. Kada je poslije podne zazvonio telefon i kad je čuo Krešin glas, osjetio je da ga obliva ugoda: po tome je znao da je razriješio dvojbe.

Malu je uzeo predvečer. Čekao je pogodan tren kad baba nije bila tu jer je želio izbjeći neizbježna pitanja. Bez suvišnih riječi otvorio je garažu, uzeo malu za ruku i izveo je iz dvorišta. Oštrim se hodom zaputio prema gradu, sjetivši se negdje oko kmanske autobusne stanice da je zaboravio pritvoriti natrag vrata garaže.

Krešo je odlučio ne napuštati Varoš tijekom tog posljednjeg dana. Ako bilo što procuri ili mu zaprijeti pogibelj, tamo se osjećao sigurnim. Ne samo zato što je vjerovao u Ljubinu diskreciju. Varoš mu se naprosto činio sjajnim mjestom za onoga koji se krije: koliko god to bilo glupo, labirint uskih i zapletenih uličica ulijevao mu je osjećaj neuhvatljivosti i skrovitosti. Tijekom čitavog dana malo je izlazio. Isprva je izbjegavao susret s Ljubinom obitelji jer se nije želio upletati u daljnje laži. Onda mu je dogulilo biti u četiri zida. Malo se motao po dvoru i najbližim kaletama. U vrijeme ručka je otišao kupiti kruha i mortadele u neki minimarket nedaleko od svojega skrovišta. Provratio se malo velovaroškim labirintom, zakrenuo za nekoliko uglova i sa zadovoljstvom ustvrdio da ga smiruje da je tu.

Šešelju je rekao da s malom bude u devet navečer kod Svetog Nikole. Odlučio je, za svaki slučaj, doći točno u devet, čak minutu ili dvije nakon toga. Ispostavilo se da se bez razloga bojao: Šešelj je bio tamo, sam s malom. Čekao je već gotovo pola sata.

Krešo je mjesto sastanka birao pomno. Htio je da bude blizu velovaroških padina. One su mu ovdje bile nadohvat ruke: male pučke kućice s kamenim pločastim krovovima mogle su se vidjeti pod njima, na obroncima koji su se spuštali prema gradu. Htio je i javno mjesto, gdje ga ne mogu potegnuti nožem, ili pucati. Trebalo mu je, ipak, dovoljno nenapučeno mjesto, kojeg se Šešelj ne bi prepao. Šljunčani vidikovac pred Sv. Nikolom bio je takav. Pala je već večer, šetači sa psima već su se poodavno prorijedili, i mogao je smetati samo ponekom odveć romantičnom paru koji neće ni znati da služi svrsi — da prizor ima četiri svjedočeca oka.

Sve je bilo gotovo u tri minute. Mala je, kao i sve to vrijeme, šutjela. Ni njih dvojica nisu mnogo govorili. Šešelj je sjedio na naslonu klupe s nogama na sjedalu i gledao vedri noćni jug: sportsku lučicu, staro groblje, kasino na sustipanskoj punti, modri kanal i iza njega prvi niz otoka. Krešo je, bojažljivo, sjeo na istu klupu, na isti način. Šešelj je maloj pustio desnu ruku, a Krešo uhvatio lijevu. Čekao je još četiri, pet sekundi. Onda je Šešelj ustao i krenuo šetnicom nizbrdo, prema gradu. Kod zvonika s preslicom se okrenuo i rekao rečenicu koju kao da je dugo smišljao.

— Krešo...

— Da?

— Ako nas sad zajebeš, onda si nas dvaput izdao.

* * *

Vrata su bila velika i sigurna, s bočnim šipkama koje su se zabijale u okvir kad su zaključana i s dvostrukom bravom. Galjer je, stojeći na otiraču, pogledao na sat: jedanaest je već bilo prošlo. Razmišljao je što bi bilo kad mu naprosto ne bi otvorili vrata, kasnom i nezvanom gostu. Ne bi mogao provaliti, čak ni s pištoljem. Naprosto bi morao pucati kroz vrata naslijepo.

Natpis na vratima bio je mjeden, masivan i u obliku školjke, ne previše ukusan. Slično je bilo i sa zvonom. Ipak, natpis s imenom stanara nije bio nakićen titulama. Tek jednostavno —

Matić. Miroslav pritisne prstom i začuje dugo i bučno zvono negdje u dubini iza vrata.

Bojao se ove faze. Bilo ga je strah da će do tog časa sve ići glatko, da će ga držati odlučnost i pravedni gnjev, a da će pred vratima klonuti, shvatiti da nije Rambo, osvetnik, čovjek od akcije, i da će se okrenuti kući. Ništa od toga. Osjećao se jednako ljutitim i jednako odlučnim sada kao i svake sekunde tijekom cijele Božje večeri. Ni jednog trenutka, ni za miligram, nije se dvojio. Da jest, znao je, ne bi bio tu, ili bi se okrenuo u ovom času, dok je u stanu tulilo noćno zvono.

S Kokijem se našao pola sata nakon telefonskog razgovora, u nekoj mutnoj pizzeriji blizu nove crkve na Visokoj. Htio ga je pljusnuti kad je vidio da mu je stvari koje je tražio donio u papirnatu vrećicu, kao da je riječ o luku. Popio je veku prije nego što je Koki, kao i obično kasneći, došao. Odbio je drugo piće. Platilo mu je u novčanicama od dvjesto maraka, onim istima koje je onda pripremio za liječnika: nije bio siguran, ali mu se činilo da je čak i omotnica bila ista. Vratio se autom kući, ostavio ga na uobičajenom mjestu i potom se pješice zaputio k Matićevoj kući.

Pješice mu je trebalo dvadeset minuta. Matić je stanovao u razmjerno elitnoj trokatnici na ne tako elitnoj gradskoj lokaciji. Nevelike modernističke niskokatnice dobrih stanova izmjenjivale su se s nejednako uređenim parkovima, stubištima i nerazlupanom uličnom rasvjetom. U toj su se četvrti stubišta obično zaključavala, tako da je Miroslav pričekao da netko od stanara bude u prolazu. Malo nakon jedanaest to je i dočekao: neka je klinka, možda srednjoškolka, izvela psa u noćnu šetnju.

Iz stana se i dalje čulo zujanje zvona, a potom i koraci u predsoblju. Vrata se odškrinu. Kroz uzak otvor Miroslava je začuđeno gledala žena četrdesetih godina, s plavo obojenim zapuštenim pramenovima, odjevena u trenirku i s mokrim oblogom preko oka. Provirila je nepovjerljivo.

Izgledalo je kao da je Galjer nakratko zaboravio što tu radi. Trgnuo se i u pola njezine upitne rečenice usplahireno izvadio pištolj. „Otvaraj!“ promrsi nastojeći zvučati zapovjedno. Žena je trenutak krzmala, on ponovi naredbu oštrijim tonom, a ona skine kračun, raskrili vrata i stane se natraške povlačiti k dnu hodnika.

Miroslav uđe za njom i zatvori vrata. Hodnik nije odavao raskošan stan: bio je uzak i pun zidnih ormara. Na vratima nužnika bio je obješen mjedeni dječčić koji piša, valjda kupljen na istome mjestu gdje i školjka za ime i zvonce. Žena je samoinicijativno podigla ruke i

panično gledala u Galjera pokušavajući nešto reći. Iza nje se na vratima dnevne sobe pojavi liječnik.

I u kućnom je ogrtaču izgledao dostojanstveno. Takav, u višnjevocrvenom šlafroku s obrubom, činio se mlađim nego u strogom odijelu. Bio je uredno obrijan, počesljan i još uvijek je imao kravatu.

— Vedrana, skloni se — reče Matić pokroviteljski. Vedrana upitno pogleda uljeza. Galjer joj kimnu da se makne.

— Što hoćete? Nemamo mnogo novca u kući.

— Hoću tebe.

— Mene?

— Obucite se. Ići ćemo u šetnju.

Predsoblje je imalo rasvjetu s potencijetrom i bilo diskretno osvijetljeno, kao za ljubavni sastanak. U takvom polusvjetlu Matić je škiljio u stranca na vratima sve dok mu se lice najednom nije promijenilo. Po sitnom trzaju čela ili bljesku u očima Galjer je shvatio da ga se liječnik sjetio.

— Znam tko ste.

— To nije ni od kakva značaja.

— Ništa nisam mogao učiniti. Učinio sam najviše što sam mogao. Došli ste kasno, bila je u terminalnom stadiju.

— Znam da ste učinili sve što ste mogli. Čak i ono što se ne bi smjelo. Zato sam tu.

— O čemu govorite? — Miroslavu se čuđenje činilo iskrenim.

— Dosta priče. Obuci cipele i ogrtač, žurno.

Držao je liječnika na oku dok je ovaj navlačio mokasinke i ogrtao se kišnom kabanicom. Kako je izgubio suprugu iz vida, provirio je u kuhinju i provjerio ne pokušava li ona doći do noža, ili telefona. Bila je, međutim, mirna. Držala se rukom za povoj na oku i ustrajano sjedila na velikom crvenom kauču koji je Miroslava podsjećao na nacrtane ženske usne u stripu.

— Ovo je jedini telefon? — upita Galjer držeći u ruci bežični aparat. Ona kimne glavom, a on aparat baci na pod i zgnječi ga nogom. — Mobitel nosimo s nama — doda okrenuvši se liječniku — i ključeve auta. A vama savjetujem da ne zovete pomoć. Vašem bi suprugu policija mogla biti neugodniji gost od mene.

Matić je lijeno i sporo navlačio cipele, kao da kupuje vrijeme ili čeka pomoć. Miroslav je mirno stajao u hodniku netremice ga nadzirući kad je s ulaznih vrata čuo buku i prčkanje ključevima po bravi. Potom se čulo čudno dahtanje, a onda koraci u hodniku. U stan je ušla djevojka sa psom, ona ista koju je Miroslav susreo na stubišnim vratima. Usmjeri pištolj k njoj: djevojka ustuknu, a pas počne razulareno režati.

Opazio je ključ u vratima kupaonice i dosjetio se improviziranog rješenja. — Unutra. Obje — naloži i pištoljem pokaže na kupaonicu.

— Zrinka. poslušaj — staloženo naredi Matić. Tek tada obje žene uđu u kupaonicu: „I sad im je veći autoritet od mene“, gotovo ljubomorno pomisli Miroslav dok ih je zaključavao s vanjske strane. Brava je bila čvrsta i činilo mu se da može izdržati obijanje iznutra. Ipak, odluči ne riskirati.

Otvori ponovno kupaonicu, izvuče par lisičina i sveže dvjema ženama ruke oko odvodne cijevi slivnika. „Zlu ne trebalo“, pomisli, šutne psa preko praga kupaonice unutra, zaključa vrata i baci ključ na pod u predsoblju. — Idemo — kimne liječniku i uputi ga prema vratima.

Nisu išli liftom. Spuštali su se polako, Galjer je pištolj držao uz tijelo i pazio na razmak. — Idemo k parkiralištu.

— Što želite od mene? — Matić je započeo razgovor kad su izišli na zrak.

— Još uvijek ne razumiješ?

— Učinio sam što je bilo u mojoj moći. Čovječe, od raka se umire.

— Krivo. Nisam ovdje zbog tvoje profesije, nego moje. Crne kronike, ne medicine.

Galjer zaključa da je čas da otvori karte. Uzme drugi par lisičina i obavije ih liječniku oko ruke, pa škljocne. — Odsad smo nerazdvojni — dometnu kao da želi biti duhovit. Istog mu se časa, međutim, ta duhovitost učini nepriličnom.

Naselje je bilo novo, iz osamdesetih, iz vremena kad se već mislilo na parkiralištu prostor.

Nekoliko je susjednih zgrada imalo zajednički etažni parking. Jednim je dijelom bio ukopan u brdo, a s niže je strane prizemni nivo bio ograđen željeznom rešetkom u punoj visini.

Miroslav promotri ima li neželjenih svjedoka. Bilo je mirno. Ispred ulaza u garažu nalazio se grozd od četiri telefonske govornice. Znao je da je slabost njegova plana i u tome da telefoni mogu biti neispravni. Valjda će, špekulirao je, bar jedan od četiri raditi. Zlu ne trebalo, upotrijebit će liječnikov mobitel. Ta mu se mogućnost nadavala u nuždi, ali mu se nije osobito svidjela: u eteru, računao je pomalo paranoično Miroslav, čuje i onaj koji ne bi trebao. Ono što nije dolazilo u obzir bilo je telefoniranje iz kuće: tamo su se morali zadržati što kraće i nestati bez traga. Parkiralište je bilo blizu, a mračno i skrovito. Iz njega se mogao nadzirati izlaz, a sami nisu mogli biti viđeni. Napokon, nije im se moglo prići s leđa.

— Vidim da ti još nije jasno zašto si tu — progovori napokon Galjer.

— Evo zašto: mijenjam tebe za Milu Tišmu. Ili nju živu, ili njezino tijelo, ili mjesto gdje je skriveno.

— Za koga?

„Ne mogu vjerovati. Ne mogu vjerovati da mu ime ništa ne znači“, pomisli Galjer i nanovo oćuti kako ga ispunja bijes. Nije ni ime zapamtio.

— Za djevojčicu. Kćer onoga tipa kojeg su tvoj rođak i njegovi frendovi ubili. Za nju te mijenjam. Ako želiš ostati živ, moraju je dovesti ovamo do jutra. Ili mi reći gdje je tijelo.

— Ne znam o čemu je riječ.

Sad je znao da sere. Prepoznao je blef. — Znaš. Jako si dobro znao od mene iznuditi šutnju. Sad je moj red za ucjenjivanje.

Liječnik je šutio zamišljen, kao da odvaguje što mu je činiti. Na koncu je zaključio da se više ne isplati blefirati.

— Što moram napraviti?

— Tu je govornica, evo ti telefonska kartica. Zovi rođake i naloži im da se s malom nacrtaju ovdje, čim uzmognu. Najbolje već za sat. Ako je živa, naravno. Ako nije, onda je plan malo drukčiji.

— Živa je — prekine Matić. Silno je želio da je tako. Pitao se, međutim, je li mu Šešelj rekao

cijelu istinu.

Polako je okretao brojčanik. Na tihom i pustom parkiralištu signal iz slušalice ječao je poput megafona. Zvonilo je dugo, jako dugo, bez odgovora. Nervozno je lupkao po plastičnom kućištu kabine: shvaćao je da je mali Šešelj negdje po birtijama, ali gdje je, zaboga, baba?

Odvagnuvši, shvatio je da je mogla biti bilo gdje: u dvorištu gdje se telefon ne čuje, u garaži, kod susjeda, grogirana od tableta za san. Pustio je da zazvoni još jednom i onda položio slušalicu na ležište.

— Nema ih — rekao je.

— Ništa zato. Zvat ćeš ovaj broj i tražiti Slavu Barića. Znaš tko je on, naravno?

— Znam — odgovori Matić, premda je to tek dijelom bila istina: ako je ikog od Šešeljevih poznavao površno, to je bio Barić. Uzeo je papirić s brojem i nanovo birao.

* * *

— Idiot.

Nije to rekao bijesno, uz dernjavu, onako kako to Slave obično zna. Zgrabio ga je za grlo, pritisnuo mu dlanom vrat o zid i stezao ga tako da se Šešelj počeo gušiti. Ali nije urlao kako Barić obično urla. Samo je, kad je olabavio stisak, ponovio:

— Idiot. Ubio si vlastita rođaka.

Šešelj je još uvijek hvatao zraka. Pažljivo je gledao čas baku, čas Slavu, strahujući neće li provala bijesa ponovno buknuti. Ali nije. Slave je ovaj put čini se bio previše potučen novošću da bi uopće bacao stvari, urlao i prijetio. Doimao se kao košarkaški trener koji gubi s dvadeset razlike, a malo je do kraja.

Šešelj nije sve to skupa zamislio ovako. Vraćajući se od Sv. Nikole kući, išao je laka srca, primiren i zadovoljan da su se riješili nedaće koja mu je stanovala u garaži. Namjeravao je prvo kazati babi, pripremiti je, uvjeriti da je tako bilo najbolje. A onda, kad ona već bude uz njega, da zajedno odluku i dovršeni čin obznane ostalima, i to ne prije jutra.

Ako je doista bio Juda, onda mu je Bog kaznu poslao najekspresnijom poštom. Kad je stigao kući, već je s vrata ugledao Slavu. Čudio se što radi kasno navečer u njegovoj kući, uz babu koja ga ne može vidjeti ni tiskanog. Rekli su mu da je Matić otet i da ga otmičar hoće mijenjati za malu. Kad im je rekao da male više nema, umjesto praiskonskog Slavinog bijesa na njega se izručilo samo Slavino zdvajanje: činio mu se slomljen i bezidejan i Šešelji se toga prepao više nego opasnog, bijesnog Barića.

A Slave je Barić večer prije liječnikova poziva proveo onako kako mu se zaista sviđalo. Tog je poslijepodneva u brigadnoj administraciji predao zahtjev za demobilizaciju, i rekli su mu da s obzirom na zasluge i staž ne bi smjelo biti problema. Nakon toga čate je častio pivom u krčmi kod ratne luke. Sjeo je potom u *volkswagen golf*, promuvao se po gradu i došao kući pred kraj Dnevnika. Politika je — na njegovo zadovoljstvo — bila prošla. Sjeo je sa ženom i materom i odgledao ostalo: dovršen je neki vodovod, govorili su o sivoj ekonomiji, o stanju u Bosni i o nekoj operi u Zagrebu. Poslije je večerao. Bio je gladan od vrzmania po gradu tako da se s uživanjem bacio na blitvu s maslinovim uljem, kuhana jaja i ovčji sir. Tijekom večere Joško je ušao u kuću po produžni kabel i lampu: smračilo se, a nešto je radio oko auta. Slave je potom sjeo gledati utakmicu. Milan je pomeo neke Škote 3:0, a Boban je namjestio jedan gol. Nakon utakmice gledao je kratke izvještaje s drugih utakmica po svijetu: puna gledališta, vraški dobar nogomet, neku mirnu sreću daleku od onog što je bilo oko njega. Lagano je pio nerazvodnjeni crnjak iz točionice i mislio kako mu je dobar dan dobro završio. Onda je zazvonio telefon.

Bio mu je odmah do ruke, uz naslonjač, kraj daljinskog upravljača, tako da je podigao slušalicu nakon prvog zvona. Začudio se kad se Matić predstavio. Nisu nijednom razgovarali od onoga davnog kvartovskog pira. Otkad se dogodila ova frka s Tišmom, liječnik je komunicirao s njima samo preko Šešelja, i Slave je ponajmanje očekivao njegov izravni poziv. Bez riječi je slušao liječnika koji mu je izložio što se događa. Lijevom je rukom stišavao ton TV aparata, a lice mu je tamnjelo od zlovolje.

Matić mu je ukratko izložio da je otet i da otmičar hoće živu ili mrtvu trgovčevu kćer. Naložio je neka je dovedu: „Ne igrajte se. Toliko mi dugujete“, napomenuo je liječnik. Pitao je za koliko mogu dovesti malu. Slave je pogledao sat: bilo je deset do ponoć. „U dva. Dajte mi vremena“, odgovori. Čuo je kako Matić nekome prenosi dogovoreni termin. Nepoznati je očito odobrio: liječnik mu se nanovo obratio i dao mu adresu. „Zora je krajnji rok.“ Nadodao je: „Shvatite ovo ozbiljno, ljudi. Pištolj mi je pod rebrima, nemojte se zajebavat.“

Odloživši telefon na naslonjač, Slave je počeo razmišljati. Tražio je rok od dva sata zato što je htio imati dovoljno vremena da smisli kakvo drugo, bolje rješenje. Nije mu se ispuštalo malu iz ruke, a nije mogao ništa drugo nego raditi na dva kolosijeka: pripremati razmjenu i smišljati štogod bolje.

Joška je našao u dvorištu, pod svjetlom automehaničarske lampe uštekane kroz prozor u utičnicu. S njim je bio i Jakus: oba su bila u kombinezonima i zamašćenih ruku i obraza. Tijekom popodneva raskopali su Joškov stari *renault 5* i još nisu bili gotovi s poslom.

Nekoliko minuta kasnije Slave je bio u svom *golfu* i čekao da se motor ugrije. Slušao je kako dizelaš bruji u baritonu poput teretnog broda i gledao cementni zid osvijetljen farovima. Ubacio je u rikverc i uputio se k Šešeljevima.

Momcima je podijelio zadatke. Poslao ih je prvo kućama po nešto kratkih cijevi. Oružje im je moglo trebati, ali ne kalašnjikovi: trebalo im je nešto malo, što se dade sakriti u jaknu ili nogavicu. Potom je otišao Šešeljevima i tamo probudio babu lupanjem na vrata. Baba je otišla u garažu po malu. Vratila se za tren i rekla da je nema. Joško i Jakus banuli su na vrata koju minutu potom, a odmah za njima i Šešelj, sam. Situacija je ubrzo postala jasna, a loše su se vijesti nagomilale jedna na drugu.

Na koncu je progovorio Slave. Rekao je da nemaju puno vremena, da će morati podijeliti zadatke, da će se razići svaki sa svojom zadaćom i da ti poslovi moraju biti obavljeni pouzdano, potpuno i točno. Posjednuti oko stola, ostali su slušali, a Slavi je mozak radio kao vekerica, kao motor koji pouzdano prede u leru i kojeg čeka uspon.

— Ono što pouzdano znamo to je da on misli malu vodit na noćasnji bus za Trst. Tamo mu ne možemo ništa, bit će previše ljudi. Moramo zato njega i malu pronaći prije. Zato jedan od nas treba ići k njemu doma. To ćeš ti — okrenuo se Jakusu.

— Misliš da će biti doma?

— Vjerojatno neće: tolika budala nije. Zato ćeš vjerojatno ići bez veze. Probaj makar od sestre saznati gdje. Nastoj stići do *Porschea* prije zatvaranja. Tamo će te čekat Šešelj.

Šešelj živne iz tupe odsutnosti, kao da je iznenađen što je i on uključen u sve to.

— Da si Krešo i da ne smiješ spavati kući, kod koga bi prenoćio?

Šešelj se zamisli: — Kod rodbine?

— Recimo da je nema?

— Kod prijatelja?

— Kojeg?

— Mi smo mu bili posljednji prijatelji — umiješa se Jakus.

— Očito nismo. Kad si mu predavao malu, gdje ste se sastali?

— Kod Sv. Nikole.

— Sv. Nikole? Znači, Varoš. Ili Meje? Tko bi Kreši blizak mogao stanovati tamo?

— Ja znam — javi se Joško nakon kratke tišine. — Ljubo stanuje tamo.

— Ljubo — s olakšanjem ponovi Barić — onda ćeš ići Ljubi. Pritajit ćeš se dok ne vidiš ili njega ili malu — naravno, ako su uopće tamo. Ali te ne smiju vidjeti i ne smiješ poduzimati ništa. Ono što trebaš napraviti, to je dojaviti mi da si ga vidio. Tko je još ostao besposlen?

— Ja — javi se Joško.

— Ići ćeš liječniku doma. Tamo nitko ne odgovara na telefon, ali još uvijek mislim da bi morali bit tamo. Matić ima obitelj, a otmičar ih nije mogao sve potrpāt sa sobom.

Osim toga, mjesto dogovora je tamo blizu. Zato je moguće da su oni u Matića doma. Zvoni, ako su unutra, upadaj i pucaj. Jesi li u stanju ubit tog tipa, koji god da je?

— Da — odgovori Joško, iako mu se činilo da je rekao neistinu.

— To i napravi. Pazi na Matića i familiju. Ali, najvažnije je da poklopiš tog tipa, ma tko god bio. On nije samo otmičar nego i svjedok koji zna sve. Ja ću — okrenuo se babi ne krijući sarkazam u glasu — s vašim dopuštenjem ostati ovdje. Sa mnom su govorili na telefon i vjerojatno će htjeti ponovno.

Razišli su se nekoliko minuta prije ponoći, tiho i žustro kao da idu u ratnu akciju. Čulo se škljocanje oružja, meki bat tenisica po dvorištu, i turiranje vozila. Nakon nekoliko minuta, kuća Šešeljevih ostala je u tišini.

Slave je ostao sjediti, jedini uz prostrani kuhinjski stol. Lice mu je i nadalje odavalo napetu pažnju. Još jednom je prevrtao svaku fazu i svaku mogućnost odvagujući nije li što zaboravio. Baba ga je kratko vrijeme nesmiljeno gledala. Ustuknula je pred autoritetom. Slave je bio odgovoran za sve što se dogodilo, što bi joj unuk mogao u zatvor i što bi joj nećak mogao završiti u odlagalištu otpada s metkom u potiljku. Oko toga nije imala dvojbi. Sada, kad je zagustilo, vidjela je međutim da je Slave jedini koji u svemu skupa umije vući konce. Htjela ili ne, znala je da o njemu ovisi hoće li sve to skupa završiti nešto manje loše. Dobro, to je baba već odavno znala, dobro nikako ne može završiti.

— Idiot — još jednom ponovi Slave, kad su svi otišli, više za sebe i da prekine tišinu. Baba nije odgovarala. Na koncu se preнула iz misli i ustala. — Idem — rekla je — vrata od garaže ostala su otvorena.

13.

MJEDENO ZVONO

Tek onda kada ju je kucanje na ulaznim vratima prenulo iz sna, Lidija je shvatila da je zaspala na trosjedu i da joj je knjiga spuznula niz trbuh na pod. Pogledala je na kuhinjski sat: ponoć je već zamakla. Osovila se na noge i počela misliti što dalje.

Znala je: ako su došli, to znači da je sve išlo po planu i da traže Krešu. Sada je njoj bio red da napravi svoj dio posla. Požurila je poluodjevena otvoriti vrata što prije: nadala se da majka neće ništa čuti i zato nije htjela da lupa predugo traje.

Iznenadila se kad je pred vratima vidjela Jakusa, i to samog. Obratio joj se ispod glasa.

— Trebam Krešu. Hitno.

— Uđi — odvratila ona i pusti ga u kuću. Rukom mu je pokazala još zgužvani kauč i sjela njemu nasuprot, na naslonjač. Pitala ga je hoće li što popiti, odbio je pokretom ruke.

Gledao ju je ispitivački i sumnjičavo. Pitao se zna li išta od onog što se događa, a ako zna, koliko zna. Primila ga je u kuću, prijazna, usred noći. Nije ga priječila ući niti je pokazivala strah. Nije pokazivala čak ni čuđenje. Tako se, činilo se Jakusu, ne bi ponašao ni onaj tko zna sve ni onaj tko ne zna ništa. Što joj je Krešo rekao?

Lidija je ustala i ipak donijela bocu travarice. Malo ćemo kupovati vrijeme, mislila je u sebi, i natočila rakiju u dvije čašice od brušenog stakla. Opet je sjela: imala je kratku spavaćicu i pustila je da joj se zgužva visoko iznad koljena. Sve treba učiniti, računala je, sve što potiče zbrku u glavi.

— Trebao bi mi Krešo. Hitno.

— Kako si, što ima novo?

— Gura se — Jakus odgovori nervozno, trudeći se ostati pristojan. — Slušaj, molim te: Krešo mi zaista hitno treba. Hoćeš li ga probuditi?

— Nije ovdje — odgovori ona glasom kao da se malo duri, kao da je odbio njezino zavođenje.

— Gdje je?

— Zar se dogodilo nešto ružno?

— Ne mogu ti objašnjavati, imam premalo vremena. Kad se vraća?

— Ne očekujem ga noćas.

— A kamo je otišao?

— Zašto ti tako hitno treba? Da nije neko zlo?

— Predugo bi trajalo objašnjavanje, Lidija. Molim te...

— Ne moraš bi objašnjavati. Ionako znam sve.

Jakus se trgnuo s upitnim izrazom na licu, kao da nije čuo dobro. Ali jest: „Ionako znam sve“, ponovi Lidija i gurne mu preko stolića travaricu koju još nije bio ni dotakao. Sada doista nije znao što mu je činiti.

— Znači, niste je ubili — progovori Lidija, spremna da govori dok joj god rečenice budu padale na pamet i dok je god ovaj preko bude slušao — ali oca jeste. Tko ga je skinuo? Slave? Ili ti? Bit će da vam je sad žao što niste i malu? Samo, bilo bi s tim puno problema. Što s njom mrtvom? Kako je zakopati? Kako biste sve to objasnili doktoru? Čovjek skoro pomisli da je i bolje da je ovako isparila — naprosto otišla.

Jakus je gledao šokiran i nizao u glavi pitanja koja nisu imala odgovora. Kako to da toliko zna? Je li u dogovoru s čovjekom koji je oteo doktora? Tko je taj? Što ona hoće?

— Ne znaš što bi? — nastavi Lidija, kao da će joj glagoljivost spasiti glavu. — Čudiš se da znam toliko? Možda bi me mogao ubiti, da eliminiraš svjedoka. A opet, onda bi morao ubiti i majku. Ona gore srećom spava, ali ne tako čvrsto da je ne bi probudilo umorstvo. S druge strane, tako nikad nećeš saznati gdje je Krešo, a nemaš vremena. Mogao bi me mučiti da iznudiš istinu, ali to opet ne možeš ovdje. A ja se naprosto neću dati maknuti. Glupo bi bilo da mi prijetiš pištoljem, jer znam da ne možeš pucati. Uostalom, čak i kad bi me silom pokušao natjerati da ti kažem gdje je Krešo, ne bi uspio. Nije bio tako lud da mi kaže. Ne znam čak ni to je li s malom ili nije. A čak i kad bih znala i čak i kad bih ti rekla opet ne bi mogao ništa. Prvo, zato što nemaš vremena. Drugo, zato što vam je on neće dati. A njega ne

možete ubiti i da hoćete. Ubojstvo bogatog Srbina može se zataškati, ali umorstvo ratnog invalida ne. Mislim da ti je najbolje ići kući spavat.

Jakus nije znao je li to neki šah, ali je osjećao da ako jest, onda je matiran. Njezina je logika bila neumoljiva i porazna. Sve što je rekla bilo je istina bez najmanje pukotine, i to neugodna. Gnječio je rukom pištolj u unutarnjem džepu i polako ga izvukao van.

— Jednu stvar zaboravljaš. Nemam što izgubit.

— Ali ni dobit.

— Slušaj me dobro: nemam izbora. Ubit ću i tebe i njega da dođem do male. Nemam izbora.

— Znači, tako je zagustilo. Što, vidjela te? Smeta ti svjedok?

„Kučko. Jesi li baš morala bit tako pametna?“ mislio je Jakus i polako, kao da se još skanjuje, okrenuo pištolj k Lidiji.

— Čekam — rekao je, i zaista je čekao, iako nije zapravo znao što ni koliko. Lidija je mirno sjedila, u ruci joj je još uvijek bila nenačeta čašica travarice, a na licu joj se nije dalo razaznati boji li se i koliko je sigurna da se kocka dobro i da kockanje neće izići loše po nju.

Zvono kućnih vrata zazvonilo je dugo i nametljivo. Jakus strelovito pogleda Lidiju kao da želi s njezina lica saznati očekuje li koga, očekuje li Krešu. Ona je bila mirna kao sfinga, tajnovito se smiješila kao da to zvono ili taj pištolj nemaju s njom baš nikakve veze.

— Otvori.

— Otvori ti. To nije Krešo, nemoj se tome nadati. Bit će prije netko od tvojih prijatelja.

Jakus više nije mogao izdržati: zvonjava je bila duga, bučna i djelo glupana, tko god bio. Morao je prekinuti. Ustao je i otvorio vrata.

Lidija nije s fotelje mogla dobro vidjeti što se događa pred vratima. Jakus se ispod glasa došaptavao s nekim tko je još uvijek bio u hodniku i povremeno se osvrtao da vidi što ona radi. Onda je ustuknuo za korak, i iza njega je ugledala Šešelja. Još uvijek su govorili ispod glasa, a onda je Jakus strpao pištolj u jaknu.

Okrenuo se prema njoj, ispod glasa viknuo „kurvo!“ i pljunuo na pod između njih, kao da želi izbaciti iz usta svu postidjenost i poniženje koje ga je peklo.

Izjurili su oba van, u hitnji, i zalupili vratima. Lidija ustane, provjeri kroz okular jesu li otišli, osluhne spava li još mater i dvostruko zaključa vrata. Prvi put te noći nije znala što se događa i tek je sad, kad su otišli, prvi put bila zabrinuta.

* * *

Prvi sat subote već je bio napola prošao kad se u kliničkoj bolnici na Supavlu Gojo nakon tjedan dana trgnuo iz polusvijesti. Da je netko u tom času bio u sobi, vidio bi kako je bezizražajni pogled u obijeljeni strop najednom nestao, kako mu se lice trznulo, a oči dobile sjaj i izraz. Osvrnuo se, sa čuđenjem pogledao cjevčicu infuzije u svom zapešću i bez krzmanja je iščupao. Podigao se u polusjedeći položaj, pokušavao nekoliko časaka u mraku razaznati gdje je, a onda je ustao. Izišao je na hodnik čudeći se svojoj premalenoj bolničkoj pidžami i krenuo prema svjetlu iza jednih staklenih vrata.

Sestra Urša bila je žena srednjih godina, još uvijek vitka i dugonoga četrdesetogodišnjakinja koja je svoju uščuvanu figuru rado, ali diskretno isticala odjećom. Sestra je bila cijeli život, a sestra na psihijatriji tek malo kraće od toga. Kad netko dvaput tjedno dežura noću na odjelu psihijatrije, navikao je na horror-situacije i Urša nije mislila da ima još nečeg što bi je moglo naježiti. Ono što se te noći dogodilo, međutim, nije bilo ugodno.

Negdje oko jedan vrata sobe dežurne sestre tiho su se otvorila i u sobu je glavom provirio pacijent koji je više od jednog tjedna bio bez svijesti, bez reakcija, nepomičan u krevetu. U sobu je ušao mirno, sasvim prirodno, kao da ulazi u trgovinu u kojoj kupuje svako jutro. Gledao je uznemireno i rekao, sasvim mirnog glasa: „Dogodilo se nešto jako loše“. „Mogu se kladiti“, pomisli sestra i instinktivno ustukne prema kutu sobe.

— Morao bih svakako razgovarati s policijom.

— Legnite. Dat ću vam apaurin, a sutra ćete razgovarati s liječnikom.

— Mislim da me niste dobro čuli: moram razgovarati s policijom. Odmah.

Urši je načelno bilo svejedno želi li on razgovarati s policijom, kani li je uvjeriti da je Napoleon ili da ga napadaju otrovni pauzi. Nije joj se igralo uvjeravanja usred noći. Uzela je telefon i birala interni broj porte: tamo će se već naći dva bolničara da srede potencijalno sranje.

Osjetila je udarac po zapešću, telefon se uz tresak zalijepio o zid, a naprsli komadi kućišta i brojčanika razletjeli su se po podu. Pogledala je pacijenta puna straha. Ruka mu je malo krvarila od udarca. Oči, međutim, nisu odavale gnjev ili agresiju: bile su mirne, zabrinute i odsutne. Povukla se još više u kut iščekujući što će biti.

Nije, međutim, bilo ništa. Čovjek u pidžami gledao ju je ispitivački još nekoliko časaka, a onda se okrenuo i izišao zatvorivši vrata brižno i bez šuma. Još je nekoliko sekundi stajala u kutu iščekujući. Činilo se, i on: bio je ispred sobe, vidjela mu je sjenu kroz mutno staklo vrata i osjećala vibraciju. Onda se začulo škljocanje brave s vanjske strane, i sestra Urša je ostala zaključana u sobi za dežurstva, bez telefona, i s dugom noći pred sobom.

Posljednje što je čula prije nego što je odjel ponovno potonuo u rutinsku noćnu tišinu bili su dugi i oštri koraci niz hodnik. I još jedna vrata, ona čitavog odjela, kako se jedva čujno otvaraju, pa zatvaraju uz tresak koji je zaječao noćnim stubištem. Taj čovjek, tko god bio, sada je bio vani, na slobodi.

* * *

Liječnikov *opel vectra* bio je upravo idealno smješten: u etažnoj garaži, u dubokom polumraku, prednjim staklom okrenut prema ulazu u Matićevu zgradu. Galjer je ključeve auta uzeo još u stanu. Kad su došli do *vectre*, pretao ih je vrtjeti po stisnutoj šaci, pritisnuo je sklopku centralnog otključavanja, a pištavi je zvuk odjeknuo praznom garažom. Galjer je dao liječniku znak da sjedne na vozačko mjesto, a potom je i sam sjeo i zaključao auto iznutra. Udobno se smjestio, stavio ključ u džep, a pištolj uz bedro. Sada je valjalo samo čekati.

Vrijeme je sporo prolazilo i Galjer nije bio načistu je li prošlo pola ili čak pun sat do časa kad je ugledao Joškov auto. Bijeli *renault 5* s jednim neispravnim farom nečujno je kliznuo dvorištem i zastao točno pred liječnikovim ulazom. Galjer opazi da je vozač neuredno

parkirao auto, kao da se kani kratko zadržati. To mu je pobudilo sumnju. Opravdanu, činilo se: čovjek koji je izišao iz auta izgledom se i dobi doimao kao da je jedan od dripaca koje je Matić štitio. Miroslav nije mogao znati je li to i bio. Pogledao je zato li ječnika, hoteći mu s lica pročitati znači li mu išta ono što vide. Nije bio načistu poznaje li Matić Šešeljeve prijatelje. Ako se po reakciji moglo suditi, ne poznaje, ili ovaj nije bio jedan od njih: liječnikovo je lice bilo mirno i bezizražajno kao i cijelo vrijeme.

— Bolje — zaključio Miroslav — neće ništa pokušavati.

Ušavši u vežu liječnikove zgrade, Joško je pažljivo zatvorio vrata za sobom, ali nije palio svjetlo. Naslonio se leđima na zid osjećajući njegovu hladnoću i čekao. Zaželio je ostati tako, naslonjen na stubišni zid, cijelu noć: nije mu se išlo gore.

Istina je, prošao je rat i razna sranja u njemu. Ali sad se kolebao: ovo je bilo drugo, borba oči u oči, cijev na cijev. To nije nikad iskusio, i nije ni želio. Zato se silno ufao da gore neće naći nikog.

Uspeo se na drugi kat ne paleći svjetlo. Lako je pronašao vrata: teška, s dvostrukim ojačanjem, zvučnom izolacijom i mjedenim zvonom, odskakala su od ostalih. Skanjivao se nekoliko sekundi i onda pritisnuo zvono. Iznutra se začuo dugi električni pisak. A potom tišina. Drugi je put zvono pritisnuo nakon gotovo pola minute, nadajući se da neće biti odgovora.

Vedrana Matić, njezina kći i niski dlakavi pinč u kupaonici su bili već pun sat. Cura je slobodnom rukom i nogama očajnički pokušavala izbiti vrata. Prsti i laktovi su joj prokrvarili od udaranja, ali od toga nije bilo velike koristi: bile su zaključane izvana, brava je držala dobro i nisu mogle nikud. Kako bi jedna povukla lanac da si stvori malo prostora, drugu bi povukla u tijesnu šupljinu ispod umivaonika. Postajalo im je jasno da se ovako neće osloboditi satima.

Kad se začulo prvo zvono, Vedrana je, već rastrojenih nerava od straha, počela jecati i tražiti pomoć. „Jače“, rekla je kći, „urlaj šta jače, da nas čuju.“ Zaurale su, iz petnih žila, obje zajedno, a pinč ionako nije prestajao larmati. Nedugo potom čulo se i drugo zvono. „Usrana izolacija. Ne čuje nas“, napokon ustvrdi Zrinka, i počne ponovno zapomagati.

Tamo, iza deset centimetara staklene vune i crvenog skaja, Joško je nakon trećeg pokušaja

prestao zvoniti i zastao pred vratima, kao da čeka od nekog drugog da mu kaže što mu je činiti. Nije čuo ništa. Možda naprosto nije bilo nikog. Ali, možda su unutra svi. Možda cijela obitelj sjedi na kauču, možda su svezanih ruku i usta, možda on sjedi na stolici prekoputa, ima pištolj i ne da im odgovoriti na telefon, otključati vrata ili zvati upomoć. Postojao je samo jedan način kako se to moglo provjeriti, i Slave je to od njega očekivao. Morao bi ući, provaliti, potražiti neznanca i pucati na njega. A otmičar je čuo zvono i čeka ga pripravan. Bilo je to ono čega se najviše bojao.

Još je nekoliko trenutaka stajao prislonjen o zid, nepomičan, osluškujući. Onda je odlučio. „Ko te jebe, Matiću. Neću ja na stratište radi tebe“, pomisli i brzim koracima sleti niz stube. Otključao je peticu i ubacio u rikverc. Slavi — pomisli — Slavi uvijek može reći da u stanu nije bilo nikoga.

* * *

Niz stubište Lidijine zgrade Jakus i Šešelj spustili su se šutke, ne razmijenivši ni riječi. Tek kad su izišli na zrak, Šešelj se razvezao i ispričao mu što je doznao, još uvijek plah i snužden zbog neprilike koju im je navalio na leđa.

Išlo je brže i jednostavnije nego što je itko mogao zamisliti. Prema Slavinim uputama otišao je pred Ljubinu kuću, ali nije kucao ili ikog tražio. Sakrio se u sjenu uz ulaz u dvor i promatrao. Nakon nekoliko minuta, vidio je Ljubinu ženu kako se penje balaturom na gornji kat i nosi lončić s večerom nekome. Zakucala je, a potom sama ključem otvorila vrata. Netko iznutra prišao je vratima hoteći prihvatiti obrok. Taj netko je upalio svjetlo u hodniku i Šešelj ga je mogao jasno vidjeti: bio je to Krešo Popić.

Ulica je bila prazna i burna, a vjetar je natjerivao stare novine i lišće. Stotinjak metara od Lidijina ulaza zaustavili su se na nogostupu. Na kolniku je u leri brujao bijeli *golf*. Šešelj se privio nad vozačevim prozorom, staklo se spustilo, a iz *golfa* je izvirila Slavina glava.

— Idemo po njega?

— Ne idemo „mi“. Ići ću sam.

— Jesi li siguran?

— Jesam. Neka to bude između mene i njega. To smo jedan drugom dužni.

— Znaš gdje?

— Rekao si mi — obrecne se Slave — ne moraš dvaput.

— Što ćemo mi?

— Ništa. Idite Šešelju doma i mirujte kod telefona.

Slave podigne prozorsko staklo. Pola noći odavno je već bilo prošlo, bilo je već hladno i pred licima im se topli dah kondenzirao u vlažnu paru. Šešelji i Jakus stajali su na rubu nogostupa i gledali kako Slave ubacuje u prvu, pali svjetla, daje žmigavac i kreće niz praznu ulicu. *Golf* se nedugo potom izgubio iza zavoja, a dvojica prijatelja su se pješice uputila na Kman. Sada im je preostalo samo čekati i nadati se da će sve ispasti dobro.

Liječnikova *vecra* bila je nova, elegantna i tamna. Mirisala je po magičnom drvcu, novoj plastici i opranim presvlakama, a crvena lampica alarma treperila je u mraku jer je auto bio zaključan iznutra. Doktor se doimao kao da spava: poluzatvorenih kapaka, posve miran, činio se kao netko tko je u svojoj dalekoj nirvani. I Miroslav se trudio ostati miran, ali nije mogao izdržati, a da ne pogleda na sat svakih petnaestak minuta. Lampica sata samo bi načas zatitrala u tami, kao da netko šalje tajne signale.

Galjeru je laknulo kad je ugledao vozača *renaulta* kako izlazi iz liječnikova kućnog ulaza samo nekoliko minuta nakon što je ušao, i to sam. Bit će na koncu, mislio je, da sve to skupa nije ništa, samo frajer u brzopoteznom posjetu curi, ili ljubavni glasnik. Ako i jest netko od njih, činilo mu se — nikakvo zlo. Izgledalo je da doktoru taj lik i taj auto ne znače ništa.

Gledao je, sad ne više uznemiren, kako mladić sjeda u *renault*. „Idiot“, pomislio je, „pali svjetla prije nego što je upalio auto.“ U tom trenu osjeti strahovitu bol čeljusti: liječnik ga je žestoko raspalio desnim laktom u bradu i zgrabio za grlo, suprotnom rukom kriveći podlakticu ruke u kojoj je Galjer držao oružje.

U nečem je Miroslav imao krivo: Matić je poznavao Šešeljeve prijatelje. Od onogavnog pira u Domu brodogradilišta rijetko ih je, doduše, viđao. Za slučajnih susreta u gradu sa

simpatijom bi im kimnuo glavom i konstatirao kako sazrijevaju i dobivaju muški izraz i izgled. Od one noći kad je na Sirobuji ubijen trgovac, nije se vidio ni sa kim od njih osim sa Šešeljem koji je služio kao neka vrsta povjerljivog glasnika: sve bi drugo bilo nerazborit rizik. Ipak — kad je ugledao na noćnom parkingu mlađeg Barića i njegov auto, Matić je znao koga vidi, ali i što treba činiti. Znao je ujedno da to treba učiniti iz istih stopa. Morao je samo čekati da Joško obavi posao i siđe. To je i dočekao.

Desnim je laktom žestoko raspalio Galjera po bradi, a suprotnom rukom odmah krenuo k pištolju. Miroslav je pokušao uperiti oružje u njega, ali nije uspio: Matić ga je uhvatio za zapešće, tresnuo njime o staklo, a pištolj se stropoštao na tapecirani pod. Matić potom šakom udari Galjera u bradu i uhvati ga za grlo, dok je ovaj rukama bespomoćno grabio po zraku poput raka na suhom. Još jedan udarac šakom nakratko je zatamnio Miroslavu pred očima: posve dovoljno da liječnik rukom posegne Galjeru u džep i izvuče ključeve auta. Pritisne privjesak, a *vectra* kratko zapišti. Mogao je van.

Matić je znao da mora biti što brži. Kroz rešetke je vidio malog Barića kako sjeda u auto, najprije pali farove, a tek potom motor, prebacuje u rikverc i manevrira na parkiralisti. Morao ga je sustići: skrene li mu pažnju, znao je, otmičar je gotov, a on spašen. Otvori vrata, pokupi pištolj s poda i jurne van. Osjetio je najednom protusilu koja ga vuče natrag, posklizne se i stropošta licem i laktovima nadolje. „U kurac“, promrsi: još je bio lisičinama vezan za uljeza.

Bijeli se *renault* udaljavao, činilo se nepovratno. Matić svom snagom potegne otmičara da ga izvuče iz auta. Potezao je uzalud: dugi je Galjerov baloner zapeo na dršku mjenjača. Matić se nanovo sagne kroz vrata automobila i pokuša osloboditi protivnikov ogrtač. U tom času primi jak udarac u lice.

Miroslavu se nakon zatamnjenja brzo povratio razbor. Udario je sagnutog liječnika i oborio ga na koljena, a onda drugom rukom krenuo prema pištolju. Matić ga je očito pokušao upotrijebiti, na što ga Galjer bridom dlana raspali po zapešću. Pištolj odleti i otkliže po glatkom betonu petnaestak metara. Matić krajem oka pogleda prema zgradi: *renault* se već izgubio. Sad su bili njih dvojica, vezani lisičinama, i samo je jedna stvar odlučivala: tko će dohvatiti pištolj.

Više nisu gledali jedan drugoga. Oba su se, još vezani lisičinama, zatrčali prema oružju koje je nevino ležalo na tlu, ispod bočnog blatobrana jedne *volkswagenove* bube. Liječnik najednom stane i snažno potegne u protusmjeru. Njegovih devedeset kila krupne stature

učinilo je svoje: Galjer se propeo s nogama naprijed i pao na bok. Matić je dočekaao priliku: snažno je, punom nogom, šutnuo Galjera u lice, a ovaj se beživotno skljkao na tlo.

Liječnik ovaj put nije htio ponoviti grešku. Brzo pretraži džepove onesviještenog, pronađe ključ lisičina i rastvori ih. Potom je posegnuo za pištoljem, ali ne odviše spretno: vrhom prstiju pogurnuo je revolver koji se kao pakosno zaustavio ispod bube, gotovo točno po sredini. Liječnik se baci na tlo i zavuče ruku pod auto. Nije dosežao pištolj, pa zavuče i glavu i rame. „Samo da se opet ne probudi brzo“, prođe liječniku kroz glavu. Ovako polegnut ničice, bio bi perfektna žrtva za napad, nemoćan da se pomogne rukama ili nogama.

Galjer se, međutim, nije budio. Matić napokon napipa pištolj i uhvati ga za dršku. Pridigao se u hipu otresajući prašinu: Galjer je još uvijek ležao, a liječnik mu priđe i okrene ga.

Imao je lice kao beba. Potpuno nesvjesno, mirno, kao dijete u ugodnu snu. Plav, okrugle glave i plaha izraza otmičar se činio kao netko tko lebdi u savršenom miru. Matić ga je gledao i, gledajući ga, sve više postajao svjestan kako je sve ovo što se događa tako konfuzno, nejasno i nepovezano.

Želio je što prije natrag kako bi oslobodio obitelj, ali je prije toga morao mnogo učiniti. Poluuspravi onesviještenog neznanca i lisičinama ga zaveže uz auto. Potom potraži mobitel. U tučnjavi mu je ispao iz džepa, tako da ga je pronašao ispod *opela*, srećom neoštećena. Birao je broj Šešeljevih i pričekao: telefon je zazvonio nekoliko puta.

Onda se slušalica podigla. S druge se strane začuo muški glas koji do tada nije čuo. Netko od Šešeljeve ekipe — pomisli, i zatraži Šešelja. Glas je s druge strane, ozbiljan i bez akcenta, zapitao tko je pri telefonu.

Matić je jako dobro znao da bi svaki od škvadre dobro znao tko zove. Bez riječi počeka nekoliko časaka, dok je glas s onu stranu ponavljao „halo“. Taj glas je bio poslovan, siguran, zreo. „Ne. To nije ni jedan od Šešeljevih prijatelja“, zaključio na koncu Matić i, ne znajući što bi, hitro sklopi aparat.

14.

POKRETNNA RADNJA ZA JEDNOSTAVNE USLUGE

U kuću Šešeljevih policija je upala u četvrt do jedan u noći. Šešelji i Jakus tek su se bili vratili kad se na ulaznim vratima začulo oštro kucanje. Otvorila je baka. Ostavši kao pričuva uz telefon, upravo je na plinu provrela vodu za tursku kavu u velikoj džezvi. Načas je stižala vatru dok otvori vrata, ali tu kavu više nije skuhalo.

Pred vratima su bila dva specijalca, od kojih je jedan čizmom gurnuo vrata prema unutra, a drugi projurio pokraj bake Šešelji i naciljao automatskim pištoljem muškarce unutra. Za nepunu minutu kuća je bila puna policije. Šešelji je stajao prignut s rukama uza zid. Baku su policajci posjeli u naslonjač. Jakus je izvukao *Zastavin* pištolj i pokušao se oprijeti, ali je istog časa dobio metak u nadlakticu. Nekoliko redarstvenika u uniformama uhvatilo se premetačine, specijalci s automatima i nadalje su držali na nišanu domaćine, a nekoliko muškaraca srednjih godina u kišnim ogrtačima — valjda istražitelji — došaptavalo se posred sobe izdajući s vremena na vrijeme jednostavne naredbe. Baka Šešelji nije nikad gledala kriminalističke filmove: da jest, znala bi da je sve bilo kao u filmu, samo što nije bilo fotografa s velikim bljeskalicama i tijela orisanog kredom na podu. Štoviše, nije bilo ni tijela, ni mrtvog ni živog.

Policijska je uprava ovaj put sve pomno pripremila. Kuća na Kmanu bila je opkoljena već tijekom kasnijih večernjih sati. Istražitelj nije dopustio upad dok je god u kući bila samo baba: nije želio da ostale poslije mora loviti jednog po jednog po cijelom gradu. Čekao je da se pojavi bar netko od muškaraca, i dočekao; pustili su Šešelja i Jakusa u kuću, policajci su potom još malo pričekali i zatim krenuli.

Policija je znala da počinitelje ovaj put imaju na ziceru. Kako je medijski odjek bio više nego poželjan, pozvani su bili i novinari. Doduše, zbog konspiracije, neposredno prije same akcije. Telefon je u *Novom dobu* zazvonio oko dvanaest i uzbunio Bruna, koji je gulio noćnu službu s nogama na stolu, gledajući košarkašku utakmicu kroz lenonice oborene na vrh nosa.

Premda je bilo očito da racija neće biti gotova na vrijeme za jutarnje izdanje, Bruno je odjenuo jaknu, sjeo s fotoreporterom u redakcijsku *škodu* i stigao na Kman netom nakon upada. Stigavši u kvart sličnih, zatamnjenih i jednoličnih privatnih dvokatnica najprije je malo lutao. Očekivao je da će, kao u filmu, lako naći mjesto akcije, da će vidjeti rotirajuća

svjetla, čuti sirene i policiju koja megafonom pregovara sa zabarikadiranim zlikovcima. Na koncu je dvadeset minuta lutao labirintom pješačkih uličica dok nije ugledao terenac specijalnih postrojbi i dvije policijske *fieste*, neosvijetljene i parkirane ispred kuće koja je pak za ovo doba noći bila odveć osvijetljena. U dvorištu kuće nalazila se otvorena garaža ispred koje su se motale neke prilike koje nije mogao razaznati. U dvorištu je bio parkiran prilično ušminkani fičo, a na samim su se dvorišnim vratima nalazila ambulantna kola. Ušao je u dvorište mašući akreditacijom visoko u zraku. Jedan je policajac izronio iz mraka i dao mu znak da ga prati. Prošavši kraj ambulantnih kola, ugledao je poznato lice. Crni, čupavi, mišićavi bolničar četvrtaste glave: bio je to Robi, čovjek s kojim je dijelio smjenu u gardijskom sanitetu. Mnoge je terene otukao s Robijem, a, ako se dobro sjećao, s njim je bio i one noći kad su sa Stolova izvlačili Lidijina brata koji je poslije ostao bez noge.

— Robi!?

Crni se osvrne i nasmije, ugodno iznenađen. Zapita Bruna što radi ovdje, a on mu mahne akreditacijom pred nosom. „A ti?“ zapita Bruno, „ti si još u istom poslu?“

— Na žalost, jesam. Izgleda da mi nije nikad dosta prostrijelnih rana.

— Ima ustrijeljenih?

— Vidi — kratko mu odgovori Robi i rukom pokaže unutra, u kola. U njima je na nosilima ležao nizak i crnokos čovjek. Lice mu je vidio jasno: bio je pri svijesti, miran i prikopčan na infuziju. Nadlaktica mu je bila povijena i zadebljana od gaze naprijed i natrag: Bruno je dovoljno znao o sanitetu da bi shvatio kako je neznanac pogođen manjim kalibrom i da je metak prostrijelio ruku i izišao van. „Što se dogodilo?“ zapita Bruno, ali ga policajac prekine. „Oni nisu zaduženi za izjave“, reče kratko i rukom pokrije objektiv reporterova aparata.

Ušavši u kuću, novinari su zatekli filmski prizor: uhićenik s rukama na zidu, specijalci s otkočenim *uzijima*, redarstvenici koji premeću po kredenci i kartonskim kutijama, i na koncu tri tipa u balonerima koji stoje kod ulaza i dijele poslove. Dvojici je znao face s tiskovnih konferencija u MUP-u, ali im se nije mogao sjetiti imena. Činilo mu se da se jedan, crn, krupan i s licem kao Lino Ventura, zove Bribir, ili Barbir, tako nešto. Facu je, ruku na srce, znao i trećem, ali samo s televizije. Bio je to pučki javni pravobranitelj Mislav Rubeša.

„Došli su novinari“, obrati se policajac političaru, kao da je i njemu bilo jasno tko je ovdje glavni. Bruno potajice u džepu uključi diktafon. Rubeša se na spomen novinara nadme i ukoči, kao da je pred govornicom. Bruno shvati da mu nema svrhe skrivati diktafon: ovaj je

za novine bio spreman blebetati do sutra.

„Ova je akcija“, započne Rubeša, „dokaz kako smo uistinu pravna država, za koju su pred zakonom svi građani jednaki. Sve drukčije insinuacije — kojih je bilo — neutemeljene su i zlonamjerne, što dokazujemo i ovom odlučnom, učinkovitom i pravodobnom policijskom akcijom. U našoj zemlji svaki građanin može biti miran glede toga je li zaštićen prerogativima izvršne i sudske vlasti.“ Bruno ga je kisela lica pustio da odvrti još nekoliko takvih rečenica na dezinficiranom političkom žargonu. Na koncu zapita može li saznati nešto o potankostima akcije.

Istražitelj u baloneru bio je za razliku od pravobranitelja smrknut i škrt na riječima. Prstom je pokazao na diktafon: „Ovo je off the record“, rekao je Brunu i objasnio kako stoje stvari.

Izišli su van, na dvorište. Kad je vidio da su sami, policajac se prezrivo okrene prema mjestu gdje je stajao Rubeša. „Kreten. Boli njega kurac. Za njega je ovo gotovo: ono što je njega zanimalo mi smo napravili. A meni ostaje dovršit posao.“

— Što? Pohvatat suučesnike?

— Ma kakve suučesnike! Nismo još našli ni oteto dijete.

— Znači, ipak je postojala druga žrtva?

— Naravno. Farsa je što je to znao već cijeli Split. Srećom, djevojčica je živa, ili je barem bila do večeras. Ali je tek moramo pronaći.

— Nije bila ovdje?

— Bila je. Još je prošlu noć prespavala ovdje. Ona dva dripca unutra složili su mi nekakvu bizarnu priču o tipu koji ju je oteo i koji radi za obitelj. Ja mislim da muljaju, ali ćemo to saznati brzo. Naravno, svo ovo je off the record, mislim da razumiješ?

— Razumijem. Što dalje?

— Ne mogu ti to reći. Ponavljam: i ovo koliko sam ti rekao je off the record. Dobit ćeš identitet uhićenih, delikt za koji su osumnjičeni znaš, a možeš napisat i to da tražimo curicu. Ovom tvom ćemo dat nešto za slikat: oružje, kuću, nešto ćemo smislit. Naravno: dajte i sliku otete cure, da nam ljudi pomognu ako je vide. I to je dosta.

Istražitelj zašuti i pogledom prijeđe preko vedre, vjetrovite večernje vedute i zatamnjenih

kmanskih kuća na čijim su se balkonima tek ponegdje nazirali znatizjeljni susjedi. Iz kuće se u tom trenu začulo zvono telefona. „Ne diraj“, vikne Barbir i strelovito utrči u kuću. Podigne slušalicu, zapita: „Tko je?“ i ponovi „halo“ nekoliko puta. Onda zaklopi. „Spustio je čim je čuo glas. Nije se predstavio.“

Bruno je sjeo na ulazne stepnice pred kućom. Do njega sjedne fotoreporter, mlad dečko, friško iz škole, odjeven u šminkerski snimateljski prsluk i povijen pod aparatom, objektivima i blicom. Malo su šuteći sjedili, a onda snimatelj izvuče iz džepa smotak bombona od kave i ponudi mu. „Hvala“, odgovori Bruno, trpajući bombon u usta i gledajući pred sebe bez osobitog interesa i cilja. Dvorište se polako praznilo, hitna pomoć je već bila na putu, a policajci su se na dvorišnim vratima natezali s nekim krupnim, svjetlokosim čovjekom. Tjerali su ga: bio je očito čudak, odjeven iznad pasa u dugu liječničku kutu, ispod koje je virila obična plava flanelna pidžama.

„Idemo“, reče Bruno fotoreporteru natjerujući bombon jezikom. Bilo mu je krivo što ga je uzeo: od usranog kofeina neće moći zaspati. Kako god bilo, ovdje više nije imao što činiti: neće valjda čekati da se iz neke od kmanskih kuća neko dovuče i pokupi svog luđaka u bijeloj kecelji i pidžami.

* * *

Napipala je rukom stolnu lampu na uzglavlju i upalila svjetlo. Bilo je skoro dva. Dora se probudila s ružnom kiselinom u želucu i bez želje za snom. Ustala je, u kupaonici rukom popravila duge crvene pramenove koji su joj padali preko lica i bosa odšetala do kuhinje.

Sjedila je malo u naslonjaču mijenjajući daljinskim upravljačem bezglasno noćne satelitske programe. Nije joj se spavalo, vjerojatno zbog kasnog espresso koji je s curama popila u Džaje. Kiselina je jačala: topljeni sir možda nije bio najsvježiji, a možda naprosto nije smjela piti hladno mlijeko natašte.

Provirila je u spavaću sobu roditelja: nije bilo nikog. Ipak su ostali na selu do vikenda, zaključi, pomalo žaleći što nije duže ružila sa curama. Došla je kući kao fina cura u jedanaest, duboko uvjerena da starci već spavaju.

Istog časa poželi nanovo izaći van, nadisati se zraka i prošetati dok mučnina popusti.

Veselilo je što to i može učiniti, bez suvišnih pitanja, išćudavanja i prijekora. Željela je živjeti sama, bez roditelja pod istim krovom, kao Zapadnjakinja.

Obukla je kombinezon od plavog jeansa i kariranu zimsku vjetrovku, još jednom češljem prošla kroz narančastu grivu i zaključala za sobom. Veselo je mirisala čisti i hladni burni zrak dok se spuštala niz kmanske uličice i razmišljala kamo će poslije na posljednje pivo.

Kasni, ratni, noćni Split bio je pod njom. Bilo je vraški hladno, ali je nebo blistalo od vedrine. Vjetar je kovitlao hrpe smeća, podizao ih iz poluotvorenih i nemarno pražnjenih kontejnera, rijetki su automobili bučno i brzo šišтали Solinskom cestom, a na raskršću su tri torcidaša pridržavali četvrtoga, opasno pijanog, koji je vitlao bocom i proljevao njen sadržaj po svojoj spitafajerici. Šetala je dalje, uživajući kao da je padobranom uskočila u opasan i lijep krimić. Prošla je pored *Porschea*. Bilo je kasno, nije više bio otvoren, ali i da jest, nije joj se ulazilo unutra: previše uniformi i previše seratora. Opet se sjetila Beznogog — još uvijek, ni sad, nije bila na njega ljuta.

Cesta je sad bila pusta. Ulična je rasvjeta načas zatreptala i grad je potamnio. Samo su treperili odbljesci televizora u prozorima na neboderu, jake i brojne zvijezde i kamp-prikolica preuređena u mobilni kafić, niže, kod semafora koji je vodio u trgovačku luku i skladišnu zonu. Jedna dvojba — gdje popiti zadnju pivu — za Doru se sama riješila.

Prolazila je pokraj ove prikolice sto puta. Bijela, izgrebena i prljava, danju je izgledala kao stjecište vucibatina i presjek jada i socijale. Noću, sada, dočekala bi svoj Pepeljugin ples. Jedina jarko osvijetljena u tamnoj ulici, „pokretna radnja za jednostavne ugostiteljske usluge“ (tako je pisalo) postajala bi princeza industrijske zone. Samo što je još uvijek, i pogotovo tada, bila stjecište vucibatina i presjek socijale. Pamet je Doru nagonila na oprez, ali nije mogla odoljeti. Opijala ju je jednonoćna sloboda: skinula je rukavice, sjela u popucalu plastičnu ljetnu stolicu pred kućicom i tražila hladno pivo.

Unutrašnjost prikolice bila je svijetla. Loše ofarbana plavuša umorna izraza sagnula se iza aparata za kokice i izvukla pivo. Vidjelo se da je boca hladna: staklo je bilo orošeno, a konobarica ju je držala kao da joj bridi ruka. Ovdje nije bilo podvorbe na stol: Dora ustane, uzme bocu bez čaše i sjedne na mjesto. Tamo, na stolici odmah uz njezinu, sjedio je čovjek koji maloprije tu nije bio. Dora se lecnu: nije, baš nikako nije željela da joj upucavanje nekog pripitog tlačitelja pokvari slobodnu burnu noć.

Tip je fakat bio čudan. Bio je idiotski odjeven: ogrnuo se bijelom kutom kao da je liječnik, a

ispod nje je imao gardistički podstavljeni prsluk. Da stvar bude gluplja, ispod očito preširokih hlača vidjela se plava pidžama nehajno uvučena u vojne cokule. Čudaku začudo nije bilo zima: nije se tresao niti držao povijeno. Pojavom se doimao kao klošar ili odbjegli luđak, ali mu je lice govorilo drukčije. Izraz mu je bio blag, miran i sjetno pribran, i Dori se činilo da baš nikako ne spada u to mjesto i u to vrijeme. Začudo, tip nije bio ni pijan. Dovršavao je, doduše, malu *karlovačku* u čaši, ali mu oči nisu bile mutne ni podlivene, nije petljao jezikom ili se ponašao nesuvislo. Izgledalo je kao da mu je to prva cuga.

— Kaže da je pobjegao s psihijatrije — progovori konačno šankerica, uočivši Dorin ispitivački pogled.

— Tako i izgleda — odgovori Dora. Zaključi kako noć ipak neće tako sjajno završiti, pregrize nelagodu i priđe neznancu.

— Treba li vam pomoć?

Tamo, u bolničkoj postelji, Gojo se probudio s jasnom i odlučnom nakanom što mu je činiti. Odlučnost ga nije puštala ni za čas: cijelu je večer, svake sekunde, mislio samo na to kako mora otići na Kman, prišuljati se kući, obiti vrata garaže i malu odvesti nekamo na sigurno, premda ni sam nije bio načistu kamo. Nakon što je razbio telefon službujućoj sestri i zatvorio je u sobu, sve je išlo lako. Ušao je u ostavu i pronašao dugu liječničku kutu, dovoljnu da bez suvišnih pitanja prođe portu. Vratio se potom u svoju sobu i potražio među stvarima nešto toplo. Pronašao je džemper i prsluk u noćnom ormariću: bili su još prljavi i masni od onog jutra kad su ga ovdje doveli s linije. Razmišljao je ne bi li mu trebao kakav alat ili otpirač. Uzeo je stalak za infuziju, skinuo s njega naopako postavljenu bocu s gumicom i uhvatio ga u ruku kao mač. Na hodniku se predomislio: ne može okolo hodati s tim kao Don Quijote, a pogotovo ne tako proći ulaz.

Izvana je zaključao staklena vrata odjela, sakrio ključ u pitar s umjetnim božićnim zvijezdama i sišao pješice, da zvuk lifta ne skreće pažnju. Na porti ga nitko nije ništa pitao: zaštitar u narančastoj i crnoj uniformi gledao je košarku na prenosivom televizoru i lagano zadrijemao.

Dolje, na ulici, jedva se suzdržavao da ne trči. Metarskim je koracima jurio prema kući Šešeljevih, premećući u glavi mogući razvoj zbivanja. Mogao je otvoriti Šešeljeva fiću, uzeti francuski ključ iz alata i presjeći katanac garaže. Mogao je potražiti ključ u loncu geranija

ispod stepenica, gdje ga je držala obično baka Šešelj. Mogao je naprosto forsirati stvar. Kucati, ući u kuću i tražiti od babe da otvori lokot. Poslušala bi ga: i momci su ga poslušali kad je nisu ubili, premda to nije bilo logično ili pametno. Nije znao što će biti kad stigne Šešeljevima. Samo je znao da to s malom mora prestati, i to odmah, noćas.

Sve je, međutim, ispalo drukčije. Policijsku *fiestu* ugledao već na vrhu ulice u kojoj su stanovali Šešeljevi, ali tome isprva nije pridavao važnost. Onda je pred njega iz mraka izišao specijalac u sivoj uniformi i s kacigom od pleksiglasa. Naložio mu je da odstupi.

Gojo je kvart poznao dobro. Skrenuo je iza ugla, preskočio ogradu od gustog i trnovitog grmlja s crvenim bobicama, pretrčao desetak koraka i s leđa, preko susjednog dvorišta, došao do ograde Šešeljevih. Između njega i garaže nije bilo više od sedam ili osam koraka.

Odatle je vidio sve što se potom dogodilo. Specijalci su utrčali u dvorište jedan po jedan, pretrčavajući čistinu dugim koracima kao u reklamnom spotu za novačenje profesionalaca. Zvonili su, potom jurnuli u kuću, a potom se čuo i kratki rafal — Goji se činilo, iz automatskog pištolja. Samo jedan kratki rafal, a potom tišina. Nije prošla ni minuta, a u dvorištu je bilo toliko ljudi i toliko svjetla da Gojo nije mogao ništa drugo doli prilijepiti se nepomično o tlo. Vidio je neke policajce u civilu, potom i novinare, naravno, i bolničare. Iz kuće su iznijeli nečije tijelo koje u mraku nije mogao identificirati. Činilo se, živo: to se moglo rasuditi po tome što su se bavili oko njega, prikopčavali infuziju i povijali ga. Potom su policajci počeli pretraživati dvorište šarajući baterijskim lampama. Gojo se odlučio na uzmak, ali taj uzmak kroz gusti oleandar nije mogao biti nečujan. Grmlje su prošarali traci iz baterijske lampe, čuo je povik „tko je tamo?“, primirio se i načas je sve prošlo. Istim se putem — kroz živu ogradu — probio na cestu i ispao ravno pred redarstvenike koji su s kalašnjikovima na ramenu razgovarali uz auto. Stariji od dvojice ščepao je oružje, naložio mu da pristupi i pokaže dokumente. Suvišno je bilo reći da ih Gojo nije imao.

Odveli su ga prema kući i uveli u dvorište. Kola hitne pomoći više nije bilo, nije vidio nikog od Šešeljevih, a na stepenicama je vidio dva mlađa tipa u civilu. Nijedan od njih, međutim, nije bio Šešelj. Stariji policajac prišao je nekom visokom i tamnom čovjeku u baloneru i nešto mu govorio uz uho. Ovaj je s vremena na vrijeme svraćao pogled na Goju, a onda rekao: „Pusti ga. Zar ne vidiš da je to neki siroti luđak?“ Policajac je potom od Goju ispitao osobne podatke, a ovaj mu je rekao istinu. Onda su ga udaljili od kuće i naredili mu da se gubi.

Motao se nekoliko minuta zdvojno kmanskim uličicama rekonstruirajući što se dogodilo. Na

žalost, činilo se da to i nije osobito teško shvatiti: policija je očito doznala tko su počinitelji, upala u kuću i vjerojatno oslobodila malu. Želio se sve to vrijeme osloboditi tereta na savjesti, ali je na koncu stigao prekasno. Sad je, umjesto spasitelja, suučesnik i ništa više ili manje. Policija koja ga je sad pustila već će mu tijekom noći biti na vratima kuće. Sad ga ova cura pita treba li mu pomoć. Kog joj je vraga mogao reći? Da mu treba prenoćište? Ili čarobni napitak protiv dvadeset godina robije? Ili sredstvo za čišćenje savjesti?

— Da, zapravo mi treba pomoć — reče na koncu — traži me policija.

— Naravno, nedužnog? — odvrati Dora, kojoj se sve ovo činilo kao socijalni film, izvrsna furka, nešto kao žestoka vožnja toboganom na onim mjestima kad se čovjek strmoglavljuje i vrišti.

Čudni je šutio. Izgledao je kao čovjek koji bi mogao i htio reći mnogo, ali dvoji ima li to smisla. Na koncu je odvagao da nema i odgovorio sasvim kratko.

— Nedužnog?

— Ne, krivog, sasvim krivog.

15.

SMRAD VLAŽNE CELULOZE

Nije ih kroz staklo mogao dobro vidjeti. Stegnuo je rukav kabanice šakom i potom zapešćem prebrisao masnu prašinu s prozora. Sad ih je vidio bolje, ali mu je rukav balonera bio musav, zamašćen i crn. Krovni svjetlarnik očito odavno nitko nije oprao.

Vidio ih je, ali ih nije mogao čuti. Time nije, međutim, gubio ništa. Mala je cijelo vrijeme šutjela. Nije progovorila ni riječi ni one noći, ni tijekom nekoliko tjedana u Šešeljevoj garaži, a nije bila govorljivija ni sada. Krešo joj je davao jesti. Rasprostro je stol, podijelio sadržaj gamele u dva duboka tanjura, donio na stol čaše, salвете, čak i karafinu sa solju, paprom, octom i maslinovim uljem. Mala je jela slasno kao i kod babe, a Krešo ju je stalno nudio i jeo nervozno i malo. Slave nije jasno vidio što im je Ljubina žena donijela za jelo, ali je to izgledalo kao punjene paprike ili polpete u umaku.

Pred Ljubinu je kuću Slave stigao bez jasnog plana što dalje činiti. Ušao je u dvor — niz pučkih baroknih kuća sa zajedničkim dvorištem i dvorišnim ulazom — i odmah mu je sinulo.

Gornji je kat bio upravo onakav kakva mu ga je Šešelj opisao: na nj se penjalo balaturom, uskim stepeništem koje je počinjalo od Ljubinih vrata. Postojala je samo jedna stvar koju mu Šešelj nije rekao. Ljubo, ili tko je već stanovao gore, nije odviše mario za zaštitu spomenika i konzervatorske zabrane dogradnji u starim četvrtima. Gore, na kosini krova, netko je sagradio pravi mali ljetni raj jedva zamjetan s ulice. Jedna voda krova bila je izdubljena i na njoj napravljena lođa s biljkama penjačicama i setom vrtnih ležaljki koje su sad ležale sklopljene u kutu. Druga strana krova bila je većim dijelom ostakljena: arhitekt je uklonio nekoliko kvadrata kupa kanalice i napravio veliki svjetlarnik točno iznad stola, koji je potkrovlje činio svijetlim i prostranim.

Slave je znao da to više nije za njegove godine, ali nije mogao birati. Uspeo se uz stepenice, nogom se zakačio visoko uz oluk i snažno povukao na krov. Kad je rukavom prebrisao staklenu plohu i povirio unutra, ponajviše ga je iznenadio interijer. Bio je arhitektonski dizajniran, prekićen i odveć uredan. Nekoliko je puta dolazio Ljubi kući i to nije izgledalo tako. Ljubo je imao jednostavan ukus, volio je stari pučki namještaj, dičio se time što još uvijek ima kameno pilo, a ne metalni sudoper, a u njegovoj je kući čovjek mogao naći smotak novina s glavama tek očišćene ribe na stolu, davno zametnute novine u podstavi kauča ili

masni rezervni dio pente na stolicu uz telefon. Ljubo je imao ribarski, *macho* ukus i Slavi nije izgledao kao čovjek u čijoj kući svaka ploča na štednjaku ima patchwork pokrov u svojoj boji.

Mala je dovršavala jelo i slasno mazala tanjur kruhom, ne govoreći ni riječi. Krešo je ustao, odnio tanjure nekamo izvan Slavina vidokruga i zakratko nestao. „Pere ih“, zaključio Slave. Osjeti potom kako mu po kosi, ali i po staklu padaju sitne, raspršene kapljice. Prvo je pomislio da je kiša, ili da jugo baca slane kapi iz luke, ali vrijeme je bilo suho i burno. Okrenuo se i vidio kolica s peraćima kako se penju uz ulicu. Za kolicima su išli čistači sa šmrkovima sapirujući mlazom musave ostatke višetjednih kiša s ulica.

Krešo se u međuvremenu vratio uz stol. Odnio je karafinu, ali je ostavio čaše. Ustao je, namjestio klupicu točno ispod ruba svjetlarnika kroz koji je Slave virio i popeo se na nju. Lica im nisu bila udaljena više od trideset centimetara.

Postojalo je nešto što Slave nije mogao znati. Nije mogao znati da se ispod svjetlarnika, na mjestu gdje krov postaje niži nalazi polica, i na njoj kolekcija biranih vina Ljubina brata. Nije mogao znati da su Krešu zasvrbjeli palci i da je odlučio zlouporabiti gostoprimstvo bar što se te male sitnice tiče. Popeo se na stolicu, posegnuo rukom kaneći dohvatiti bocu Postupa, očito staru ako je suditi po nemušto dizajniranoj, staroj etiketi s magarčićem sapetim teretom.

Slave to nije mogao znati. Ugledavši Krešinu glavu koja mu se kroz staklo unosi u lice, za trenutak pomisli da je primijećen. Ustukne prema natrag, i u tom času izgubi oslonac. Bio je u mokasinama ravnih potplata, krov je bio masan i vlažan i Slave osjeti kako klizi prema dolje, u ambis. Zgrabi rukom rub prozora, a jedan napukli crijep pukne i odvali se dolje, na balaturu. Slave se uz napor uspne natrag k prozoru i ugleda Krešino lice kako sabrano gleda u njegovu pravcu. Uznemiren treskom Krešo je pažljivo piljio kroz prljavi prozor, nastojeći nazreti izvor buke. Na koncu raskrili otvor na svjetlarniku i proviri van: pogledi su im se susreli na nepunih pola metra. Bio je otkriven.

Krešo hitro zatvori prozorčić i skoči sa stolice. Nešto je doviknuo maloju, koja je skočila, zgrabila jaknu bačenu preko kauča i jurnula prema vratima. Slave je nekoliko časaka dvojio ne bi li se naprosto pustio niz crjepove i otkotrljao dolje, pred vrata, njima ravno pred nos. No, sa svojim se godinama i težinom mogao, međutim, lako polomiti. Zato napregne mišiće, osovi se klečeći na hrbat krova i skoči na lođu na suprotnoj strani hrpta. Istoga je časa shvatio da je pogriješio: kuća je s te strane bila hermetički zatvorena roletama u punoj

visini. Bio je u slijepom rukavcu, a s druge je strane čuo nepravilan bat Krešine štake niz stepenice.

Na ulici je bio za tri ili četiri minute. Teškom se mukom s terase uspio ponovno popeti na krov, polako se niz kosinu spustiti do zabata i skočiti na balaturu. Nakon skoka osjetio je oštar bol u skočnom zglobu, koji se pojačavao. Istrčao je na ulicu kližući mokasinama po vlažnom kamenu, ali nije više vidio nikog.

* * *

Policijska se akcija tijekom noći razvila, mreža je bila postavljena i tražene su osobe jedna za drugom u nju upadale. Barbir nije mogao biti sasvim nezadovoljan, premda je znao da glavni posao još nije učinjen, jer oteta djevojčica još nije bila pronađena i na sigurnome. Od prvog od počinitelja nije mogao dobiti izjavu jer su ga njegovi tijekom upada u kuću — držao je ishitreno — upucali i ranili. Zato je drugi, sin vlasnika kuće, sve izbrbljao u pet minuta. Ispričao im je kako je odveo malu nekom bivšem gardistu koji radi za obitelj. Rekao je kako nije htio surađivati u otmici, ali je na to bio prisiljen, odao im je da je Jakus — onaj ranjeni — ubio oca Tišmu, odao im sve koji su te noći bili na Sirobuji i ispričao o ulozi liječnika Matića i njegovoj otmici.

Čim je spomenuto Matićevo ime, policajci iz Barbirove pratnje u panici su izmijenili pogled sa šefom, a potom s Rubešom. Pučki pravobranitelj kriomice je izišao na verandu i nazvao nekog mobitelom. Razgovor je bio dug, a Rubeša je uglavnom šutio i slušao.

Barbir je odmah nakon saslušanja poslao ljude Popićevima kući. Na vrata su zvonili oko dva i četvrt, ali im je sestra otvorila odmah, kao da je poslijepodne. Bila je odjevena. Nisu ništa saznali: kazala im je da nema pojma gdje joj je brat, a na upit zna li što o djevojčici Mili Tišmi nasmijala se i pokazala novinarsku iskaznicu. Nije mislila da su se sjetili njezinog imena ispod članaka, ali su svejedno žurno otišli: press-dokumenti su još uvijek kod policije izazivali blagu, ali potpunu nelagodu.

Joško je Barić Barbiru pao sam u šake. Pojavio se na Kmanu dvadesetak minuta nakon upada prošavši pokraj ophodnje i ne primjetivši je. Parkirao je *renault* u dvorištu Šešeljevih i bio uhićen čim je izišao iz vozila. Barbir ga je već imao na popisu koji mu je otkucao Šešelj.

Preostalo je još uhititi dvojicu, ako Šešelj nije lagao. I pronaći malu, naravno: Barbir je osjećao smireni užitek koji osjeća profesionalac kad stvari teku glatko i prema predviđanju. Trebalo je razmrsiti samo još jednu dvojbu. Bio je svjestan da ljude mora poslati i Matiću. Ali nije to htio učiniti bez prethodnih konzultacija: u njegovu položaju, nije se bi htio natovariti još i politički gaf. Pristupio je Rubeši na verandi i rekao mu da mora znati što će s liječnikom. Rubeša je kratko razmišljao, a onda odgovorio: „Ispitaj ga, ali bez privođenja i hapšenja. Savjetovat ćemo se sa Zagrebom.“

„To sam mogao i mislit“, prošlo je Barbiru kroz glavu. Ali nije rekao ništa: ušao je u kuću i momcima dao upute.

Najgore što bi se moglo dogoditi, mislila je Dora, bilo bi da ga dovede kući i da tamo zateknu njene roditelje. Dovoljno bi im teško objasnila već i samu činjenicu da je lutala do kasnih sati vani. Kad bi vidjeli da je sa sobom dovela tipa poludjeli bi. Još bi gore bilo kad bi ga vidjeli kako izgleda i kako je odjeven, da ne govorimo kad bi znali da tipa traži murja, i to zbog — ako ne laže — prilično krvave stvari.

Ipak, sve joj se to skupa sve više sviđalo. Osjećala se kao da je padobranom upala u *Bonnie i Clyde*. Pomagala je romantičnom gangsteru kojeg mori grižnja savjesti da ga ne uhvate oni koji nisu bolji od njega. Kad mu je tamo, s pivom u ruci ispred pokretne gostionice, ponudila utočište za jednu noć, prvog se časa lecnula i zažalila zbog ponude. I nijednom poslije toga. Nekako je osjećala, po nekoj vibri koju nije znala definirati, da taj tip spada u NAS a ne u NJIH, premda nije znala odrediti tko su to bili MI, a tko ONI. To se nije moglo odrediti, to se moglo samo oćutjeti.

Starci su, srećom, na selu ostali cijeli vikend. Stan je bio kakvim ga je ostavila. Svjetlo u kuhinji je gorjelo, mirisalo je na jetricu na slatko-kiselo koju je podgrijala za ručak i na smeće koje već dva dana nije bacila. Nije imala piva. Nalila mu je vlahovac u čašicu i pružila mu je preko stola. „Spavat ćeš ovdje, na kauču“, rekla mu je pokazavši trosjed prekriven dekom u dnevnoj sobi. Istog se trenu s ulaznih vrata začula vika i oštro, neumoljivo kucanje.

* * *

Slave je pogledao lijevo, a potom desno osluškujući tihu velovarošku noć. Bili su kasni sati i na ulicama odavno nije bilo nikog. Varoš je spavao osvijetljen samo slabašnom rasvjetom žarulja u secesijskim fenjerima. Samo je magla nedostajala da prizor izgleda kao iz kakvog srednjoeuropskog horrorra ili viktorijanskog Londona u vrijeme Jacka Rasparača: Slave o tome, međutim, nije mislio niti je takve filmove gledao.

Poljevači su prošli prije kakvih desetak minuta i labirint uličica bio je vlažan, caklio se i presijavao pod difuznim svjetlom. Tako svjetlucave kale su se činile još zamršenijima, ionako apsurdnog i zapletenog tlocrta sad su se doimale kao vražbina i zamka. Slave je shvatio da mu ne vrijedi stajati. Nasumce je odabrao gornji smjer, dalje od grada i napučenog centra. Oštro je krenuo desetak koraka i potom nanovo stao i slušao. Znao je što želi čuti. Taj zvuk nije mogao zamijeniti ni sa jednim drugim: zvuk plastične štake koja pri svakom drugom koraku udara u tlo umjesto noge.

Opet je birao ulicu nasumce. Skrenuo je lijevo, prošao kroz jedan dvor, nanovo zaokrenuo ispod zasvođenog prolaza i zastao. Ni četvrt sekunde nakon što se utišao bat njegovih nogu, začuo je neki drugi bat, korake koji su zastali onog časa kad i njegovi. Oni su bili tu, negdje blizu, ali nije znao gdje.

Znao je približno gdje se nalazi. Iza proširenja uličica je zakretala naglo ulijevo, nailazila na desetak stuba i onda na novi mali trg. Mogli su otići samo tamo. Trg je bio nepravilan i omeđen visokim pučkim kućama iz devetnaestog stoljeća, a u sredini se nalazila barokna crkva bez krova, srušena još u prošlome ratu, iz čijeg su svoda i prozora izlazile paprat, kupine i grane divlje smokve.

Ne uhvati li ih tamo, spustit će se na obalu, među ljude koji čekaju noćne autobuse, i neće im moći ništa. Znao je, međutim, da će oni čekati, čekati da on krene prvi i zaguši zvuk batom svojih koraka. Čekaju ga vjerojatno dolje, kod crkve.

Privio se uza zid i polako se počeo spuštati niz zavojite stube. Kad je izbio na trg, začudilo ga je što je tako osvijetljen. Očito friško obnovljeni kandelabar kupao je čitavu pjacetu u bijelom svjetlu tako da je mistično odudarala od okolnog polumraka. Stao je točno na sredinu proširenja među kućama, zastao i kružio pogledom. Znao je da mu više ne mogu pobjeći. Ako su se sakrili tu negdje, dostići će ih čak i da pokušaju pobjeći. Ostanu li skriveni, pronaći će ih ma gdje se pritajili.

Pogledom je napokon došao do crkvice. Premda je bila stara, razvaljena krova i zjapećih prozora, kamen joj je bio bjelji nego onaj okolnih zgrada. Kroz prozore i vrata nazirao je unutra samo crni gustiš, paprati, kupine i stablo pelegrinke. Promotrio je bolje i onda vidio ono što je tražio. Djevojčicino lice, napola u sjeni i tugaljiva pogleda, vidjelo se uz kameni dovratnik. Gledala je kroz vrata, netremice i mirno kao rendgenom, baš kao one večeri kad ju je prvi put vidio iza odškrinutih vrata Tišmine spavaće sobe. Prizor je najednom obasjalo još jedno svjetlo. U oknu ruševine zablistao je oganj šibice koji se približavao nečijem licu, a onda je zasjao žar cigarete. Krešo je nervozno povukao dva dima, a onda bacio načeti duhan na pod i zgriječio ga zdravom nogom. Potom je istupio korak iz ruševine i pokazao se na svjetlu trga. Bili su oči u oči, prvi put nakon lipnja i onog što se tada dogodilo.

* * *

Oko tri u noći policija je upala u Dorin stan i lišila slobode Goju i djevojku, čija uloga u umorstvu i otmici Barbiru u tom trenutku još nije bila jasna. Barbir je intuiciji mogao zahvaliti što je dao redarstvenicima da zapisu Gojine podatke prije nego što ga je ispred kuće Šešeljevih pustio da ode držeći da je ubogi luđak ili alkoholičar. Nepunih pet minuta nakon toga imao je kompletno Šešeljevo priznanje sa svim imenima i adresama. Kad je uporedio ime, naložio je policajcima da nađu bjegunca, koji očito nije mogao biti daleko, ali da ga ne hapse. Bio je uvjeren da će ga pretposljednji počinitelj na slobodi odvesti do posljednjega, a vjerojatno i do otete male. Policajci su mu dojavili da se Gojo neko vrijeme klatario po kvartu, a potom u birtiji našao sa suučesnicom koja ga je odvela kući. Barbir im je naložio da još malo čekaju, a onda negdje oko tri presjekao stvar i naredio da hapse. Gojo se, izvijestili su, nije opirao, ali mala jest tako da su je trojica jedva utrpali u maricu.

Liječnik Matić u tom je času već bio u krevetu. Nepun sat prije toga otključao je vrata vlastita stana i oslobodio suprugu, kćer i psa iz kupaonice. Kanio je isključiti telefon u stanu, ali se sjetio da ga je otmičar ionako smrvio. Mobitelom je nazvao nekoliko brojeva u Zagrebu i Splitu i izložio situaciju. Zvao je i svog čovjeka na policiji, i od njega doznao najviše. Rekao mu je da će policija sutra doći k njemu po izjavu, i neka im složi priču koja kako-tako drži vodu. Matiću je kazao kako će se vjerojatno izvući, kako će se sve što se njega tiče moći

zataškati, ali da se dečkima ne može pomoći.

Matić je telefon sklopio s olakšanjem. Presvukao se, dugo i s ugodom tuširao pod mlakim mlazom i legao, još uvijek pomalo zabrinut. Ustao je nakon četvrt sata kako bi skuhao topli oblog ženi, koju je oko opet počelo boljeti. Kad je smlačio kamilicu, otpio je gutljaj s vrha i u istome se času sjetio da je otmičar još uvijek dolje na parkiralištu, gdje ga je zaboravio i ostavio svezana lisičinama za retrovizor.

Galjer je ošamućen udarcem ničice ležao gotovo sat. Trebalo mu je kad se probudio nekoliko časaka da se pribere i shvati gdje je. Glava mu je postrance bila natečena od udarca i boljela ga je, uostalom kao i rebra i čeljust. S mukom se pokušao izviti i ustati i tada je spazio da je lisičinama vezan za retrovizor *opela*.

Snažno je povukao lanac hoteći se osloboditi. Nije bilo uspjeha: peteljka retrovizora bila je debela i čvrsta, a prošireni dio sa zrcalom savitljiv i mobilan. Na Miroslavov pokušaj da ga iščupa, retrovizor bi se privio. Galjer je pokušao još nekoliko puta, a onda odustao. Zdvojno se osvrnuo oko sebe motreći ne vidi li ga tko, a onda pokušao još jednom, iz sve snage. Retrovizor se samo zaklatio.

Miroslav sjedne smalaksao od svih zbivanja te noći i osjeti kako mu se krv penje u lice tjerana novim glupim i mučnim poniženjem.

* * *

— Dočekao si, znači — reče Krešo nakon što je odlučio da neće paliti novu cigaretu. Gledao je Slavu mirno i bez prezira. Djevojčica je bila korak iza njega, ali se nije skrivala iza njegovih leđa ili mu se vješala o skute kako bi se moglo očekivati.

— Dočekao — što?

— Osvetu za onu noć. Sve se poklopilo: imaš mene, imaš pištolj, imaš motiv. Sve što si mjesecima htio.

Barić je šutio i napravio je grimasu nijekanja, kao da želi reći „nije baš tako“. Ali nije ništa

rekao.

— Nju — pokaže Krešo na malu — nju pusti. Ona s tim nema veze. To je naš problem, moj i tvoj.

— Ne mogu, Krešo. Znaš da ne mogu — odvрати pomirljivo Slave, kao da je o tome mnogo puta razmišljao. — Idemo — progovori opet, i pokaže im prstom uz stube.

Išli su polako: mala, pa Krešo koji se vukao potpomognut štakom, i na koncu Slave sa *zastavinom* devetkom u džepu balonera. Gledao je kako Krešo sporo hoda i nije se mogao načuditi koliko mu je vremena trebalo da ih dostigne i uhvati. Popeli su se na vrh Varoša, do asfalta. Barić otključa *golf*, naloži maloj da sjedne na stražnje sjedalo, sjedne uz nju i dobaci ključeve Kreši. — Vozi.

Krešo ga zbunjeno pogleda.

— Šta gledaš. Možeš i ti vozit. Automatik je.

— Kamo?

Vrata su bila zatvorena. Dizelaš je mirno brujaio u praznom hodu: Krešo je upalio motor i čekao odgovor. Slave je međutim šutio.

Znao je što mora reći. Morao mu je reći da vozi u Drnišku ulicu, pred kuću doktora Matića. Kasnili su već više od sat za dogovorenim vremenom, i otmičar je jamačno već kipio od bijesa ili neizvjesnosti. Morao mu je kazati da ih odveze tamo, predati malu i osloboditi liječnika. Ali nije to želio. Želio je da se sve to riješi jednom zauvijek.

— Vozi na Karepovac, na smetište — odgovori na koncu. Dovraga i liječnik, pomisli. Njegova mu je koža zaista bila posljednje zbog čega bi se brinuo. Obavit će ono što je možda odavno trebalo i konačno zaklopiti tu priču.

Krešo ga pažljivo promotri u retrovizoru, ali skrene pogled kad su im se oči susrele. Znao je što to znači i nije htio da mu Slave u očima vidi strah. Ljude se ne vodi noću na deponij otpada da bi se vodila konverzacija. On će ih, znao je, ubiti.

Vozio je polako. Na sjevernom izlazu desni je kolnik bio pregrađen zbog radova, rijetki su automobili vozili u jednoj traci, a svijetleći čunjevi koji su ograđivali gradilište sjetno su treperili. Skrenuo je lijevo prema Dujmovači i pokraj benzinske crpke i vojnog skladišta

pitao kuda dalje. „Nisam nikad bio na deponiju“, nadoda, i to nije bila laž.

Nakon nepunog kilometra još su jednom skrenuli, ovaj put na usku lokalnu cestu. S desna im je ostao niz vulkanizerskih i limarskih radionica s dvorištima punim željezne krame, a potom i bivša vojarna, sada prazna i polupanih stakala. Uz ogradu je krajem oka stigao vidjeti tek praznu stražarnicu i gomilu starih, isprevrtanih strunjača i madraca. S vremena bi na vrijeme bacio pogled u retrovizor, da vidi Slavu. Nije imao bogzna što vidjeti: ovaj je netremice gledao cestu i vodio ga kratkim uputama.

Krešo je ionako znao da su na pravome putu. Oko toga nije moglo biti greške. Kako su se približavali smetištu, kuće su se rijedile, ustupajući mjesto sitnom žbunju, dračama i žutoj travi. Uz cestu je bilo sve više krame i smeća: starih štednjaka, vrata hladnjaka, smrskanih karoserija automobila. Vjetar je razbacivao smeće s deponija, pa je pejzaž bio posut bijelim plastičnim vrećicama, papirom, kartonskom ambalažom i vlažnim novinama. Jedino što se čulo bila je jednolična i agresivna buka koju Krešo isprva nije identificirao. Kad je ugledao deponij, razabrao je što čuje: graktanje. Premda je smetište bilo udaljeno četiri ili pet kilometara od mora, nad njim su kružili neprebrojivi galebovi razbuđeni prvim znacima svitanja i primamljeni trulim ostacima hrane. Ptice — one su bile prve koje su kod Kreše pobudile jezu. Nije ovo bilo mjesto na kakvom bi želio skončati.

Karepovac je izgledao sablasno. Do šezdesetih i sedamdesetih ovaj je deponij bio naprosto rupa dovoljno udaljena od prvih kuća, u koju se bacalo smeće dok se ne sagradi palionica ili smisli štogod drugo. Ništa drugo, međutim, nisu smislili. Tijekom desetljeća okolinu je napučila divlja gradnja i prve su se kuće počele sablasno približavati jami. A jama je uskoro bila napunjena i prestala biti jamom. Gomila smeća rasla je svake godine nekoliko metara i uskoro postala pravom planinom koja se penjala stotinjak metara uvis nadvisujući okolni pejzaž. Da bi se ublažila rugoba i da smeće ne bi letjelo nošeno vjetrom, komunalci su brdo dosipavali zemljom s raznih gradilišta tunela ili podzemnih garaža. Kamioni su se penjali na brijeg i smeće kipali odozgo, tako da je vrh deponija bio poravnat i iz daljine izgledao poput ugaslog vulkana.

Sada, kad su se približili, Kreši je Karepovac izgledao kao utvrda zla iz nekog stripa ili romana mača i magije. Bio je viši nego što je mislio: dizao se uvis puno više nego ijedan okolni brijeg. Kad mu je Slave naložio da zaustavi auto i kad su izišli, zapahnuo ga je neizreciv smrad trule organske tvari, vlažne celuloze i gareži. Prvi put osjeti pravi strah, čist i opipljiv. Naokolo su uz jezivu buku kružile tisuće galebova koji su se bjelasali u jutarnjem polumraku i tukli za sadržaj potrganih vrećica za kuhinjsko smeće. Krešo je pomno gledao

neće li vidjeti marodere, zombije koji kopaju po smeću tragajući za utrživim dragocjenostima. Nije ih bilo. Slave neće imati neželjenih svjedoka.

Vodio ih je još stotinjak metara kroz naslagano smeće. Krešo se činilo da idu nasumce, bez jasnog odredišta. A onda su došli na rub ponora. Krešo je prvo krenuo štakom naprijed, a onda ustuknuo, jer se više nije imao o što poduprijeti. Oštra padina visoka nekoliko desetaka metara prostirala se pod njima. Krešo shvati da čitavo vrijeme hodaju po planini smeća pomiješanog sa zemljom i šutom. Više nisu imali kamo. A nisu ni trebali: Slave je dobro promotrio mjesto, i, činilo se, bio zadovoljan. Naložio im je da stanu. Krešo nanovo osjeti val straha, grč u želucu kao da će povraćati. Prigne se naprijed uz stenjanje, a glavom mu je kao bubnjanje prolazila samo jedna rečenica: je li to to, je li to kraj?

Šutjeli su neko vrijeme, a Slave je prevrtao pištolj po ruci. Napokon ščepa malu za lakat, snažno je privuče sebi i obori na tlo uz rub provalije. Otkočio je oružje.

— Ne. Ne nju.

Rekavši to, Krešo istupi naprijed, prema Slavi, natjeravši ga da ustukne korak i cijev okrene prema njemu. Želudac mu se još uvijek grčio i stezao, a znojio se hladno kao da uranja u vodu. — Zašto nju? Ubij prvo mene.

— Umukni, budalo.

— Ako ćeš me ubiti, ubij me prvog. Da ne moram gledat kako ubijaš dijete. Ne želim to gledat. Zbog mene smo ionako tu, ne zbog nje.

— Umukni.

— Neću. Ne želim to gledat.

Slave uzdahne i odvrati, jedva čujno „Koja si ti budala“.

Nakon kratke stanke, opet progovori — Hoćeš li čuti istinu?

— Hoću.

— Misliš da smo ovdje zbog tebe? Krivo. To nije istina. Istina je da me za tebe boli kurac. Ovdje sam zbog nje — pokaže na malu — i samo zbog nje. Vidjela je što se nije smjelo i ne mogu je pustiti. Samo zato smo ovdje. Trebao sam je ubiti davno, još onu večer, ali nisam bio jak. Sad moram: preveć se toga izleglo, previše je vidjela.

— A ja? — Kreši se probudi sitna, izdajnička nada da bi mogao biti pošteđen — Ja ne znam previše?

— Koja si ti budala. Koja budala — ponovi Slave, opet kao da više govori za sebe. — Ti zbilja misliš da sam te ovdje doveo da osvetim Luku?

— Nisi?

— Koja si ti budala.

— Ti misliš da bih te ubio? — progovori Slave, nakon kratke šutnje — To misliš jer ništa ne razumiješ. Ništa. Bili smo ljuti na tebe, ja pogotovo, jer si uprskao stvar one noći na Stolovima. Jasno ti je da mi nije bilo svejedno. Ali ti si naš. Naša si krv, ne kao ova četnikuša. Bio si u našem rovu. Prije bih ti dao krv nego ti je prolio. Nećemo valjda jedni protiv drugih — to ti je i one večeri Jakus rekao, nije li? Ali ti si se baš morao umiješati. Upleo si se sam i zato si sad ovdje.

Slave je opet zašutio, mala je i dalje zgurena čučala na podu, a Krešo je čekao. Posljednji se put presavije i kroz usta izbaci malo sline, žuči i sluzi. Nije imao što povraćati. Strah ga je cijelim putem rezao u utrobi, ali sada više ne: osjećao se smalaksalo, kao da mu je potpuno svejedno što će biti dalje. Činilo mu se da bi se mogao baciti dolje, niz planinu smeća, potpuno ravnodušno i bez krzmanja. Slave na koncu opet progovori:

— Ne vjeruješ da te ne želim ubiti? Evo ti dokaza. Pustit ću te. Sad ću, iz ovih stopa, ubiti malu, jer to moram. Tebe ću pustiti, pustiti ću te istog časa, ako se samo zakuneš da ćeš šutjeti. Ne želim ti nauditi. Zakuni se na nešto do čega ti je stalo, okreni se i ne gledaj. Ja ću obaviti što moram, sjesti u auto i više se nikad nećemo vidjeti. Kupit ćeš svoj posrani život, i to jeftino.

Slave opet otkoči devetku i rukom djevojčicu privije tlu. Krešo je znao da čeka njegov odgovor, ali mu ga nije mogao dati. Mogao je naprosto reći „O.K., u redu“. Slave bi ga, to je znao, pustio. Ali, istom kad bi to kazao, Slave bi pritisnuo okidač. Cijev je bila prislonjena uz glavu djevojčice, iz nje bi šiknuo metak i smrskao joj lubanju i mozak. Krešo je u ratu vidio svašta; crijeva koja se vuku po tlu, krvarenja iz trbuha, amputirane udove, tijela izbušena gelerima, na koncu — i svoju smrskanu nogu, ali nikad nije vidio glavu smrvljenu metkom u sljepoočnicu. Zamišljao je kako to mora izgledati: kolobar krvi iznad oka, zamašćena kosa i sluzavi tekući mozak. Sad će to moći vidjeti, samo treba reći riječ. I onda će otići kući, živ.

— Ne — reče na koncu. Ma što god bilo, znao je da to ne može podnijeti.

— Što: ne?

— Ne dajem ti riječ. Ubiješ li je, morat ćeš i mene. Ako nas moraš ubiti, molim te, ubij me prvoga, da ne moram gledat. Toliko te smijem moliti.

Slave okrene pištolj prema njemu. Krešo je opet osjetio val grčenja u želucu. Ni Slave se nije doimao slavno: Krešo je, prije nego što je zatvorio oči, primijetio da mu ruke sitno drhte. A onda je zaklopio kapke, iščekujući tutanj blizu glave, mrak i ono što bude potom.

Nije znao koliko je vremena prošlo tako: činilo mu se — pola minute, možda čak minuta. Nije se čulo ništa, ni hitac ni galebovi ni Slave. Otvorio je nanovo oči i ugledao Slavu, poluokrenutog, zdvojno podignutih ruku, kako koluta očima prema nebu, kao da kudi djecu koja su načinila silan svinjac dok nikog nije bilo tu. Okretao se i teturao kao da će se stropoštat ili kao daje pijan. Opet se okrenuo k njemu i odmahnuo bez riječi rukom kao da ga je Krešo u nečem sitnom razočarao. Spremio je pištolj, okrenuo se i jednako se teturavo počeo spuštati niz gomilu, k autu.

Mala je još uvijek čučala privijena kako ju je Slave ostavio, bez riječi. Krešo ustane i pogleda nadolje. Slave se u dugom svijetlom baloneru i mokasinama nespretno spuštao niz planinu šuta, papira i kabastog otpada. Krešo je osjećao da mu se sa svakim njegovim korakom krv vraća u udove i pod kožu. To što je živ najednom mu se pričinjalo nečim poput tjelesne ugone, i u tom mu se trenu činilo da su sve loše stvari koje su se događale došle svom klimaksu, da će se život okrenuti kao sunce na ravnodnevnicu i polako se vratiti u dobre dane, kao u priči o sedam mršavih i sedam debelih krava.

Slave se udaljavao niz brdo i postajao sve manji. Na koncu je došao do auta, zastao i osvrnuo se još jednom kao da krzma ne bi li se vratio. Ali toga se Krešo nije bojao. Ovo je bio kraj, konačni kraj loših dana, Krešo je to najednom znao tako čvrsto kao da se to da opipati. Slave na koncu uđe u auto i upali ga. Dugi bljedožuti farovi koji su promicali dolje, niz dolinu smeća, rastjerujući galebove — to je bilo posljednje što je Krešo vidio.

* * *

Do jutra je sve bilo gotovo.

Dok se razdanjivalo Krešo i mala su se pješice dokopali ceste. Stopirali su i nakon pola sata zaustavili kamion nekog privatnika koji je vozio devet kubika morskog pijeska negdje prema Omišu. Nije htio ulaziti u grad: ostavio ih je kod novog groblja, gdje su uzeli gradski autobus i na kolodvoru bili četvrt sata prije tršćanskog autobusa. Krešo je maloj tutnuo u ruke putovnicu, kartu i osamsto maraka i još jednom je pitao zna li kamo mora ići. Potvrdila je. To je bilo vjerojatno jedino što je od nje čuo tijekom tih deset sati.

Slavu je policija uhvatila kad se već uvelike razdanilo. Bio je premoren i osjećao se duševno skršenim. Upravljajući *golfom* od deponija prema Splitu bar se tripot predomislio i kanio vratiti i dovršiti posao. Svaki put je odustajao. Dvojio je hoće li otići kući Šešeljevih, lagati kako nije pronašao Krešu i malu ili će naprosto ići doma i staviti glavu pod jastuk. Želio je ovo drugo. Prišavši kući, ugledao je, međutim, pred dvorišnim ulazom tamnog *pasata* s mobilnim telefonom i sve mu je bilo jasno. Bio je uvjeren da je liječnik ili ubijen ili je sam ubio otmičara i da je policija, kako god bilo, neizravno došla do njih. Načas je razmišljao što bi, sjedeći u zaustavljenom *golfu*. Gadila mu se pomisao da ode k Šešeljevima, što je uostalom moglo biti i opasno. Na koncu je parkirao auto pokraj izloga *Tjednog marketinga* i ušao u *Porsche*. Kafić je bio tek otvoren, laštio se od čistoće u svim mesinganim preljevima, a cura iz jutarnje smjene bez pardona je zijevala ne pokrivajući usta rukom. Policija je ušla nakon desetak minuta, dok se espresso-aparat još grijao uz šištanje. Bilo ih je troje. Auto su parkirali na kolniku pred kafićem, ušli su unutra, odmah ga legitimirali i vezali lisičinama. Slavi je čim su ušli bilo jasno da su došli po njega i da su bili sigurni da će biti tu. To mu naprosto više nije bilo važno.

Vijest da je posljednji osumnjičeni uhićen Barbir je saznao radio vezom, vozeći se ujutro kući. Rekli su mu da su ga pronašli u birtiji gdje je obično pio i da se nije opirao. Posao je tako u neku ruku priveden kraju, pomislio je. Ali nije zbog toga osjećao osobitu radost: bio je odveć neispavan da bi mu išta godilo taštini. Dovoljno se mučio ispitujući ostale cijelu noć. Zapletali su se, lagali nevješto i bili jadni. Uz očaj su postajali svjesni da Barbir naprosto već sve zna jer mu je Šešelj sve otkucao, izmotavali su se i durili. Najgore mu je bilo s onom crvenokosom. Pjenila se kao u pravednom gnjevu i gotovo ga fizički napala. Dao je da je zatvore vezanu i odlučio da će pričekati dok se ne primiri. Nakon svega toga osjećao je sažalno-priječnomu muku. Očekivao je pred sobom zlikovce, a ljudi koje su mu doveli činili su mu se prije kao jadni idioti u nevolji koja ih je prerasla. To je bilo ono što je u policijskom poslu mrzio.

Nije znao kako se sutra postaviti kad na red dođe liječnik Matić. Neki će se ljudi naprosto uvijek izvući — na tu se istinu već navikao i nije mu bilo ni na kraj pameti da zamrsi sebi život kako bi iskamčio jednu iznimku.

Lidija je čitala posljednje stranice knjige koju je tog tjedna otvorila. Knjiga je bila pompozna, tužna i slavna, a pijani konzul se na koncu izvrnuo u junaka pripravnog na žrtvu. Glavom su joj promicale slike paragvajskih pampasa kad je pred vratima začula prčkanje ključeva i potom bravu kako se otvara. Laknulo joj je: to je bio Krešo, živ i kako-tako čitav. Prekorio ju je što je probdjela cijelu noć, kazao joj da je sve u redu i sjeo. Skuhala je tursku kavu i ispričala mu o Jakusovu posjetu. On joj je ispričao sve po redu, uključujući i noćnu potjeru po Varošu. Ali ne i to da ih je Slave uhvatio, vodio na smetište i pošteditio. Nije ju želio suočiti s tim koliko je bio blizu smrti. Zamišljao je policiju kako kuca na vrata i priopćava joj da joj je brat pronađen na Karepovcu prostrijeljene glave. Prošle su ga srsi. Otpio je malo vrele kave, pogledao je i ponovno konstatirao kako je Lidija sjajna ženska i kako je sve drukčije zato što je ona tu.

Kad se pomalo počelo daniti, Miroslav je još uvijek sjedio na podu natkritog parkirališta, ogrnut balonerom koji je od prevrtanja po tlu bio već potpuno musav i ruke vezane lisičinama za retrovizor vedre. Bio je nakratko zaspao polusjedeći s rukom obješenom nagore. Probudila ga je jutarnje hladnoća i pobjao se da ne uhvati upalu pluća. Nitko nije dolazio. Miroslav se sjeti da je sutra nedjelja i da nikom ne treba auto rano ujutro. Noge su mu trnule tako da se jedva osovio na njih. Pokuša se još jednom osloboditi. Naglo je povukao retrovizor opirući se nogom o bočna vrata. Vrata su se ulubila, a retrovizor je stajao čvrsto. Pokuša još jednom, iz sve snage.

Uspio je. Zajedno s iščupanim retrovizorom padne natrag i udari glavom u nešto metalno. *Vectra* se zaljuljala, a alarm joj se istog trena aktivirao. Galjer osjeti kako ga boli iznad sljepoočnice i kako mu tanki mlaz krvi curi niz obraz. Blatobran auta iza njegovih leđa bio je poprskan njegovom sukrvicom.

Matićev je auto i dalje zavijao, a četiri su žmigavca složno bljeskala osvjetljavajući polutamu garaže. Miroslavu se činilo da će mu puknuti uši. Razbuđeni zavijanjem, okolni su se stanari budili i svjetla su se na susjednim zgradama palila jedno za drugim.

Galjer obriše krv i poželi da može zgromiti auto jednom rukom i prekinuti buku koja ga je bola u mozak. Gledao je svjetla u novogradnjama kako se pale jedno za drugim i ponovno osjeti strašan i bezgraničan stid.

listopad 1996.-listopad 1997.

Jurica Pavičić

Rođen 1965. u Splitu. Diplomirao povijest i svjetsku književnost na Sveučilištu u Zagrebu. Od 1990. trajno živi u Splitu i radi kao filmski kritičar i kolumnist različitih novina (Slobodna Dalmacija, Vijenac, Zarez, Nedjeljna Dalmacija, Jutarnji list...). Godine 1992. nagrađen nacionalnom nagradom za filmsku kritiku Vladimir Vuković. Od 1994. piše u različitim novinama tjednu kolumnu Vijesti iz Liliputa u kojoj secira društvo, politiku i kulturu ratne i poslijeratne Hrvatske. Za tekstove iz te serije 1996. dobiva nagradu nacionalnog novinarskog društva Marija Jurić Zagorka, 2002. nagradu za doprinos novinarstvu Veselko Tenžera, 2007. nagradu Miljenko Smoje Slobodna Dalmacije, a 2014. nagradu Novinar godine u anketi Hrvatskog novinarskog društva.

Kratke priče i eseji prevedeni su mu na engleski, njemački, ruski, talijanski i bugarski. Roman *Ovce od gipsa* preveden je na njemački u izdanju Nummer 8 iz Wetzlara. Švicarski časopis Facts proglasio je to izdanje trećom najboljom knjigom godine na njemačkom govornom području u kategoriji krimića i trilera. Po istom je romanu načinjen i film u režiji Vinka Brešana *Svjedoci* koji je uvršten u konkurenciju filmskog festivala u Berlinu, gdje je nagrađen i ekumenskom nagradom. Za scenarij tog filma 2003. nagrađen je Velikom zlatnom arenom za scenarij festivala u Puli. Godine 2000. u Hrvatskom narodnom kazalištu u Splitu praižvedena mu je drama *Trovačica* koja je prethodne godine osvojila nacionalnu nagradu za dramu Držić.

Objavio: *Ovce od gipsa* (roman, 1997); *Nedjeljni prijatelj* (roman, 2000); *Hrvatski fantastičari – jedna književna generacija* (2000); *Vijesti iz Liliputa* (eseji i kolumne, 2001); *Nachtbus nach Triest* (2001); *Minuta 88* (roman, 2002); *Split by Night* (eseji i kolumne, 2003); *Kuća njene majke* (roman, 2005); *Crvenkapica* (roman, 2006); *Patrola na cesti* (priče, 2008); *Postjugoslavenski film – stil i ideologija* (2011); *Nove vijesti iz Liliputa* (eseji i kolumne, 2011); *Patruglia sulla strada* (2012); *Brod u dvorištu* (priče, 2013); *Cappuccetto rosso* (roman, 2014); *Tabernakel* (izabrane pripovijetke, 2014); *Žena s drugog kata* (roman, 2015); *Helden* (izabrane pripovijetke, 2015); *Ein Tod fur Ein Leben* (roman, 2017); *Klasici hrvatskog filma jugoslavenskog razdoblja* (2017).

Biblioteka Online

knjiga 143

Jurica Pavičić

OVCE OD GIPSA

četvrto, izmijenjeno izdanje

© 2017 **Jurica Pavičić**

© za elektroničko izdanje: **Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2017**

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Urednici

Krešimir Pintarić

Dario Grgić

Fotografija

© hroephoto / Fotolia.com

ISBN 978-953-345-553-2 (HTML)

ISBN 978-953-345-554-9 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-555-6 (PDF)

ISBN 978-953-345-556-3 (MOBI)

Prvo izdanje

A. B. Gigantic, Solin, Split, 1997.

**Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Grada Zagreba.**